

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

КРИВОВ'ЯЗ ЕЛІНА СЕРГІЇВНА

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Е.С. Кривов'яз

Науковий керівник **Луценко-Миськів Леся Ігорівна**, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Кривов'яз Е.С. Адміністративно-правові засади державного регулювання нафтогазової галузі. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало у тому, щоб розкрити сутність та узагальнити особливості адміністративно-правових засад державного регулювання нафтогазової галузі, на основі чого надати науково-обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правового регулювання відповідних суспільних відносин, з урахуванням сучасних викликів, загроз та потреб.

Акцентовано на високому рівні економічної значущості нафтогазової галузі, яка зумовлює численні економічні ризики, зокрема: маніпулювання зі сплатою податків, недобросовісну конкуренцію, шахрайства, корупцію, тощо. Відмічено, що попереджати та запобігати виникненню цих ризиків може держава за рахунок регуляторної діяльності спеціальних органів, наділених особливими повноваженнями та можливістю застосовувати державний примус.

Наголошено, що газ та нафта є загальнодержавними корисними копалинами, право володіти якими має Український народ. Публічно-владне регулювання в даному випадку забезпечує врахування та реалізацію волі українського суспільства в управлінні та розподілі національно важливих, цінних та високоліквідних ресурсів, що відбувається через уповноважених суб'єктів державної влади.

Під державною політикою в нафтогазовій галузі запропоновано розуміти цілеспрямований вектор розвитку та діяльності держави щодо регулювання національного нафтогазового сектору, організації роботи адміністративної складової його функціонування та упорядкування суспільно-правових відносин, які в рамках зазначеної галузі виникають. Наголошено, що саме державна політика визначає яким саме чином та що держава (в особі уповноважених органів) повинна робити для забезпечення ефективності функціонування нафтогазової галузі.

Державне регулювання нафтогазової галузі України охарактеризовано, як діяльність держави в особі уповноважених на застосування адміністративних важелів впливу та примусу державних органів, яка спрямована на упорядкування суспільно-правових відносин та поведінки їх учасників в сфері нафтогазодобування, користування нафтогазонаосними надрами, а також провадження інших дій в межах даної галузі відповідно до визначених законодавством правил, стандартів та вимог.

Встановлено, що чинні на сьогодні нормативно-правові акти, що є базовими у сфері державного регулювання нафтогазової галузі України не можна оцінити виключно з позитивного боку, адже у зазначеному напрямку існує низка проблем: по-перше, недостатньо ефективно врегульовано порядок взаємодії між суб'єктами, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі, по-друге, існують прогалини у ліцензійно-дозвільній діяльності; по-третє, більш детального врегулювання потребують гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі.

Зроблено висновок про те, що адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі України – це регламентована адміністративно-правовими нормами система елементів, за рахунок яких досягається реалізація завдань і функцій здійснення державного регулювання

у досліджуваних сфері суспільного життя. Виділено ключові елементи даного механізму, а також надано їм змістовну характеристику.

Встановлено, що система суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі на сьогоднішній день представлена різними органами державної влади. Аргументовано, що існуючі положення Закону України «Про нафту і газ» потребують суттєвого переосмислення, у зв'язку з чим, у статтю 6 вказаного Закону запропоновано внести зміни, а саме, закріпити вичерпний перелік органів державного регулювання нафтогазової галузі, а також закріпити межі компетенції кожного із суб'єктів. Результатом цих змін має стати суттєве упорядкування суспільно-правових відносин державного регулювання нафтогазового сектору, а також більш точне розмежування повноважень публічно-владних структур за даним напрямом.

Під ліцензійно-дозвільною діяльністю у нафтогазовій галузі України – запропоновано розуміти визначену та упорядковану законодавством процедурну діяльність уповноважених органів державної влади, що спрямована на оформлення, надання дозвільних та ліцензійних документів, які посвідчують право фізичних та юридичних осіб на здійснення господарської діяльності, окремих дій та операцій в нафтогазовому секторі, а також контроль за дотриманням такими фізичними та юридичними особами ліцензійно-дозвільних умов.

Узагальнено, що ліцензійно-дозвільна діяльність – це комплексний метод, який дозволяє забезпечити законність функціонування нафтогазової галузі, а також контролювати дотримання в межах неї фізичними та юридичними особами певних вимог, стандартів та правил.

Підкреслено, що економічна політика являє собою сукупність механізмів, інструментів, заходів, стратегій і рішень, що реалізуються державою (в особі їх уповноважених органів та їх посадових осіб) з метою регулювання та упорядкування економічних процесів, забезпечення стійкого

розвитку фінансово-економічного сектору держави, а також зростання добробуту суспільства та вирішення його соціально-економічних проблем.

Обґрунтовано, що цінова політика є надважливим інструментом забезпечення стабільності економіки, соціальної та політичної стабільності, а також засобом підтримання справедливої конкуренції у різних сферах суспільного життя. Незалежно від сфери застосування, основою цінової політики є ефективне законодавство норми якого закріплюють ключові питання ціноутворення.

Зазначено, що реалізація цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі забезпечується через кілька основних механізмів: 1) регуляторних (наявність нормативно-правового підґрунтя для здійснення відповідної діяльності); 2) організаційно-управлінських (певне коло суб'єктів, що відповідають за формування та реалізацію цінової та тарифної політики у відповідній сфері, а також взаємодія між ними); 3) економічних, що передбачають застосування ринкових інструментів для визначення цін і тарифів, наприклад: моніторинг та аналіз нафтогазового ринку; 4) фінансові механізми; 5) нагляд і контроль.

Наголошено, що взаємодія суб'єктів забезпечення та реалізації цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі має надважливе значення. Зазначене пояснюється тим, що реалізація діяльності за відповідним напрямом передбачає роботу великої кількості суб'єктів, кожен із яких відповідає за власний напрямок. Саме через ефективну взаємодію цих суб'єктів формується прозора та економічно обґрунтована політика у сфері ціноутворення та тарифного регулювання, що впливає на стабільність енергетичного ринку та забезпечення енергетичної безпеки держави.

Акцентовано увагу на тому, що через ведення бойових дій нафтогазовий комплекс України зіштовхнувся зі значними ризиками та пошкодженнями, що, особливо в перший рік війни, значно ускладнило функціонування даної сфери та змусило законодавця переглянути підхід до

формування цінової та тарифної політики. Разом із тим, окремі кроки законодавця були непослідовними, а інколи нелогічними, що призвело до збільшення цін на нафтопродукти, а також потягнуло за собою зростання вартості інших товарів, адже збільшилась собівартість виготовлення продукції, транспортування, тощо.

Встановлено, що гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, які виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, представляють собою системну сукупність різноманітних інструментів, засобів та заходів, спрямованих на забезпечення дотримання принципів законності, прозорості та справедливості у процесі здійснення державного регулювання у сфері видобутку, транспортування, зберігання, переробки та реалізації нафтогазової продукції.

Аргументовано, що нормативно-правові гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, – це система законодавчо закріплених норм і механізмів, спрямованих на забезпечення законності, прозорості та стабільності правовідносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Зазначене вище підтверджує той факт, що нормативно-правові гарантії не є однорідними, а відтак їх доцільно поділити на конституційно-правові та законодавчі.

Наголошено, що в розрізі піднятої у роботі проблематики, економічні гарантії є важливим інструментом забезпечення стабільності, передбачуваності та ефективності функціонування нафтогазового комплексу. Державне регулювання нафтогазової галузі передбачає створення умов для раціонального використання природних ресурсів, залучення інвестицій, розвитку конкуренції та забезпечення енергетичної безпеки.

Констатовано, що на сьогоднішній день необхідним кроком є розробка та прийняття «Концепції вдосконалення державного регулювання нафтогазового комплексу», метою якої має бути створення ефективної системи державного регулювання нафтогазового комплексу, спрямованої на

забезпечення енергетичної безпеки, стабільного розвитку галузі, залучення інвестицій, підвищення енергоефективності та екологічної стійкості.

Відмічено, що важливим є покращення організаційних засад державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану. В даному контексті вбачається необхідним: по-перше, якісно вдосконалити систему кадрового забезпечення суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України, адже як показала практика, держава не була готова до сучасних викликів та загроз, що не в останню чергу було обумовлено відсутністю професіоналів у цій сфері та браком досвіду у них; по-друге, вдосконалити систему розробки та прийняття управлінських рішень; по-третє, вирішити проблеми інформаційного забезпечення всіх суб'єктів, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі.

Ключові слова: нафта, газ, нафтогазова галузь, державне регулювання, об'єкт, предмет, нормативно-правове регулювання, адміністративно-правовий механізм, суб'єкт, ліцензійно-дозвільна діяльність, цінова політика, тарифна політика, гарантії, права та свободи, адміністративне законодавство, удосконалення.

SUMMARY

Kryvoviaz, E.S. Administrative and Legal Framework for Regulating the Oil and Gas Industry by the State. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law» – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The thesis presents a theoretical generalisation and a new solution to the scientific task of revealing the essence and summarising the specific features of the administrative and legal framework for regulating the oil and gas industry by the state, thereby providing scientifically based proposals and recommendations aimed at improving the administrative and regulatory framework for the relevant social relations with due regard for current challenges, threats and needs.

It is emphasised that the oil and gas industry is of high economic importance, which causes numerous economic risks, such as tax manipulation, unfair competition, fraud, corruption, etc. It is specified that these risks can be prevented and mitigated by the State through the regulatory activities of special bodies vested with specific powers and able to apply State coercion.

It is underlined that gas and oil are national mineral resources which the Ukrainian people have the right to own. In this case, state-powered regulatory framework ensures that the will of Ukrainian society is taken into account and implemented in the management and distribution of nationally important, valuable and highly liquid resources through the authorised entities exercising state power.

It is proposed to understand public policy in the oil and gas industry as a purposeful vector of development and activities of the State with regard to regulating the national oil and gas sector, organising the work of the administrative component of its functioning and streamlining the social and legal relations which arise within this industry. It is emphasised that it is public policy which determines

how and what the State (represented by authorised bodies) should do to ensure the efficient functioning of the oil and gas industry.

The State regulatory framework for the oil and gas industry of Ukraine is described as the activities of the State, represented by the State bodies authorised to use administrative levers of influence and coercion, aimed at streamlining social and legal relations and conduct of their participants in the field of oil and gas production, use of oil and gas subsoil, and other activities within this industry in accordance with the rules, standards and requirements established by law.

It is established that the legal regulations currently in force, which are fundamental to regulating the oil and gas industry of Ukraine by the State, cannot be assessed exclusively from a positive perspective, since there are a number of problems in this area: first, the procedure for interaction between entities which are participants in legal relations in the oil and gas complex is not effectively regulated, and second, there are gaps in licensing and permitting activities; third, the guarantees of respect for the rights of participants in relations arising from regulating the oil and gas industry of Ukraine by the State need to be regulated more thoroughly.

It is concluded that the administrative and legal mechanism of regulating the oil and gas industry of Ukraine by the State is a system of elements regulated by administrative and legal provisions enabling the implementation of the tasks and functions of the State regulation in the area of public life under study. The key elements of this mechanism are identified, as well as characterised substantively.

It is established that the system of entities entrusted with regulatory functions in the oil and gas industry is currently represented by various State authorities. It is argued that the existing provisions of the Law of Ukraine ‘On Oil and Gas’ require a significant rethinking, and therefore, it is proposed to amend Article 6 of the Law, namely, to establish an exhaustive list of state regulatory authorities in the oil and gas sector, and also to establish the scope of competence of each of the entities. These amendments should result in a significant

streamlining of social and legal relations in regulating the oil and gas sector by the State, as well as a more precise delineation of the powers of public authorities in this area.

The licensing and permitting activities in the oil and gas industry of Ukraine are proposed to be understood as the procedural activities of the authorised bodies of state power, defined and regulated by law, aimed at registration, issuance of permitting and licensing documents certifying the right of individuals and legal entities to carry out economic activities, certain actions and operations in the oil and gas sector, as well as control over compliance by such individuals and legal entities with the licensing and permitting conditions.

It is summarised that licensing and permitting activities are a comprehensive method enabling to ensure the legitimacy of the oil and gas industry, as well as to control compliance with certain requirements, standards and rules by individuals and legal entities within it.

It is emphasised that economic policy is a set of mechanisms, instruments, measures, strategies and decisions implemented by the State (represented by its authorised bodies and their officials) with a view to regulating and streamlining economic processes, ensuring sustainable development of the financial and economic sector of the State, as well as increasing the welfare of society and solving its socio-economic problems.

It is proved that pricing policy is a crucial tool for ensuring economic, social and political stability, as well as a means of maintaining fair competition in various sectors of public life. Regardless of the scope of application, the basis of pricing policy is effective legislation, the provisions thereof provide for key pricing issues.

It is noted that the implementation of price and tariff policy in the oil and gas complex is ensured through several main mechanisms: 1) regulatory (availability of a regulatory and legal basis for the relevant activities); 2) organisational and managerial (a certain range of entities responsible for the

formation and implementation of price and tariff policy in the relevant area, as well as interaction between them); 3) economic, which involve the use of market instruments for determining prices and tariffs, for example: monitoring and analysis of the oil and gas market; 4) fiscal mechanisms; 5) oversight and control.

It is emphasised that interaction of entities involved in ensuring and implementing price and tariff policy in the oil and gas complex is of paramount importance. This is due to the fact that the implementation of activities in the relevant area involves the work of a large number of entities, each of which is responsible for its own area. It is through the effective interaction of these entities that a transparent and economically sound regulatory policy on pricing and tariff is formed, which affects the stability of the energy market and the energy security of the state.

It is emphasised that due to the hostilities, the oil and gas complex of Ukraine has faced significant risks and damage, which, especially in the first year of the war, has significantly complicated the functioning of this sector and forced the legislator to reconsider the approach to the formation of pricing and tariff policy. However, some of the legislator's steps were inconsistent and sometimes illogical, which led to an increase in prices for petroleum products and also led to an increase in the cost of other goods, as the cost of manufacturing, transportation, etc. increased.

It is established that the guarantees of observance of the rights of participants in relations arising out of regulating the oil and gas industry by the State are a systemic set of various instruments, means and measures aimed at ensuring compliance with the principles of legality, transparency and fairness in the regulatory process of the State in the field of production, transportation, storage, processing and sale of oil and gas products.

It is proved that regulatory and legal guarantees of observance of the rights of participants in relations arising from regulating the oil and gas industry by the State are a system of legally enshrined rules and mechanisms aimed at ensuring

legality, transparency and stability of legal relations in the area of public life under study. The above confirms the fact that regulatory and legal guarantees are not homogeneous, and therefore it is advisable to divide them into constitutional and legal and legislative guarantees.

It is emphasised that in the context of the issues raised in this paper, economic guarantees are an important tool for ensuring stability, predictability and efficiency of the oil and gas complex. The State regulatory framework for the oil and gas industry provides for the creation of conditions for the rational use of natural resources, attraction of investments, development of competition and ensuring energy security.

It is stated that today the necessary step is to develop and adopt the ‘Concept for Improving the State Regulatory Framework for the Oil and Gas Sector,’ which should aim at creating an effective state regulatory system for the oil and gas sector aimed at ensuring energy security, stable development of the industry, attracting investments, improving energy efficiency and environmental sustainability.

It is noted that it is important to improve the organisational framework for regulating the oil and gas industry of Ukraine by the State under the legal regimes of the state of emergency. In this context, it is considered necessary to: first, to qualitatively improve the system of staffing of the state regulators of the oil and gas industry of Ukraine, because, as practice has shown, the state was not ready for modern challenges and threats, not least due to the lack of professionals in this area and their lack of experience; second, to improve the system of development and adoption of management decisions; third, to solve the problems of information support of all entities involved in legal relations in the oil and gas complex.

Keywords: oil, gas, oil and gas industry, state regulatory framework, object, subject-matter, regulatory and legal framework, administrative and legal mechanism, actor, licensing and permitting activities, pricing policy, tariff policy, guarantees, rights and freedoms, administrative legislation, improvement.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати:

1. Кривов'яз Е. С. Напрямки державного регулювання нафтогазової галузі в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 201–204.
2. Кривов'яз Е. С. Суб'єкти державного регулювання нафтогазової галузі України та їх адміністративно-правовий статус. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 287–292.
3. Кривов'яз Е. С. Нафтогазова галузь як об'єкт державного регулювання та предмет адміністративно-правового регулювання. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 421–424 (Республіка Польща).
4. Кривов'яз Е. С. Щодо визначення поняття адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 668–670.
5. Кривов'яз Е. С. До характеристики ліцензійно-дозвільної діяльності у нафтогазовій галузі України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 224–228.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кривов'яз Е. С. Міжнародно-правові джерела державного регулювання нафтогазової галузі України. *Взаємодія суспільства і науки: проблеми та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2017 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2017. С. 55–57.
7. Кривов'яз Е. С. До характеристики принципів державного регулювання нафтогазової галузі в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.
8. Кривов'яз Е. С. Структура адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України. *Актуальні проблеми*

взаємодії правової науки та практики її застосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 берез. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 118–120.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ	25
1.1. Нафтогазова галузь як об'єкт державного регулювання та предмет адміністративно-правового регулювання.	25
1.2. Завдання, принципи та напрямки державного регулювання нафтогазової галузі в Україні	39
1.3. Нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України.....	54
1.4. Адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі України	69
Висновки до розділу 1	83
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ	91
2.1. Суб'єкти державного регулювання нафтогазової галузі України та їх адміністративно-правовий статус	91
2.2. Ліцензійно-дозвільна діяльність у нафтогазовій галузі України	106
2.3. Забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі	121
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ	142
3.1. Гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі	142

3.2. Розвиток адміністративного законодавства в частині удосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану	156
Висновки до розділу 3	170
ВИСНОВКИ	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	185
ДОДАТКИ	207

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах сьогодення важливим завданням законодавця є забезпечення стабільності української економіки, що не лише створить умови для її майбутнього розвитку, а й сприятиме стабільності всередині країни, зокрема в соціальній і політичній сферах. Одним з ключових секторів державної економіки, який потребує особливої уваги, є нафтогазовий комплекс, що забезпечує енергетичні потреби країни, сприяє економічному зростанню та позначається на добробуті громадян. Саме ця галузь відіграє визначальну роль у функціонуванні промисловості, транспорту, сільського господарства, комунального господарства та інших секторів економіки, що безпосередньо впливають на рівень життя населення. Крім того, від ефективності нафтогазового комплексу значною мірою залежить енергетична безпека держави. Власний видобуток природного газу та нафти дає змогу зменшити залежність від імпорتنих енергоносіїв, що в умовах глобальних економічних і політичних викликів стає критично важливим для стабільності країни. З огляду на зазначене, важливим завданням законодавця є створення ефективних адміністративно-правових засад державного регулювання цієї сфери суспільного життя.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, присвячені державному регулюванню різних сфер суспільного життя, у своїх наукових працях розглядали: А. Я. Бачинський, С. С. Вітвіцький, Я. Г. Воронін, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, С. В. Дегтярьова, О. В. Джафарова, О. С. Дніпров, Є. В. Дуліба, С. Б. Жарая, Д. В. Журавльов, О. Ф. Кобзар, М. Х. Корецький, Д. О. Котелевець, О. О. Кузьменко, В. І. Курило, І. В. Курило, О. О. Кучеренко, Л. І. Луценко-Миськів, А. А. Манжула, О. В. Марухленко, О. В. Марченко, Д. А. Міщенко, А. О. Надточій, М. О. Нікульчев, В. Ю. Оксін, Л. В. Плаксій, А. А. Попок,

О. В. Рябічко, І. П. Сафонов, Р. А. Сербин, Є. Ю. Соболю, Л. В. Сорока, Р. В. Шаповал та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі фактично неопрацьованим залишається питання адміністративно-правових засад державного регулювання саме в нафтогазовій галузі.

Таким чином, наявність низки прогалин і недоліків правового й організаційного характеру, пов'язаних із державним регулюванням нафтогазової галузі, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють необхідність комплексного вивчення проблеми адміністративно-правових засад державного регулювання нафтогазової галузі в сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Енергетичної стратегії України на період до 2050 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 373-р; Концепції розвитку газовидобувної галузі України, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 року № 1079-р. Тема роботи узгоджується з темою науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад державного регулювання нафтогазової галузі, на основі чого опрацювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правового

регулювання суспільних правовідносин, що виникають у досліджуваній сфері суспільного життя.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких завдань:

- з'ясувати сутність нафтогазової галузі як об'єкта державного регулювання та предмета адміністративно-правового регулювання;
- окреслити завдання, принципи й напрями державного регулювання нафтогазової галузі в Україні;
- схарактеризувати нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України;
- розкрити сутність адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України;
- встановити коло суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України та визначити їх адміністративно-правовий статус;
- надати характеристику ліцензійно-дозвільній діяльності в нафтогазовій галузі України;
- обґрунтувати специфіку забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі;
- виокремити гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі;
- запропонувати напрями розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають у процесі державного регулювання нафтогазової галузі.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади державного регулювання нафтогазової галузі.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність різних методів наукового

пізнання. Так, з'ясувати сутність нафтогазової галузі як об'єкта державного регулювання і предмета адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.1) вдалося за допомогою використання *логіко-семантичного* методу. Окреслити завдання, принципи та напрями державного регулювання нафтогазової галузі в Україні (підрозділ 1.2), встановити коло суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України та схарактеризувати їх адміністративно-правовий статус (підрозділ 2.1), виокремити гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі (підрозділ 3.1), дав змогу *логіко-семантичний* метод. Метод *документального аналізу*, а також *аналітичний* метод використано для того, щоб схарактеризувати нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України (підрозділ 1.3), розкрити сутність адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України (підрозділ 1.4), надати характеристику ліцензійно-дозвільній діяльності в нафтогазовій галузі України (підрозділ 2.2), визначити специфіку забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі (підрозділ 2.3). Методи *моделювання* та *прогнозування* застосовано з метою опрацювання напрямів розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану (підрозділ 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці фахівців різних галузевих дисциплін, таких як адміністративне право, господарське право, теорія держави і права, теорія управління, соціологія, психологія, філософія тощо.

Нормативно-правову основу дисертаційної роботи становлять Конституція України, міжнародні договори та угоди (ратифіковані у встановленому законом порядку), а також низка законодавчих і підзаконних

нормативно-правових актів, які прямо чи опосередковано регулюють діяльність у сфері державного регулювання нафтогазового комплексу України.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є науково-періодичні видання, статистичні дані тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вона є одним з перших комплексних монографічних досліджень, у якому розкрито сутність та узагальнено особливості адміністративно-правових засад державного регулювання нафтогазової галузі, а також надано науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правового регулювання відповідних суспільних відносин, з урахуванням сучасних викликів, загроз і потреб.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, в роботі:

вперше:

- визначено ключові принципи державного регулювання нафтогазової галузі України, а саме: принцип законності державного регулювання; принцип рівності в державному регулюванні; принцип безпеки нафтогазової галузі; принцип економічного зростання та розвитку галузі; принцип підтримки інвестицій; принцип стимулювання внутрішньодержавного видобутку;

- обґрунтовано, що реалізація цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі забезпечується через такі основні механізми: 1) регуляторні (наявність нормативно-правового підґрунтя для здійснення відповідної діяльності); 2) організаційно-управлінські (чітко визначене коло суб'єктів, що відповідають за формування та реалізацію цінової та тарифної політики у відповідній сфері, а також взаємодія між ними); 3) економічні, що передбачають застосування ринкових інструментів для визначення цін і

тарифів, наприклад, моніторинг та аналіз нафтогазового ринку; 4) фінансові механізми; 5) нагляд і контроль;

– запропоновано авторське визначення поняття гарантій дотримання прав суб'єктів відносин, які виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, до яких зараховано: 1) нормативно-правові гарантії (конституційні, законодавчі тощо); 2) гарантії правового захисту; 3) економічні гарантії; 4) політичні гарантії; 5) адміністративні (організаційно-управлінські) гарантії; 6) екологічні гарантії; 7) соціальна відповідальність;

удосконалено:

– теоретичний підхід щодо узагальнення переліку характерних властивостей нафтогазової галузі, які полягають у такому: по-перше, вона є важливою частиною національної економіки держави, яка зумовлює належне функціонування та розвиток останньої; по-друге, передбачає видобування корисних копалин загальнодержавного значення, які мають високу цінність, ліквідність і передусім належать Українському народу; по-третє, процес нафтогазовидобування пов'язаний з численними ризиками соціального, екологічного, правового та іншого характеру, у зв'язку з чим на цю діяльність поширюються вимоги й обмеження щодо охорони надр і довкілля; по-четверте, публічно-правове регулювання та впорядкування відносин у нафтогазовій галузі відбувається в загальному масиві реалізації державної політики, яка проводиться в цьому напрямі життєдіяльності суспільства;

– науковий підхід щодо характеристики переліку характерних властивостей ліцензійно-дозвільної діяльності в нафтогазовій галузі України, на основі чого зазначено, що вона є комплексним методом, який дозволяє забезпечити законність функціонування нафтогазової галузі, а також контролювати дотримання в її межах фізичними та юридичними особами вимог, стандартів і правил, закріплених у чинному законодавстві;

– обґрунтування наукової думки про те, що в ст. 6 Закону України «Про нафту і газ» необхідно окреслити коло органів державного регулювання нафтогазової галузі, а також розкрити межі їх компетенції, що своєю чергою забезпечить упорядкування суспільно-правових відносин державного регулювання нафтогазового сектору, а також більш точне розмежування повноважень різних публічно-владних структур за цим напрямом;

дістало подальшого розвитку:

– твердження про те, що нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України не можна оцінити виключно з позитивного боку, адже в зазначеному напрямі існує низка проблем: по-перше, недостатньо ефективно врегульовано порядок взаємодії між суб'єктами, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі, по-друге, існують прогалини в ліцензійно-дозвільній діяльності; по-третє, більш детального врегулювання потребують гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі;

– теза про те, що елементами адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі є: суб'єкти, об'єкт регулювання, спеціальні адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів, а також відповідальність за порушення нафтогазового законодавства;

– обґрунтування потреби в розробленні та прийнятті Порядку взаємодії та координації суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі, у якому слід визначити такі важливі аспекти: по-перше, мету взаємодії, яка полягає в тому, щоб забезпечити ефективне управління та раціональне використання нафтогазових ресурсів; по-друге, коло суб'єктів, які відповідають за здійснення відповідної діяльності, а також межі їх компетенції та повноважень; по-третє, визначити координаційний центр; по-

четверте, розкрити інструменти й засоби, за допомогою яких здійснюється державне регулювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретичних досліджень, присвячених теоретичним і практичним проблемам державного регулювання нафтогазової галузі (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

- *правотворчій діяльності* – у процесі розроблення нових та вдосконалення чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, у нормах яких закріплюються адміністративно-правові засади державного регулювання нафтогазової галузі;

- *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України;

- *освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних та лекційних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право», «Екологічне право» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Взаємодія суспільства і науки: проблеми та перспективи» (м. Київ, 15–16 лютого 2017 р.), «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування» (м. Київ, 16–17 березня 2022 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок. Список використаних джерел містить 201 найменування на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

1.1. Нафтогазова галузь як об'єкт державного регулювання та предмет адміністративно-правового регулювання.

Однією із ключових переваг України є багатство на природні ресурси, що в усі часи робила нашу країну привабливою для різних загарбників. В ХХІ столітті це стало одним із ключових стовпів, на якому ґрунтується незалежність української нації, а також інвестиційна привабливість економіки. Окрім загальнодоступних ресурсів, таких як вода, земля, ліс тощо, Україна володіє пріоритетними для розробки та вивчення надрами. Останні концентрують в собі велику кількість корисних копалин, у тому числі такі важливі та дорогі, як нафта та газ. Сфера видобування нафти та газу передбачає залучення багатьох суб'єктів, у тому числі державного сектору, в наслідок чого у межах неї виникають численні суспільно-правові відносини, зокрема, господарського, адміністративного та іншого характеру. Крім визначеного, нафтогазова галузь характеризується багатьма іншими важливими ознаками, що виділяють її з-поміж великого масиву секторів суспільної діяльності в Україні, а також визначають об'єктом державного та предметом адміністративно-правового регулювання.

Закон України «Про нафту і газ» встановлює: «Нафтогазова галузь – галузь економіки України, яка разом з іншими галузями забезпечує пошук, розвідку та розробку родовищ нафти і газу, транспортування, переробку, зберігання і реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки» [134]. Першим моментом, який в наведеному визначенні характеризує нафтогазову галузь, як об'єкт державного та предмет адміністративно-правового регулювання є її віднесення до елементів національної економіки України.

Слово «економіка» (грецькою «οικονομική», від «οίκος» – житло і «νόμος» – закон) – 1) історично визначена сукупність суспільно-виробничих відносин, що характеризують економічний лад суспільства, його базис, властивий певній суспільно-економічній формації; 2) суспільне господарство даної країни. 3) наука, що вивчає специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільної діяльності [160, с.281]. За визначенням С.О. Харламової економіка – це система суспільного виробництва, яка здійснює, власне, виробництво, розподіл, обмін, попит необхідних суспільству матеріальних благ, включаючи продукти і послуги [186, с.63]. Проте, це не єдина позиція, яка освітлюється у науковій площині.

Наприклад, О.Г. Кальман обстоює наступну думку про те, що «економіка – це така субстанція життєдіяльності суспільства, держави і кожного окремого індивіда, без якої фактично неможливе існування людського суспільства як у біологічній, так і соціальній формах. Через призму економічних умов життєдіяльності суспільства оцінюються усі складові організації суспільного буття: державний устрій, правові системи, межі прав і свобод людини і громадянина, політична система, соціальна сфера і якість життя, інші складові. Власне вся історія людства пов'язана з системою економічних відносин, їх правової і моральної регламентації, оскільки економіка – це боротьба як за природне, так і соціальне існування. Економічна структура суспільства – це реальний базис, на якому підіймаються юридична і політична надбудови і якому відповідають певні форми суспільної свідомості. У сучасному розумінні економіка – це спосіб життєдіяльності людей і суспільства, відносин між ними, врегульованих нормами права, які забезпечують раціональне використання ресурсів для виробництва різних благ та послуг і задоволення життєвих потреб учасниками соціально-економічних відносин» [47, с.21].

Л.С. Шевченко доходить висновку, що економіка є найважливішою сферою життєдіяльності суспільства і кожного окремого індивіда. Без

економіки існування людського суспільства було б неможливе. Кожна людина, починаючи з дитинства, щодня стикається з різними економічними явищами. Це купівля товарів, отримання зарплати чи стипендії, користування грошима, одержання кредиту тощо. Такі економічні явища, як інфляція, податки, кризи, безробіття, впливають на умови існування кожної людини. Крім того, існування багатьох видів злочинності теж безпосередньо пов'язане з економікою. І тому, хоч би чим займалася людина, їй не може бути байдужим стан економіки. Вчений визначає: «Економіка – це господарська система, в якій людина як розумна істота здійснює усвідомлену діяльність з метою добування життєво необхідних для неї благ. Економіка з'являється тоді, коли інстинктивні дії людей щодо споживання готових дарів природи доповнюються доцільною трудовою діяльністю. Людина як істота біологічна споживає природні блага. Цим вона практично не відрізняється від тварин. Але людина здатна споживати природу шляхом її зміни чи переробки. Цей процес збігається з появою соціальних зв'язків між людьми. Тим самим людина стає не тільки біологічним, але й соціальним індивідом. Такий вид діяльності вже має економічний характер» [107, с.5].

Національна економіка – більш вузьке поняття, яке пов'язано із конкретним державним утворенням. Як пише О.В. Овсієнко, це соціально-економічна система країни, яка об'єднана спільною територією, державним устроєм, правовими інститутами, єдиним ринком, соціокультурними цінностями та національною ідеєю. В основі національної економіки – її соціально-економічна система, яка конкретизується специфічними рисами, що обумовлені географічним положенням країни, її участю у міжнародному розподілі праці, культурними, історичними традиціями, державним устроєм, інституційно-правовими чинниками. Функціонування національної економіки забезпечується діяльністю певних економічних агентів – суб'єктів господарювання. Їх відмітною ознакою від інших елементів національної економіки є здатність ухвалювати і реалізувати самостійні рішення щодо

організації своєї економічної діяльності. Особливості кожного господарюючого суб'єкта пов'язані з, по-перше, характером ресурсів, якими він володіє (наприклад, це може бути власник робочої сили або капіталу чи землі), по-друге, відношенням щодо економічних чинників і ресурсів (безпосередній або опосередкований вплив на господарську діяльність), розміром та розподілом економічної влади, тобто можливостями цілеспрямовано впливати на господарюючих суб'єктів та все господарське життя (наприклад, масштаб влади фінансової олігархії або державних органів). Господарюючі суб'єкти у процесі своєї діяльності не можуть існувати незалежно. Між ними виникають горизонтальні (де суб'єкти рівноправні, тобто має місце правова симетрія) та вертикальні, ієрархічні (суб'єкти знаходяться у правовій залежності, або правовій асиметрії) зв'язки. Характер взаємодії господарюючих суб'єктів визначають економічні інтереси, на які суттєво впливає господарська культура (сукупність традиційних стереотипів та цінностей, що визначають економічну поведінку), яка формується під впливом інституційних чинників. Національна економіка кожної країни має особливий інституційний механізм функціонування, який складається з неформальних (менталітету, традицій, етичних норм, релігійних цінностей) та формальних (правил та норм, що створюються та підтримуються державними органами) інститутів, характер яких залежить від особливостей національної історії кожної країни [99, с.8-9].

В тлумаченні Л.М. Гейко та Н.В. Сментина національна економіка – складна цілісна господарська система, яка являє собою взаємопов'язані сектори, сфери, галузі. В національній економіці у єдиному комплексі поєднані виробництво, реалізація, обмін і споживання матеріальних благ, послуг та духовних цінностей. Як цілісна система (або як цілісний організм) національна економіка характеризується такими ознаками: загальним економічним середовищем, в якому діють господарюючі суб'єкти з загальним

законодавством, єдиною грошовою одиницею, загальною кредитно-грошовою та фінансовою системами; наявністю тісних економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами країни; територіальною визначеністю із загальним політичним та економічним центром, який виконує регулюючу та координуючу роль, тобто контролює діяльність господарюючих суб'єктів. В розумінні вченого цим центром є держава; спільною системою національного захисту, що передбачає наявність свого роду економічних кордонів у вигляді експортно-імпортних податків, квот тощо [26, с.12].

За В.П. Решетило, національна економіка – це єдина економічна система суспільства, в якій стабільними, динамічними, повторюваними й стійкими взаємозв'язками поєднані умови та фактори виробництва, його результати; це сукупність економічних агентів і економічних відносин, інститути, традиції, принципи та механізми господарювання, що у своїй взаємодії формують єдиний господарський механізм нації. Національна економіка виникає і розвивається як результат економічної діяльності при існуванні декількох основних умов: 1) взаємозалежність і активна взаємодія економічних суб'єктів – індивідів, домогосподарств, виробників і держави у процесі економічної діяльності; 2) наявність верховної влади, якій підпорядковуються всі суб'єкти економічної діяльності; 3) духовна і ментальна єдність, паралелізм у поведінкових установах всього населення, однорідність реакцій, що надає національному економічному співтовариству певну цілісність [98, с.9]. П.В. Куруш наголошує на тому, що національна економіка являє економіку певної країни, що має ознаки економічної системи (загальне) та власні особливості і принципи розвитку (особливе), що проявляються в таких формах: економічний потенціал, структура господарського комплексу та галузей господарства, внутрішні чинники соціально-економічного розвитку, господарський механізм регулювання та координації та інші [100, с.8; 174].

В той же час В.І. Мельникова, О.П. Мельникова, Т.В. Сідлярук, І.Ю. Тур та Г.М. Шведова доводять: національна економіка виступає продуктом певних історичних процесів і періодів, оскільки становлення її здійснюється досить тривалий час. Для виникнення й розвитку національної економіки необхідні певні умови: 1) поглиблення суспільного розподілу праці, який стимулює виникнення різних видів діяльності, спеціалізацію території; 2) формування міцних централізованих держав, що з часом сприяє перетворенню народного господарства у національний комплекс, тобто на таке територіальне утворення, в якому всі компоненти економічного життя – галузі, окремі регіони, підприємства, заклади – функціонують як єдиний організм, що забезпечує матеріальні й духовні потреби суспільства. Суб'єктами національної економіки є домашні господарства, підприємства, фірми, підприємницька структура, держава [97, с.5-6].

Тож, з огляду на зазначене вище, національна економіка – це матеріально-ресурсна основа функціонування держави на підставі розподілу, управління та використання джерел якої виникають суспільно-правові відносини. Нафтогазова галузь представляє натуралізовану частину національної економіки, яка передбачає взаємодію не тільки з фінансовими ресурсами, зокрема, грошовими коштами, цінними паперами і таке інше, а й реальним предметом – корисними копалинами. Така діяльність має власну економічну витратність та перспективу отримання надприбутків, що критично впливають на державний бюджет, сприяють підвищенню стабільності й незалежності країни, надають розвитку соціальному сектору за рахунок створення нових робочих місць, активізують внутрішній господарський сектор держави, стимулюють конкуренцію, тощо. Одночасно із цим, високий рівень економічної значущості нафтогазової галузі зумовлює численні економічні ризики, зокрема: маніпулювання зі сплатою податків, недобросовісну конкуренцію, шахрайства, корупцію, тощо. Попереджати та запобігати виникненню цих ризиків може держава за рахунок регуляторної

діяльності спеціальних органів, наділених особливими повноваженнями та можливістю застосовувати державний примус.

Другим моментом, який формує статус нафтогазової галузі, як об'єкту державного регулювання та предмету адміністративно-правового регулювання є особливе значення нафти та газу. Останні – це корисні копалини та частина національних надр. Згідно Кодексу України про надра, надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння. Надра є виключною власністю Українського народу і надаються тільки у користування. Угоди або дії, які в прямій або прихованій формі порушують право власності Українського народу на надра, є недійсними. Український народ здійснює право власності на надра через Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим і місцеві ради [52].

В надрах розташовуються родовища корисних копалин – нагромадження мінеральних речовин в надрах, на поверхні землі, в джерелах вод та газів, на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання є придатними для промислового використання. Корисні копалини за своїм значенням поділяються на корисні копалини загальнодержавного і місцевого значення. Наділення корисних копалин загальнодержавним або місцевим значенням здійснюється Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [52].

Згідно до положень Постанови КМУ «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення», нафта та газ відносяться до корисних копалин загальнодержавного значення [126]. Що стосується змісту кожної з них, то за Законом України «Про нафту і газ»: а) газ – це корисна копалина, яка являє собою суміш вуглеводнів та неуглеводневих компонентів, перебуває у газоподібному стані за

стандартних умов (тиску 760 мм ртутного стовпа і температури 20 градусів С) і є товарною продукцією; б) нафта – корисна копалина, що являє собою суміш вуглеводнів та розчинених в них компонентів, які перебувають у рідкому стані за стандартних умов (тиску 760 мм ртутного стовпа і температури 20 градусів С), і є товарною продукцією [134].

Отже, газ та нафта є загальнодержавними корисними копалинами, право володіти якими має Український народ. Публічно-владне регулювання в даному випадку забезпечує врахування та реалізацію волі українського суспільства в управлінні та розподілі національно важливих, цінних та високоліквідних ресурсів, що відбувається через уповноважених суб'єктів державної влади.

Третій момент, який виділяє нафтогазову галузь та визначає необхідність її державного і адміністративно-правового регулювання пов'язано із процесом нафтогазовидобування. Так, обидва види досліджуваних корисних копалин містяться у нафтогазоносних надрах – розташована під поверхнею суші та дном водоймищ частина земної кори, що простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння, яка містить нафту, газ та супутні їм компоненти [134].

Розробка нафтогазових надр пов'язана із суттєвими технічними та організаційними складностями, передусім, у вигляді забезпечення роботи об'єктів нафтогазовидобування, які включають в себе: нафтові та газові свердловини, газопроводи-шлейфи, установки комплексної підготовки газу, установки підготовки газу, установки попередньої підготовки газу, установки комплексної підготовки нафти, тимчасові дослідно-промислові установки підготовки нафти і газу, дотискувальні компресорні станції та інші об'єкти, пов'язані з експлуатацією об'єктів нафтогазовидобування [134].

Подібна діяльність несе в собі багато ризиків соціального, екологічного та економічного характеру. Зокрема, газ та нафта, а також продукти їх переробки мають високий ступінь вибухо- і пожежонебезпеки. Через це

видобування цих корисних копалин підпадає під дію встановлених та контрольованих державою вимог щодо охорони надр та довкілля.

Так, за статтею 56 Кодексу України про надра, основними вимогами в галузі охорони надр є: 1) забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр; 2) додержання встановленого законодавством порядку надання надр у користування і недопущення самовільного користування надрами; 3) раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів; 4) недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на збереження запасів корисних копалин, гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи законсервовані, а також підземних споруд; 5) охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їх розробку; 6) запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і додержання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей; 7) запобігання забрудненню надр при підземному зберіганні нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захороненні шкідливих речовин і відходів виробництва, скиданні стічних вод; 8) додержання інших вимог, передбачених законодавством про охорону навколишнього природного середовища [52].

Охорона довкілля в процесі розробки та користування нафтогазовими надрами регламентована Розділом IX Закону України «Про нафту і газ». Стаття 45 документу декларує, що суб'єкти господарської діяльності незалежно від форми власності, що здійснюють користування нафтогазоносними надрами, видобуток, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки, повинні додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля, нести відповідальність за його порушення і здійснювати технічні, організаційні

заходи, спрямовані на зменшення шкідливого впливу на нього. Ліквідацію аварійних викидів газу, нафти чи пластової води із свердловин здійснюють користувачі нафтогазоносними надрами, які проводять буріння розвідувальних та експлуатаційних нафтових і газових свердловин, а також розробку нафтових і газових родовищ та експлуатацію підземних сховищ газу. Для негайної локалізації, ліквідації можливих наслідків або відвернення загрози настання надзвичайної ситуації, аварій (аварійних ситуацій), проведення капітального ремонту нафтових і газових свердловин та об'єктів їх облаштування власники спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами мають право безперешкодного проїзду до місця надзвичайної ситуації, аварії (аварійної ситуації) та виконання відповідних ремонтних і аварійно-відновлювальних робіт без погодження з власниками або користувачами земельних ділянок, з повідомленням їх у дводенний строк після початку виконання таких робіт та наступним відшкодуванням збитків після завершення робіт у порядку, визначеному відповідно до закону [134].

Четвертим фактором, який не знайшов закріплення у визначенні нафтогазової галузі, але об'єктивно виходить із норм чинного законодавства є те, що державне та адміністративно-правове регулювання останньої – це елемент комплексної державної політики, побудованої на власній системі принципів. В тлумаченні Енциклопедичного словника з державного управління державна політика – це дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності [38, с.144-145]. В свою чергу, Канадський науковець М. Пол Браун пише: «Державна політика – це обраний особою, державними органами, урядом напрям дій, завдяки якому вони задовольняють певні свої потреби чи використовують свої можливості, що відображаються в досягнутих результатах і в реальному впливові на життя суспільства» [13, с.65]. Е. Янг та Л. Кунін узагальнили підходи до визначення поняття «державна політика» та

довели, що це, одночасно: 1) відгук держави на реальні суспільні питання, потреби чи проблеми, інакше кажучи, така політика створена для реагування на конкретні проблеми, потреби чи питання громадян, неурядових організацій, таких як суспільство чи громада; 2) діяльність, що реалізується владним органом, який має підстави та законодавчі повноваження на реалізацію такої діяльності; 3) рішення вживати якихось заходів, чи навпаки нічого не робити, це означає, що визначена стратегія такої політики може привести до дій, які будуть намагатися вирішити проблему, або ж ґрунтується на вірі, що поточна політика вирішить проблему, тобто не буде вжито будь-яких дій і таке інше [198].

Українські фахівці В.В. Тертичка та В.А. Ребкало визначають державну політику, як відносно стабільну, організовану та цілеспрямовану діяльність чи бездіяльність державних інституцій, здійснювану ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства [29, с.6-7]. О.В. Рябічко вважає, що державна політика – це пропонувані курс діяльності уряду для задоволення потреб чи використання можливостей, сформульований із зазначенням очікуваних результатів та їх впливу на наявний стан справ і конкретне розв’язання проблем [157; 2]. Досить логічним та вдалим, на нашу думку, є визначення державної політики О.О. Кучеренка, як відносно стабільної, організованої та цілеспрямованої діяльності (бездіяльності) державних інституцій, що здійснюється ними безпосередньо або опосередковано, стосовно певної проблеми чи сукупності проблем, і такої, що впливає на життя суспільства [73, с.479; 77, с.52].

За О.В. Лавруком, державна політика є одним із важливих компонентів життєдіяльності суспільства, оскільки її заходи спрямовуються на поліпшення рівня проживання громадян та гарантування соціальної стабільності країни і її регіонів. Вона повинна мати комплексний характер щодо функціонального спрямування на розв’язування взаємопов’язаних

політичних і соціально-економічних проблем, своєчасно реагувати на трансформаційні зміни, котрі відбуваються в державі й суспільстві, завжди бути ефективною (оптимальний розподіл владних повноважень між державними органами й організаціями, структурована якість державно-управлінських рішень, цілеспрямованість завдань і заходів), результативною і сприйнятливою населення [75, с.261].

К.Д. Димидюк зауважує, що державну політику варто розглядати, як політико-правову діяльність держави, що полягає у формуванні суспільного запиту щодо задоволення певного публічного інтересу, його нормативному закріпленні, контролі, регулюванні та реалізації, з метою досягнення суспільно-потрібного результату. Із викладеного вбачається, що державна політики – це процес політико-управлінського впливу інститутів влади на ті чи інші сфери суспільного буття. Цей вплив з боку держави полягає у застосуванні державних владних повноважень формуванні та реалізації державної політики, що виявляється у певних формах контролю та нагляду. «У такому контексті можна розглядати державну політику безпосередньо як засіб адміністративно-управлінської діяльності органів державної влади. Адже саме через державну політику забезпечується втілення діяльності держави в державні органи. Якщо державна політика є засобом адміністративно-управлінської діяльності відповідних органів державної влади, це свідчить про адміністративно-правовий метод регулювання зазначених правовідносин», – пише вчений [33, с.185; 82, с.29].

Тож, зазначене вище дає змогу констатувати, що державна політика в нафтогазовій галузі – це цілеспрямований вектор розвитку та діяльності держави щодо регулювання національного нафтогазового сектору, організації роботи адміністративної складової його функціонування та упорядкування суспільно-правових відносин, які в рамках зазначеної галузі виникають. Державна політика визначає яким саме чином та що держава (в

особі уповноважених органів) повинна робити для забезпечення ефективності функціонування нафтогазової галузі [65, с.421–424].

На сьогоднішній день державна політика в нафтогазовій галузі формується у чітких правових координатах виражених у закріплених в Законі України «Про нафту і газ», принципах: 1) державного управління в нафтогазовій галузі; 2) державного регулювання діяльності в нафтогазовій галузі; 3) збереження цілісності та забезпечення надійності і ефективності функціонування Єдиної газотранспортної системи України, єдиного диспетчерського (оперативно-технологічного) управління нею; 4) створення умов для розвитку та підвищення ефективності діяльності нафтогазової галузі; 5) безпеки експлуатації об'єктів нафтогазової галузі; 6) раціонального споживання газу, нафти та продуктів їх переробки та впровадження енергозберігаючих технологій, включаючи обладнання газопроводів газотурбінними та турбодетандерними установками; 7) додержання єдиних державних норм і правил усіма суб'єктами відносин, пов'язаних з видобутком, транспортуванням, постачанням і використанням газу, нафти та продуктів їх переробки; 8) забезпечення екологічно безпечного функціонування об'єктів нафтогазової галузі; 9) забезпечення захисту прав та інтересів усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі; 10) сприяння розвитку конкурентних відносин на ринку газу, нафти та продуктів їх переробки; 11) забезпечення підготовки кадрів високої кваліфікації для нафтогазової галузі; 12) створення умов для підтримання стабільного фінансового стану нафтогазової галузі; 13) взаємної відповідальності постачальників газу, нафти і продуктів їх переробки та споживачів; 14) створення умов для перспективних наукових досліджень; 15) забезпечення раціонального використання надр в інтересах Українського

народу і надрокористувачів; 16) пріоритетного використання вітчизняного науково-технічного, технологічного та кадрового потенціалу; 17) додержання вимог, необхідних для забезпечення прозорості у видобувних галузях [134].

Крім принципів, комплексним юридичним вираженням державної політики в нафтогазовій галузі є схвалена Розпорядженням КМУ від 21.04.2023 №373-р Енергетична стратегія України на період до 2050 року, місією якої визначено створення умов для сталого розвитку національної економіки через забезпечення доступу до надійних, стійких і сучасних джерел енергії. «До 2050 року енергетичний сектор має бути максимально наближений до кліматичної нейтральності. Це означитиме наявність чистої енергії, подолання енергетичної бідності, розвиток інноваційної та децентралізованої енергосистеми, повноцінне функціонування національних енергетичних ринків і їх інтеграцію в міжнародні. Ключовими принципами Енергетичної стратегії України є економічна обґрунтованість, екологічність, доступність, соціальна справедливість та ринковість», – прописано в стратегії [143].

Таким чином, проведене дослідження дає змогу дійти до висновку, що нафтогазовій галузі притаманні унікальні та специфічні властивості, які виражаються у наступному: по-перше, нафтогазова галузь є важливою, рушійною частиною національної економіки держави, яка зумовлює належне функціонування та розвиток останньої; по-друге, нафтогазова галузь передбачає видобування корисних копалин загальнодержавного значення, які мають високу цінність, ліквідність та, першочергово, належать Українському народу; по-третє, процес нафтогазовидобування пов'язано із численними ризиками соціального, екологічного, правового та іншого характеру, у зв'язку із чим на дану діяльність розповсюджуються вимоги та обмеження щодо охорони надр та довкілля; по-четверте, публічне-правове регулювання та упорядкування відносин в нафтогазовій галузі відбувається у загальному

масиві реалізації державної політики, яка проводиться в даному кластері життєдіяльності суспільства [65, с.421–424].

З огляду на зазначене вище можна говорити про те, що нафтогазова галузь – це критично, національно важливий, особливо цінний сектор діяльності, в рамках якого виникає та реалізується велика кількість різноманітних, складних та ризикованих для суспільства і держави процесів. З огляду на це, керівництво країни зацікавлене у його нормальному, систематичному та результативному функціонуванні, адже це позитивно впливає, у першу чергу, на національну економіку, а також соціальну сферу. Вказане підтверджує те, що нафтогазовий комплекс є важливим об'єктом державного регулювання. А відтак, вказана діяльність реалізується великою кількістю органів державної влади, які наділені низкою повноважень задля досягнення мети такого регулювання. Відповідні суб'єкти виступають рушійними елементами державного регулювання, між якими виникають адміністративно-правові відносини, котрі в свою чергу є предметом адміністративно-правового регулювання. Отже, нафтогазова галузь – це особлива сфера національних інтересів, задоволення котрих є неможливим поза функціонуванням органів державної влади, що користуються відповідними важелями регуляторного впливу та вступають між собою та суспільством у особливі юридичні зв'язки [65, с.421–424].

1.2. Завдання, принципи та напрямки державного регулювання нафтогазової галузі в Україні

Державне регулювання в тій чи іншій сфері не відбувається за єдиною, заздалегідь визначеною, моделлю. Це, певною мірою, творчий процес, який вимагає врахування різноманітних факторів та особливостей об'єкту публічного впливу, його суспільної цінності та чутливості до зовнішнього

впливу та регулювання. Результат державного регулювання завжди індивідуалізований та відповідає необхідності вирішення конкретних проблем в різних сферах функціонування країни. Керуючись виділеною думкою проаналізуємо специфіку державного регулювання нафтогазової галузі України, яку виражено в завданнях, напрямках та принципах.

Визначення завдань та напрямів корелюється із питанням внутрішнього змісту категорії «державне регулювання». Етимологічно слово регулювання походить від латинського «regulo» (улаштовую, упорядковую). В тлумачних словниках української мови слово «регулювати» визначається, як направляти розвиток, рух чого-небудь з метою упорядкувати, систематизувати; зрівнювати (хід, рух), розміряти, встановлювати в порядку; налагоджувати, створювати умови для нормальної діяльності, функціонування чого-небудь [163; 18]. Більш офіційною формою поняття «регулювання» є термін «адміністрування», яке походить від латинського «minor», «minostrare» – служити, бути корисним, впливати, правити, регулювати [70, с.112]. В українській мові адмініструвати означає керувати діяльністю організації, підприємства установи; регулювати діяльність чогось або когось бюрократично, за допомогою наказів, розпоряджень тощо [18, с.12-13].

Виходячи тільки з етимологічного значення слова «регулювання» та його синоніму «адміністрування», можна дійти висновку, що ними позначено упорядкування, улаштовування чогось, формування умов функціонування якогось об'єкту, здійснення певної діяльності тощо. Поняття «державне регулювання» зустрічається в багатьох законодавчих та підзаконних актах, але досить невелика кількість з них представляє визначення категорії. Виключенням є Закон України «Про нафту і газ». Розділ II окремо присвячено питанню регулювання нафтогазової галузі та визначено, що воно здійснюється шляхом встановлення загальних правил здійснення цієї діяльності суб'єктами підприємницької діяльності, надання ліцензій на

здійснення окремих видів діяльності, спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та формування тарифної політики та іншими засобами, що визначаються законами [134].

На наш погляд, недоліком даного визначення є те, що зміст державного регулювання представлено лише як перелік адміністративно-правових методів впливу, при цьому внутрішні правові та управлінські ознаки не розкриваються зовсім. Більшість науковців пропонують відмінний підхід до тлумачення наведеної категорії. Наприклад, Д.М. Лук'янець вважає: «Державне регулювання – це врегульований нормами адміністративного права опосередкований владний вплив осіб, наділених відповідними повноваженнями, на поведінку індивідуальних або колективних суб'єктів з метою реалізації завдань держави» [78, с.42]. В.М. Рудий висловлює думку, відповідно до якої державне регулювання – це складна система заходів, яка передбачає видання нормативних актів, забезпечення їх реалізації, моніторинг та оцінку, правозастосування та судовий нагляд [154, с.62; 109, с.133].

Наступна дефініція наведена в дисертації А.А. Попок: державне регулювання – це форма цілеспрямованої політики та реальних дій держави, визначення політичних, правових та фінансово-економічних важелів щодо забезпечення розвитку певної сфери суспільного буття, підтримки суб'єктів і об'єктів, в ній задіяних, забезпечення чи підтримки функціонування в їх заданому режимі. Регулювання здійснюється за допомогою системи заходів, які регламентують діяльність суб'єктів: законів, постанов, інших нормативних актів, організаційно-методичних механізмів тощо. Державне регулювання спрямоване на якісну та кількісну зміну параметрів певного соціально-економічного явища, на зміну поведінки і мотивацій суб'єктів певної сфери суспільних відносин, на трансформацію у заздалегідь визначеному напрямі певних факторів і процесів або їхніх систем [116, с.52-53].

В дисертаційному дослідженні Н.М. Ковалко запропоновано розглядати зміст державного регулювання у сукупності притаманних даному явищу ознак, які включають в себе: 1) встановлення нормами права певного режиму різного роду діяльності; 2) забезпечення його суворого дотримання засобами державного примусу; 3) захист прав та інтересів учасників регульованих суспільних відносин; 4) використання переважно економічних важелів управляючого впливу при відсутності втручання в оперативну діяльність регульованих об'єктів [51, с.94].

Велике коло тлумачень спрямовано на розкриття державного регулювання національної економіки, складової якої є нафтогазова галузь. Наприклад, Д.М. Стеченко державне регулювання в економічній сфері визначає, як вплив держави на відтворювальні процеси в економіці відповідними засобами з метою зорієнтувати суб'єктів господарювання і окремих громадян на досягнення цілей і пріоритетів державної політики суспільного розвитку. При цьому він зазначає, що державне регулювання – це майже всі функції держави, пов'язані з економічною та економіко-соціальною діяльністю і покликані забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи. Крім того, далі у своїй праці він вказує, що державне ринково-організаційне регулювання є політикою, що визначає правові обмеження для підприємств усіх сфер економіки, політикою, яка через застосування державою спеціальних заходів впливає на поточні ринкові події [169, с.5-7]. В тих же наукових координатах, але одночасно з двох позицій розглядає державне регулювання економіки С.М Чистов. «З теоретичного погляду державне регулювання економіки – визначає він, – це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів та засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики», - наголошує автор. В свою чергу з практичного погляду державне регулювання економіки, на його думку – це сфера діяльності держави для

цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики. Крім того, С.М. Чистов робить висновок, що суб'єктом державного регулювання економіки стає держава в особі державних органів (президента, парламенту, уряду, місцевих адміністрацій) [30, с.14-16; 69, с.70-71].

У широкому та вузькому розумінні аналізують державне регулювання економіки О.С. Сенишин, М.О. Горинь, О.О. Кундицький. В першому випадку – це сукупність стандартних цілеспрямованих заходів і процедур, які систематично ініціюють, запроваджують і здійснюють у соціально-економічній системі на локальному, регіональному, національному і глобальному рівнях у державі для забезпечення умов ефективного функціонування і розвитку економічної системи. «Організаційно державне регулювання економіки – це система прийняття рішень і практичного здійснення заходів і процедур управління, спрямованих на забезпечення запланованого рамкового режиму (тобто умов) ефективного функціонування і розвитку економічної системи», – роблять висновок автори. У вузькому розумінні державне регулювання економіки розглядається ними, як процес впливу державної влади (в особі органів законодавчої й виконавчої влади та управління) на умови, спосіб і характер дій суб'єктів економічної системи відповідно до її пріоритетів [159, с.12-13].

Г.С. Третьак та К.М. Бліщук зауважують: «Державне регулювання економіки – це комплекс заходів держави, спрямованих на скерування поведінки суб'єктів господарювання в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади цілей. Державне регулювання економіки – це створення приблизно однакових стартових умов для формування, становлення і розвитку індивідуума незалежно від його соціального походження і майнового стану (доступ до середньої, вищої освіти, медичного забезпечення, юридичного захисту), а також забезпечити функціонування непривабливих для приватного капіталу галузей, які, проте,

потрібні суспільству. Стратегією державного регулювання економіки є створення сприятливих умов розвитку економіки та зростання добробуту мешканців кожного регіону, а також всебічний розвиток людини як особистості, підвищення якості її життя, сталий еколого-орієнтований економічний розвиток і охорона культурної спадщини. Мета державного регулювання економіки – створення господарської системи, орієнтованої на вибір оптимальних варіантів використання наявних факторів виробництва та забезпечення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності» [176, с.17-18].

Практично неосвітленим на сьогоднішній день залишається питання державного регулювання безпосередньо нафтогазової галузі. Одне з найбільш зрозумілих та комплексних визначень даної проблеми побудував Я.Г. Воронін: «Під адміністративно-правовим регулюванням діяльності нафтогазового комплексу слід розуміти сукупність норм адміністративно-правового характеру, яка забезпечує державно-владний вплив на суспільні відносини у нафтогазовому комплексі та координує діяльність усіх суб'єктів зазначеної сфери. Регулювання відносин у нафтогазовій галузі має певні особливості, пов'язані з об'єктивними умовами функціонування галузі: постійним і безперервним збалансуванням видобутку, постачання і споживання газу, для забезпечення якого встановлюється єдине диспетчерське (оперативно-технологічне) управління Єдиною газотранспортною системою України; наявністю Єдиної газотранспортної системи України для газопостачання споживачів; підвищеною вибухо- та пожежонебезпечністю газу, нафти та продуктів їх переробки і необхідністю у зв'язку з цим підтримання надійності та безпеки експлуатації об'єктів нафтогазової галузі» [21, с.43].

Дискусійність проблеми визначення державного регулювання в класичному вигляді, а також у сфері національної економіки і нафтогазової галузі зокрема, додатково підкреслює логічну невірність законодавчого

трактування даної категорії. Вона характеризує активну, цілеспрямовану, системну, ґрунтовану на використанні адміністративних, владних важелів впливу, діяльність уповноважених державних органів щодо упорядкування суспільних відносин в певних сферах життя населення країни з метою забезпечення відповідності поведінки їх учасників встановленим законодавством правилам, вимогам, стандартам та нормативам.

Тож, державне регулювання нафтогазової галузі України – це діяльність держави в особі уповноважених на застосування адміністративних важелів впливу та примусу державних органів, яка спрямована на упорядкування суспільно-правових відносин та поведінки їх учасників в сфері нафтогазодобування, користування нафтогазоносними надрами, а також провадження інших дій в межах даної галузі відповідно до визначених законодавством правил, стандартів та вимог.

Завдання державного регулювання на сьогодні мають чітке законодавче окреслення та відповідно до статті 7 Закону України «Про нафту і газ» включають: 1) сприяння конкуренції у нафтогазовому комплексі; 2) забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі; 3) захист прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі [134].

Виходячи із сформульованого визначення та закріплених законодавством завдань, напрямками державного регулювання нафтогазової галузі можна виділити:

- стандартизація, яка передбачає, що уповноважені державні органи розробляють, нормативно-закріплюють та забезпечують дотримання спеціальних стандартів і правил провадження господарської та інших різновидів діяльності фізичних та юридичних осіб прямо пов'язаних із

видобуванням, перевезенням, реалізацією нафти та газу, чинення суміжним вказаним процесам дій та операцій [64, с.201–204];

- контроль. Відповідно до вказаного напрямку, сформульовані та закріплені в нормативних актах стандарти та правила мають дотримуватись всіма суб'єктами цих правовідносин, що в свою чергу забезпечується за допомогою здійснення контролю органами державної влади в рамках здійснення перевірки порядку і повноти виконання існуючих юридичних вимог та застосування ними, у разі необхідності і наявності підстав, можливої міри юридичної відповідальності [64, с.201–204];

- виховний напрямок, в рамках якого відбувається створення вимог, встановлення обмежень, а також наявність відповідальності за порушення. Все це, а також цілий ряд інших публічно-правових важелів, забезпечують виховання суб'єктів, які провадять або збираються реалізовувати ту чи іншу діяльність в нафтогазовій галузі в дусі взаємної поваги до прав, свобод та інтересів всіх учасників суспільно-правових відносин даного сектору, здорової та законної конкуренції, необхідності та важливості врахування всіх ризиків, пов'язаних із нафтогазодобуванням і таке інше [64, с.201–204];

- створення дієвої системи адміністрування. Важливою для ефективного та результативного державного регулювання є структурованість роботи та чіткий розподіл повноважень між уповноваженими державними органами, забезпечення міжвідомчої взаємодії та здійснення нагляду за їх цільовою діяльністю [64, с.201–204];

- розвиток та впровадження інновацій. Державне регулювання – це не тільки про контроль та виявлення порушників, але й здійснення системної та глибокої аналітичної роботи функціонування нафтогазової галузі, виявлення недоліків, їх причин, а також визначення та здійснення кроків для подолання останніх, забезпечення еволюціонування зазначеного елементу

національної економіки, упровадження в практичні процеси його роботи зарубіжного досвіду, технологій тощо [64, с.201–204].

Наступними варто проаналізувати принципи державного регулювання нафтогазової галузі в Україні, що є самостійним явищем із власною, унікальною характеристикою. Термін «принцип» походить від латинського «*princīpium*», що означає «основа», а також щось ґрунтовне, постійне; ідею, що має силу незалежно від часу та обставин; узагальнення, яке виведено із спостереження численних фактів і підтверджене практикою [161]. Велика українська енциклопедія розкриває принцип як: 1) вихідне, засадницьке положення певної наукової галузі, теорії, вчення тощо; 2) внутрішнє переконання людини, максима її свідомості або поведінки; 3) конститутивні й регулятивні правила пізнання, дослідження [16, с.183]. Згідно до положень Тлумачного словника основних філософських термінів за редакцією В.Л. Петрушенка, поняття «принцип» формувалось протягом декількох століть в зв'язку із чим змінювалось розуміння його сутності: 1) в античній філософії йому відповідало поняття «архе» — першоначало, яке лежить в основі світобудови та зумовлює спосіб її існування; 2) в давньокитайській філософії права — це те, на основі чого діє справжня, шляхетна людина і що відрізняє її від низької людини, людини натовпу; 3) в наш час принцип — це вихідне теоретико-методологічне положення, яке лежить в основі певного знання і визначає спосіб його побудови; у цьому сенсі уся сукупність цього знання постає як розкриття принципу. Сучасні науковці також бачать у принципах сформульовані на основі переконань людини загальні положення, стислі тези або висловлення, якими вона керується в своїх діях; у цьому сенсі принцип є формою зв'язку внутрішнього світу людини із її діяльністю [112, с.129].

Намагались розкрити зміст принципів також окремі вчені. Наприклад, О.Є. Гаршина, у контексті аналізу принципу як наукової категорії, визначає його (принцип) як основоположну категорію, адже за своєю суттю він є

началом, вихідною точкою, виступаючи тим первинним, з чого виводяться інші поняття. Саме принцип визначає уявлення про предмет або явище, в основі яких він закладений. Принцип – саме те ядро, яке органічно об'єднує навколо себе інші елементи. Ось чому, знаючи вихідні положення, на яких базується конкретний феномен, можна з легкістю пізнати його характеристики, визначити складові частини, особливості, закономірності тощо. Дослідниця зауважує на тому, що як основоположна категорія, принципи існують не тільки на рівні загальних категорій, а поширюється і на рівень конкретних, тобто діють стосовно як найчисельнішої групи явищ, так й окремо взятого феномену. О.Є. Гаршина також відмічає, що основою для появи будь-якого принципу завжди є ідея. Ось чому досить часто вони ототожнюються, чого, на її думку, не повинно бути. Наука визначає ідею як інтуїтивне пояснення явища (процесу) без проміжної аргументації, без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок. Вона базується на наявних знаннях, але виявляє раніше не помічені закономірності. Що ж стосується принципу, то він завжди є ідеєю, але не кожна ідея може стати принципом. Це пояснюється тим, що ідея досить часто є глибшою і конкретнішою за своїм змістом, ніж принцип. Усвідомлення, дослідження, аналіз ідеї може призвести до формулювання принципу, адже він виступає найабстрактнішим визначенням[25, с.282–289; 114, с.142].

Отже, в своєму вихідному значенні принцип – це базове правило, вихідна ідея, основоположна засада на якій ґрунтується діяльність, теорія, концепція, точка зору і таке інше. У юридичній літературі принципи права викликають дискусію серед вчених. Традиційно під ними розглядаються відправні положення, керівні засади, ідеї, виражені в законах, навколо яких базується вся система прав, норми, інститути й галузі права. Водночас, існують підходи, відповідно до яких правові принципи – це суто наукова категорія, яка ґрунтується на правосвідомості та правовій ідеології [84, с.8; 103, с.24].

В свою чергу, принципи в праві, на думку В.В. Копейчикова визначають нормоутворюючу і правозастосовну діяльність, координують функціонування механізму правового регулювання, є критеріями оцінки правності (правової природи) рішень органів держави і дій громадян, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему права [43, с.48; 188].

М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко та О.В. Петришин розкрили принципи як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості й свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи. Дослідники зазначають, що здавна принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи (в тому числі правової), вимоги якого поширювалися на всі явища, що належали до цієї системи. «Принципи не формулюють конкретних прав і обов'язків і не завжди забезпечені конкретними законодавчими санкціями, однак від того, на яких принципах заснований правовий порядок, можна значною мірою судити про характер самої держави (демократична, тоталітарна тощо)», – вказують вчені [44, с.193].

Як пише І.Г. Бабич принципи права – це те, на чому засновані формулювання та дія права. Будь-які принципи, у тому числі і принципи права – продукт людської діяльності. Вони є соціальним явищем як за джерелом походження, так і за змістом: їх виникнення обумовлене потребами суспільного розвитку, в них відображаються закономірності суспільного життя [3, с.34]. Відповідно до погляду О.О. Щокіної принципи права – це вихідні засади, які визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Вони вирізняються високим рівнем узагальнення та абстрагування нормативних приписів [196, с.111].

На переконання Т.І. Фулей, принципи права – це нормативні засади позитивного права. Їм притаманні як ознаки, що властиві праву в цілому як

регулятору суспільних відносин (нормативність; об'єктивна зумовленість; фіксація у зовнішніх формах права; забезпеченість), так і власні ознаки принципів права, що відображають їхню специфіку як особливої юридичної категорії (засадничість, концентрованість, високий ступінь абстрагування, внутрішня єдність, стабільність, примат щодо норм права, зворотна дія в часі) [184, с.9].

Найбільш глибоко принципи права України дослідив А.М. Колодій, який присвятив даній проблемі монографічне дослідження в якому обґрунтував: «Принципи права – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності і підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу. Принципи права спрямовують і надають синхронності усьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше інших розкривають місце права у суспільному житті і його розвитку. Саме принципи права є критерієм законності й право-мірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції і за певних умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури і освіти. Це свідчить, що принципи підлягають системному аналізу в їх динаміці і статичності. Становлячи головний зміст права, юридичні принципи отримують усі його властивості і функції. А це означає, що: а) вони нормативно-регулятивні, загальні, обов'язкові, об'єктивно обумовлені, "сторичні та ідейно-політичні категорії; б) їх соціальною функцією є регулювання і охорона суспільних відносин; в) вони є самостійною юридичною категорією, тобто мають ознаки, відокремлюючі їх від усіх інших категорій. Так, від юридичних норм їх відокремлює їх імперативність і безумовність, концентроване відображення най-важливіших закономірностей даного суспільства. Принципи права вносять одноманітність у всю систему

юридичних норм і забезпечують єдність правового регулювання суспільних відносин, цементують усі компоненти юридичної надбудови. Це – їх внутрішньо-правова функція» [53, с.27].

Тож, принцип в праві – це сформульовані в суспільстві ідеї-вимоги про призначення права в цілому та функціонування правових явищ, зокрема. Вони існують, переважно, на рівні соціальної свідомості, конкретизуються в юридичній теорії та розчинюються в положеннях нормативно-правових актів законодавчого, підзаконного та міжнародного рівня. На відміну від правових норм, принципи не закріплюють правила поведінки учасників суспільно-правових відносин, а лише встановлюють яким цінностям та орієнтирам вона повинна відповідати з урахуванням існуючих закономірностей роботи правової системи, статусу людини і громадянина, положення та широти можливостей держави щодо впливу на приватний сектор і таке інше.

Таким чином, принципи державного регулювання нафтогазової галузі в Україні найбільш доцільно розуміти як сукупність розчинених в нормах чинного законодавства основоположних ідей-вимог, що встановлюють цінності та засади, яким повинна відповідати діяльність уповноважених суб'єктів держави в процесі реалізації ними важелів публічно-правового упорядкування та забезпечення функціонування нафтогазового комплексу [62].

На сьогоднішній день систему принципів, які лежать в основі державного регулювання нафтогазової галузі України, складають наступні:

- принцип законності державного регулювання [62]. Це одна з головних та центральних засад діяльності державних органів не тільки у відношенні нафтогазового сектору. Зміст принципу сформовано на основі положень Конституції України (далі – Конституція), а саме статті 19 в якій декларовано: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [57]. Тож, відповідно до цього принципу державне регулювання нафтогазової галузі безальтернативно відповідає нормам законодавства України, тобто, відбувається за використанням встановлених правовими положеннями публічно-правових важелів, а суб'єкти, які приводять механізм регулювання до дії, керуються лише наданою їм законодавством компетенцією та повноваженнями;

- принцип рівності у державному регулюванні [62]. Рівність означає однакове положення людей в суспільстві [183]. За визначенням О.В. Петришина, принцип рівності передбачає вимогу поводитися в однакових випадках однаково, а у відмінних – неоднаково, а також забороняє дискримінацію як одне з найочевидніших порушень принципу рівності [172, с.126]. Натомість С.Д. Гусарєва зазначає, що в сучасному розумінні ідея справедливої рівності можливостей полягає в тому, що членам суспільства мають бути створені реальні можливості конкурувати з іншими його членами, причому з достатніми шансами на успіх [173, с. 123]. В Конституції поняття рівності виражено статтями 21 та 24 де вказано: усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [57]. Таким чином, рівність – це не про однаковість прав, а наявність справедливої можливості їх вільно та повно реалізовувати всіма суб'єктами [62]. Держава, зобов'язана сприяти рівності та всіляко її забезпечувати, у тому числі в контексті упорядкування відносин нафтогазового сектору. Тут зміст даного принципу виражається в об'єктивності застосування важелів державного впливу;

недопущенні необумовлених законодавством переваг та обмежень для суб'єктів користування нафтогазоносними надрами або нафтогазовидобування; попередженні монополізму на ринку нафти і газу і таке інше;

- принцип безпеки нафтогазової галузі. Нафта та газ є корисними копалинами, які мають високий ступінь вогненебезпечності, а нафтогазовидобування несе ризики для екології держави. Окрім цього, нафтогазова галузь є позитивною сферою для вчинення економічних та корупційних правопорушень, які наносять шкоду не тільки окремим суб'єктам, але й державним інтересам. Зважаючи на це важливо, щоб в процесі регулювання досліджуваного сектору значна увага приділялась безпеці, було сформульовано тактику протидії та запобігання правопорушенням, а також компенсаційні механізми за нанесену шкоду;

- принцип економічного росту та розвитку галузі. Державне регулювання повинно націлюватись на формування сприятливих умов ефективного використання нафтогазоносних надр з метою отримання прибутку всіма учасниками нафтогазовидобування та, в першу чергу, держави;

- принцип підтримки інвестицій. Відповідно до вимог даного принципу, державне регулювання має націлюватись на розвиток інвестиційної діяльності в нафтогазовій галузі, як внутрішнього, так і зарубіжного характеру, що сприятиме її технічному, організаційному та іншому розвитку за рахунок додаткових фінансових ресурсів;

- принцип стимулювання внутрішньо-державного видобутку. Якісне державне регулювання нафтогазової галузі забезпечує сировинну самостійність України. Власний видобуток нафти і газу дозволяє абстрагуватись від імпорту вказаних корисних копалин для задоволення вітчизняних потреб [62].

Тож, саме вказані принципи найбільш змістовно характеризують сутність та призначення державного регулювання нафтогазової галузі в Україні. А відтак, закріплення останніх на законодавчому рівні має надважливе теоретичне та практичне значення [62].

Таким чином, саме представлені в підрозділі завдання, напрями та принципи притаманні державному регулюванню нафтогазової галузі України. В своїй сукупності дані категорії формують правову та практико-організаційну конструкцію діяльності уповноважених органів у досліджуваному секторі. Вони в своїй єдності визначають кінцевий результат регулювання, шляхи досягнення поставлених перед ним цілей, а також ідейне підґрунтя та соціальні цінності яким процес його провадження має відповідати.

1.3. Нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України

Ефективність державного регулювання нафтогазової галузі України залежить від багатьох факторів, однак, найважливішим є фундаментальна, зрозуміла та стабільна система нормативно-правового регламенту забезпечення роботи даної стратегічної частини національної економіки. Саме юридичні документи прийняті в установленому законодавством порядку, закріплюють права, обов'язки, компетенцію, відповідальність, а також інші аспекти роботи органів публічного управління. Через це, нормативно-правовому масиву державного регулювання нафтогазової галузі повинна бути приділена окрема увага, адже в ньому сконцентровано та органічно поєднано положення багатьох нормативних документів різної юридичної сили.

Аналізувати нормативні-правовий масив, на наш погляд, доречно основуючись на правилах будови системи нормативно-правових актів передбачених Законом України «Про правотворчу діяльність». Відповідно до положень Розділу II цього Закону, мінімальним правовим джерелом права є норма – загальнообов’язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою. Норми права об’єднуються в нормативно-правовий акт – офіційний документ, прийнятий (виданий) суб’єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі, який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію. Останні не є кінцевою ланкою системи юридичних джерел. Стаття 9 визначає поняття «законодавство України», що розкрито, як взаємопов’язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів. Законодавство України структурується від актів вищої юридичної сили до актів нижчої юридичної сили з урахуванням: 1) засад конституційного ладу в Україні; 2) компетенції та територіальної юрисдикції суб’єкта правотворчої діяльності, визначеної Конституцією України та (або) законом; 3) інших особливостей, визначених Конституцією України та (або) законом [139].

Законодавство України включає: 1) Конституцію України – Основний Закон України; 2) закони; 3) підзаконні нормативно-правові акти: а) постанови Верховної Ради України, що містять норми права; б) укази Президента України, що містять норми права; в) постанови Кабінету Міністрів України, що містять норми права; г) накази міністерств, що містять норми права; ґ) акти інших державних органів, що містять норми права; д) постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, накази міністерств Автономної Республіки Крим, що містять норми права; е) розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, накази керівників структурних підрозділів

місцевих державних адміністрацій, що містять норми права; є) акти органів місцевого самоврядування, що містять норми права. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші міжнародні договори України є частиною законодавства [139].

Керуючись наведеними положеннями, можемо сформулювати визначення нормативно-правового масиву державного регулювання нафтогазової галузі. Це частина законодавства України, окрема система нормативно-правових актів, норми яких спрямовано на регулювання суспільно-правових відносин, що виникають в процесі державного регулювання нафтогазової галузі.

Перш за все, варто приділити увагу Основному Закону, - Конституції України. Це особливий документ відомий не тільки на території нашої держави. Як правило, під конституцією розуміють систему правових принципів і норм, виражених в єдиному нормативному акті найвищої юридичної сили або кількох таких актах, в яких закріплено засади правового становища (статусу) особистості та її відносин з державною владою, основи соціально-економічного устрою, політичної системи, організації й діяльності держави та її ключових органів, місцевого самоврядування, а також відносин держави зі світовою спільнотою (засади зовнішньополітичної діяльності держави). Конституція в сучасному світі є невіддільним атрибутом держави, ознакою її суверенності. Лише поодинокі держави, здебільшого абсолютні монархії за формою правління, продовжують обходитися без конституції. Проте вони поступово зникають з історичної арени [56, с.75-76]. Це свідчить про те, що конституції стають нині універсальною й загальноцивілізаційною цінністю. У конституціях не тільки закріплюють фундаментальні засади, на яких базуються найважливіші суспільні відносини в державі й утверджується стабільний конституційно-правовий порядок, вони також є визначальним юридичним інструментом обмеження державної влади – однієї з основних ознак конституціоналізму. Попри те, що конституції в сучасному світі дедалі

більше інтернаціоналізуються й набувають значення спільної для всіх держав цінності, вони суттєво відрізняються одна від одної за зв'язками з дійсністю, формою, змістом, часом дії тощо [56, с.75-76].

В Українських реаліях, Конституція – це єдиний, писаний нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, який є Основним Законом суспільства і держави, регулює найважливіші суспільні відносини, містить норми прямої дії, має особливий порядок прийняття, внесення до нього змін і доповнень та його захисту, гарантування. Конституція України як головне системотворче джерело конституційного права України має ряд характерних ознак. По-перше, Конституція своєю сутністю є Основним Законом, «*lex fundamentales*», що виражає волю Українського народу й політику держави; по-друге, за змістом Конституція має вищу юридичну силу; по-третє, норми Конституції є нормами прямої дії; по-четверте, Конституція ухвалюється і вводиться в дію відповідно до передбаченої законом спеціальної процедури. Спеціальна процедура передбачена й щодо внесення змін та доповнень до Основного Закону. По-п'яте, чинне законодавство передбачає спеціальний механізм правового захисту, гарантування Конституції [191, с.75].

В нормативно-правовому масиві державного регулювання нафтогазової галузі Конституція декларує правовий статус земель, надр, корисних копалин, у тому числі нафти та газу, а також встановлює особливості правового регулювання пов'язаних з їх використанням суспільних відносин. Наприклад, Основний Закон встановлює, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [57].

Відповідно до статті 3 Конституції, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [57].

Значна частка норм, присвячених питанню правового регулювання суспільних відносин в нафтогазовій галузі сконцентрована на міжнародному рівні [63]. Більшість міжнародних актів упорядковують міждержавні відносини в енергетичному комплексі в цілому, що включає в себе вирішення питань видобування корисних копалин, інвестицій в цю діяльність, її удосконалення за рахунок об'єднання ресурсів декількох країн, узгодження юридичної специфіки співпраці і таке інше. Прикладом є Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї від 17.12.1994, який установлює юридичні рамки з метою сприяння довготерміновому співробітництву в галузі енергетики на основі взаємодоповнювання і взаємної вигоди. В документі закріплено досить важливі норми, які гарантують здорову конкуренцію [35].

Згідно до статті 7 Договору кожна Сторона Хартії вживає необхідних заходів для спрощення транзиту енергетичних матеріалів і продуктів відповідно до принципу свободи транзиту і незалежно від походження, місця призначення або власника таких енергетичних матеріалів і продуктів і без

дискримінації в розцінках на основі таких відмінностей, а також не вводячи ніяких нерозумних відстрочок, обмежень або зборів [35].

Крім цього, в документі закріплено наступні внутрішньо-державні гарантії функціонування енергетичного сектору, який включає в себе відносини нафтогазової галузі: «Кожна Договірна Сторона, відповідно до положень цього Договору, заохочує і утворює стабільні, рівноправні, сприятливі і гласні умови для інвесторів інших Договірних Сторін з метою здійснення капіталовкладень на її території. Такі умови включають зобов'язання надавати у будь-який час щодо капіталовкладень інвесторів інших Договірних Сторін справедливий і рівний режим. Таким капіталовкладенням також забезпечуються максимально постійний захист і безпека, і ніяка Договірна Сторона не повинна яким-небудь чином перешкоджати невиправданими чи дискримінаційними заходами управлінню, підтриманню, користуванню, володінню або розпорядженню ними. Ні в якому разі щодо таких капіталовкладень не повинен надаватися режим, менш сприятливий, ніж цього вимагає міжнародне право, включаючи зобов'язання за договором. Кожна Договірна Сторона дотримується будь-яких зобов'язань, які вона прийняла щодо інвестора чи капіталовкладення інвестора будь-якої іншої Договірної Сторони» [35].

Регулюванню енергетичних питань також присвячено норми іншого, національно важливого міжнародного документу, а саме Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (далі – ЄС), Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. Частину Розділу V Угоди присвячено співробітництву у сфері енергетики в межах статей якої поняття «енергетичні товари» та «енергоресурси» включають в себе нафту і газ. Статтями Угоди проголошено, що Сторони домовляються продовжувати та активізувати існуюче співробітництво у сфері енергетики з метою підвищення енергетичної безпеки, конкурентоспроможності та стабільності,

що є необхідним для просування економічного зростання та досягнення прогресу у напрямку ринкової інтеграції, в тому числі шляхом поступового зближення в енергетичному секторі та через участь у регіональних ініціативах щодо співробітництва у сфері енергетики. Співробітництво у нормативно-правовій сфері враховуватиме необхідність забезпечення відповідних зобов'язань щодо надання публічних послуг, зокрема заходи щодо інформування і захисту споживачів від нечесних методів ціноутворення, а також доступу до доступних енергетичних ресурсів для споживачів, зокрема найбільш вразливих верств населення [178].

Взаємне співробітництво включає, серед іншого, такі сфери:

- 1) імплементацію енергетичних стратегій та політик і розвиток/опрацювання прогнозів та сценаріїв, а також удосконалення статистичної облікової системи енергетичного сектора, що базується на своєчасному обміні інформацією про енергетичний баланс та потоки енергоносіїв відповідно до міжнародної практики, а також розвиток інфраструктури;
- 2) модернізацію та посилення наявної енергетичної інфраструктури, яка становить спільний інтерес, зокрема енергогенеруючі потужності, цілісність, надійність та безпеку енергетичних мереж, поступову інтеграцію електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі, а також повне відновлення енергетичної транзитної інфраструктури і встановлення транскордонної системи обчислення на зовнішніх кордонах України, створення нової енергетичної інфраструктури, яка становитиме спільний інтерес, з метою диверсифікації джерел, постачальників енергії та шляхів і методів її транспортування, що відповідатиме принципам економічної доцільності та збереження навколишнього середовища;
- 3) розвиток конкурентоспроможних, прозорих і недискримінаційних енергетичних ринків на основі правил та стандартів ЄС шляхом проведення регуляторних реформ;
- 4) активізацію та посилення довготермінової стабільності та безпеки торгівлі енергоресурсами, їх транзиту, розвідки, видобутку, очищення,

виробництва, зберігання, транспортування, передачі, розподілу та маркетингу чи збуту енергетичних матеріалів та продуктів на взаємовигідній і недискримінаційній основі відповідно до міжнародних правил; 5) співробітництво в рамках європейських та міжнародних органів стандартизації в енергетичній сфері тощо [178].

Наступним документом є Рамкова угода про інституційні засади створення міждержавних систем транспортування нафти та газу від 22.07.1999, учасниками якої є Республіка Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Казахстан, Молдова та інші держави, включаючи Україну, спрямована на створення на взаємоприйнятних умовах однієї або більше системи (систем) транспортування нафти та газу шляхом реабілітації існуючої системи (систем) транспортування нафти та газу, будівництва, де це доцільно, нової міждержавної системи (систем) транспортування нафти та газу, а також експлуатації і технічного обслуговування цієї системи (систем) [149].

Сторони Угоди погоджуються зміцнювати міжурядове співробітництво, спрямоване на створення спільних установ, що діють з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів, враховуючи національні екологічні умови, і на здійснення спільної політики, спрямованої на захист навколишнього середовища від будь-якого негативного впливу, що виникає внаслідок проектування, будівництва, реабілітації, технічного обслуговування та експлуатації однієї або більше систем транспортування нафти та газу [149].

Схожим документом є Договір про заснування Енергетичного Співтовариства від 25.10.2005. Визначено, що завдання цього утворення, полягають в організації зв'язків між Сторонами Договору й створенні правової та економічної бази стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, для: а) створення стабільної регуляторної та ринкової структури, здатної залучати інвестиції в газові

мережі, генерувальні потужності, мережі передачі та розподілу таким чином, щоб усі Сторони мали доступ до стабільного та постійного енергопостачання, що є істотним для економічного розвитку та соціальної стабільності; b) створення єдиного регуляторного простору енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, що є необхідним для відповідності географічним розмірам товарних ринків, яких це стосується; c) поліпшення безпеки постачання в єдиному регуляторному просторі за допомогою запровадження стабільного інвестиційного клімату, завдяки якому можуть бути прокладені трубопроводи до каспійських, північноафриканських та близькосхідних запасів газу й можуть використовуватися місцеві джерела енергії, як-от: природний газ, вугілля та гідроенергетика; d) поліпшення екологічної ситуації стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, й пов'язаної з ними енергоефективності, заохочення використання відновлюваних джерел енергії, визначення умов торгівлі енергією в єдиному регуляторному просторі; e) розвитку конкуренції на ринку енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, у більш широких географічних масштабах та використання ефекту економії завдяки масштабам [36].

Нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі також включає в себе окремі міжнародні угоди про співпрацю з окремими країнами безпосередньо. Так, в рамках Угоди між Державним комітетом нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України і Міністерством енергетики і природних ресурсів Республіки Казахстан про співробітництво в розвитку нафтогазової промисловості від 14.10.1997. держави-сторони беруть на себе обов'язок всебічно сприяти розвиткові співробітництва в галузі нафтогазової промисловості і супутніх їй інфраструктур. Сторони націлені сприяти укладенню і виконанню господарюючими суб'єктами договорів з виконання робіт, надання послуг і

поставок обладнання, матеріалів, комплектуючих виробів та іншої продукції, необхідної для успішного здійснення розвідки, розробки, видобутку, транспортування, переробки і реалізації вуглеводневої сировини. Даною Угодою Україна та Казахстан узгодили проведення періодичних взаємних консультацій з метою подальшого поглиблення і розвитку взаємовигідних зв'язків у нафтогазовій промисловості, а також в питаннях здійснення переходу господарюючих суб'єктів до роботи за міжнародними стандартами з проведення нафтових операцій, включаючи питання науково-технічного співробітництва і навчання фахівців. Крім цього, Сторони надають необхідну допомогу і сприяють одне одній в запобіганні та ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій, інших надзвичайних ситуацій на об'єктах нафтогазової промисловості і супутніх їй інфраструктур, а також будуть сприяти вживанню необхідних заходів з розробки і реалізації програм безпеки, охорони навколишнього середовища, життя і здоров'я людей [177].

Отже, на сьогоднішній день, в основі державного регулювання нафтогазової галузі України існує цілий ряд міжнародних документів, положення яких присвячено організації співробітництва з іноземними країнами в сфері транспортування, спільного інвестування та реалізації нафтогазопродуктів, а також обміну досвідом в галузі їх видобування. Їх значення полягає у тому, щоб створити ефективне підґрунтя не тільки для регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя, а й побудувати законодавчу та підзаконну основу для регулювання суспільних відносин у нафтогазовому комплексі [63].

Наступний рівень нормативно-правового масиву державного регулювання нафтогазової галузі України складають закони. Так, закон – це нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України та (або) на всеукраїнському референдумі в установленому Конституцією України та законом порядку, що регулює найбільш важливі суспільні відносини. Закон приймається у формі: 1) кодексу України; 2) закону України; 3) закону

України про внесення змін до кодексу, первинного закону; 4) закону України про надання згоди Верховною Радою України на обов'язковість або денонсацію міжнародного договору України; 5) закону України про затвердження: а) Регламенту Верховної Ради України; б) Державного бюджету України; в) загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України; г) державних символів України тощо (Закон України «Про правотворчу діяльність») [139].

На національному законодавчому рівні відносини, що виникають в сфері нафтогазової галузі, у тому числі, з питань її державного регулювання упорядковано декількома документами, які, в залежності від предметної орієнтованості їх норм, можна поділити на дві групи: цільові та другорядні. До цільової групи, в першу чергу, відноситься Кодекс України про надра. Визначено, що завданням документу є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища, а також охорона прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян [52].

Наступним слід виділити Закон України «Про нафту і газ», який визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності нафтогазової галузі України та регулює відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та використанням нафти, газу та продуктів їх переробки з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням,

транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі. Дія Закону поширюється на відносини, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, незалежно від форм власності господарюючих суб'єктів - учасників таких відносин [134].

До другорядних актів, тобто, законодавчих документів які розповсюджують свою дію на супутні питання пов'язані із державним регулювання нафтогазової галузі, зокрема, відноситься Закон України «Про трубопровідний транспорт». Нормативний акт регламентує правові, економічні та організаційні засади діяльності трубопровідного транспорту, зокрема, промислових трубопроводів – немагістральні трубопроводи в межах виробництв, а також нафтобазові, внутрішньопромислові нафто-, газо- і продуктопроводи, міські газорозподільні, водопровідні, теплопровідні, каналізаційні мережі, розподільчі трубопроводи водопостачання тощо [145].

Закон України «Про угоди про розподіл продукції» спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції. Закон регулює відносини, що виникають у процесі укладення, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції, визначає основні правові вимоги до таких угод, а також особливості правовідносин щодо користування надрами на умовах розподілу продукції. Встановлено, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування під час виконання Закону відповідно до своїх повноважень провадять свою діяльність на принципах взаємодії та співробітництва з метою захисту інтересів народу України, держави, регіонів і територій, забезпечення захисту охорони довкілля і раціонального

користування надрами та іншими природними ресурсами України. Координація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час укладення, виконання, припинення дії угод про розподіл продукції здійснюється Кабінетом Міністрів України в межах його повноважень [146].

Другорядне значення має Закон України «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях». В його положеннях закріплено правові засади регулювання та організації збирання, розкриття та поширення інформації з метою забезпечення прозорості та запобігання корупції у видобувних галузях в Україні. Юридичну дію Закону поширено на всіх суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, материнські підприємства у видобувних галузях незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в паливно-енергетичному комплексі, центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, а також на отримувачів платежів [122].

Закон України «Про ринок природного газу» окреслює правові засади функціонування ринку природного газу України, заснованого на принципах вільної конкуренції, належного захисту прав споживачів та безпеки постачання природного газу, а також здатного до інтеграції з ринками природного газу держав - сторін Енергетичного Співтовариства, у тому числі шляхом створення регіональних ринків природного газу. Окремі статті Закону присвячено державному регулюванню ринку природного газу, яке має на меті: розвиток конкуренції та належне функціонування регіональних (міжнародних) ринків; сприяння безпечному, надійному та економному функціонуванню газової інфраструктури; сприяння досягненню високого рівня виконання спеціальних обов'язків для забезпечення загальносупільних інтересів на ринку природного газу, захисту вразливих споживачів та

налагодженню процесу обміну даними, необхідному для реалізації споживачами права на зміну постачальника тощо [141].

Схожим є Закон України «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів», сфера дії якого охоплює відносини, що виникають у процесі створення, зберігання, заміни, розкриття, використання, поновлення та реалізації (продажу) мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів, а також виконання плану дій для подолання кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів України. Вказано, що державне управління у сфері мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів у межах своїх повноважень здійснюють: 1) Кабінет Міністрів України; 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі; 3) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику; 4) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику; 5) спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері статистики; 6) інші органи виконавчої влади відповідно до закону [133].

Останній рівень нормативно-правового масиву державного регулювання нафтогазової галузі складають підзаконні документи. Поняттям об'єднуються юридичні документи видані на уточнення та практичну реалізацію норм законів. Більшість з них регламентують порядок здійснення окремих адміністративно-правових способів, заходів чи засобів державного регулювання нафтогазової галузі, наприклад: Постанова КМУ «Питання розпорядження геологічною інформацією»; Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Правил розробки нафтових і газових родовищ» від 15.03.2017 №118; Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Порядку централізованого обліку видобутку нафти, природного газу, газового конденсату, супутньої пластової води, а також закачки в пласти води та газу» від 22.10.2012 №538/1109; Постанова КМУ «Про затвердження Порядку виведення з

експлуатації магістральних трубопроводів нафти, газу та продуктів їх переробки» від 28.03.2018 №209 та інші.

Оцінка всього нормативно-правового масиву державного регулювання нафтогазової галузі України показала існування стабільної та дієвої системи нормативних документів різної юридичної сили, які в своїй єдності забезпечують загальний регламент цього сектору економіки та одночасно з цим встановлюють засади його подальшого розвитку. Так, в основі лежать норми Конституції, які встановлюють правовий статус надр, засади роботи із ними, власності та користування. Міжнародні акти присвячено організації співробітництва з іноземними країнами в сфері транспортування, спільного інвестування та реалізації нафтогазопродуктів, а також обміну досвідом в галузі їх видобування. Основна частка нормативно-правового масиву відведена законам та підзаконним документам. Останніми визначено адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі, порядок та окремі складові його роботи, зміст та особливості реалізації адміністративно-правових методів регулювання, тощо. Разом із тим, нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України не можна оцінити виключно з позитивного боку, адже у зазначеному напрямку існує низка проблем:

- по-перше, недостатньо ефективно врегульовано порядок взаємодії між суб'єктами, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі,
- по-друге, існують прогалини у ліцензійно-дозвільній діяльності;
- по-третє, більш детального врегулювання потребують гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі.

1.4. Адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі України

Нафтогазовий комплекс є стратегічно важливою галуззю для економіки та енергетичної безпеки України. Він забезпечує країну паливно-енергетичними ресурсами, які є необхідними для функціонування промисловості, транспорту, житлово-комунального господарства та інших секторів. Видобуток, переробка, транспортування та споживання нафти й газу впливають на стабільність економіки, соціальну сферу та міжнародні відносини держави. Разом із тим, забезпечення ефективного функціонування даної галузі, значним чином залежить від функціонування адміністративно-правового механізму регулювання цієї сфери. Даний механізм дозволяє охарактеризувати порядок та особливості дії державного регулювання у нафтогазовій галузі.

Поняття «механізм» є надзвичайно поширеним, його можна зустріти в точних і гуманітарних науках, біології та хімії, техніці та навіть у філософії. Класично під механізмом (від грецького «μηχανή» – машина) розглядається сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух, пристрій (сукупність рухомих ланок або деталей), що передає чи перетворює (відтворює) рух, внутрішній устрій, система функціонування чого-небудь, апарат будь-якого виду діяльності. Механізму як такому притаманними наступні ознаки: він є продуктом організованої діяльності; він має суб'єкт і об'єкт; він має мету або функцію; він містить послідовність дій, певний вид руху; він передбачає переважно однобічний вплив з чітко визначеним вектором впливу; він характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм; його побудова носить структурно-функціональний характер; він має ознаки відкритої або закритої системи [165; 115; 148, с.34].

Одними з найбільш поширених в науковій літературі підходів до визначення поняття «механізм» є структурно-організаційний та структурно-функціональний. За першим підходом механізм характеризується як сукупність певних складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів. В другому підході увага акцентується не тільки на організаційній основі його побудови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні [54, с.134]. Згідно до вище викладеного, механізм – це певна структура, яка відповідає за практичну реалізацію функцій об'єктів та складається із системи самостійних, але взаємопов'язаних метою та іншими факторами елементів. Механізм притаманний не тільки предметам і приладам матеріального світу, де його представлено у вигляді запчастин. Більшість юридичних явищ також основуються на сукупності елементів, які забезпечують практичний вплив на суспільні відносини, але при цьому не існують у матеріальному вигляді.

Правовий механізм – це певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретної юридичної цілі з дотриманням відповідної процедури. Кожна ланка такого механізму є самостійним комплексом юридичних засобів. Правові механізми притаманні як теорії держави і права, так і галузевим наукам. Так, у конституційному праві є правовий механізм проведення виборів, у цивільно-процесуальному праві механізм розгляду цивільних справ тощо. Найбільш дослідженим у сучасній науці є механізм правового регулювання. Під правовим регулюванням розуміється спеціально-юридичний вплив об'єктивного та суб'єктивного права, всієї сукупності правових засобів на суспільні відносини з метою досягнення відповідних результатів. Характеристика механізму правового регулювання здійснюється через правові засоби, як інструменти результативного впливу на суспільні відносини, взяті в єдності та взаємодії, які складають цілісний механізм правового регулювання [171; 110, с.275].

В свою чергу, Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна розуміють механізм правового регулювання як узяту в сукупності систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин. За допомогою цієї системи правових засобів, способів і форм, зазначають правники, нормативність права переводиться у впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок [15].

Самостійне галузеве розуміння механізму сформульовано в адміністративному праві. Наприклад, Ю.О. Коваленко зазначає, що адміністративно-правовий механізм постає в якості певної системи адміністративно-правових засобів і факторів, які: виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права [50, с.42]. Т.А. Шумейко бачить адміністративно-правовий механізм, як юридичну конструкцію та об'єкт практичної дійсності, що має надзвичайне цивілізаційне та соціально-правове значення, подальший розвиток та забезпечення належного функціонування якого сприяє забезпеченню цінності людини (її життя та здоров'я), правопорядку в державі, а відтак – можливості гармонійного співіснування людей, реалізації права людини на безпечну участь в соціальному житті [195, с.174-175].

У визначенні Н.Д. Дячука поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів господарювання включає в себе сукупність всіх передбачених національним та міжнародним законодавством способів, засобів та важелів впливу, якими наділені органи публічної влади з метою створення максимально зручних та ефективних умов для заснування суб'єкта приватного підприємництва, провадження ним своєї господарської

діяльності аж до моменту її припинення. Це поняття включає в себе також необхідність захисту та охорони законних прав та інтересів зазначеної категорії господарюючих суб'єктів (особливо коли мова йде про малі та середні форми приватних підприємств або про фізичну особу-підприємця). Для цього держава наділена широким спектром важелів впливу, які ми досліджували вище [37].

С.В. Діденко вивчаючи питання пов'язані з адміністративно-правовим механізмом, в контексті адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї, наводить конкретну структуру такого механізму, що включає: а) норми адміністративного права; б) відповідні акти застосування права та такі, що визначають діяльність уповноважених посадових осіб у даній сфері; в) засади функціонування сфери обігу та застосування зброї; г) адміністративно-правові відносини; ґ) адміністративно-правові режими обігу зброї; д) адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації такого механізму; е) відповідні адміністративні процедури у сфері обігу та застосування зброї; є) деталізацію, тлумачення, роз'яснення адміністративно правових нормативних приписів [34, с.463-469].

Окремий напрям дискусії сформувався навколо визначення механізму державного регулювання. Наприклад, В.В. Князєв та В.Д. Бакуменко дотримуються думки, що подібний механізм – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей. До засобів, що формують структуру цього механізму вчені включають: політичні, економічні, соціальні, організаційні і правові засоби цілеспрямованого впливу органів державного управління [31]. С.Б. Жарая механізми державного регулювання визначає як послідовну реалізацію дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності із використанням відповідних їй форм і методів регулювання спрямованих на вирішення проблем публічного

управління [41, с.27]. Н.Р. Нижник та О.А. Машков розглядають механізм державного регулювання як складник системи управління, що забезпечує вплив на чинники, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Науковці слушно зауважують, що є необхідність урахування того, що управлінські процеси відбуваються в межах конкретних організаційних структур, що часто мають вирішальний вплив на економічний розвиток [101, с.56; 7, с.53]. А.О. Надточій вважає: механізм державного регулювання – це послідовна цілеспрямована діяльність органів державного управління, що ґрунтується на базових принципах і функціях, здійснюється за допомогою форм та методів впливу, з відповідним правовим, нормативним, інформаційним та ресурсним забезпеченням [96, с.56].

Окремі наукові позиції спрямовано на визначення змісту механізму державного регулювання в економіці, а також у відношенні до окремих, пов'язаних із нею явищ. Наприклад, М.Х. Корецький розтлумачує його, як систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [58, с.16]. О.В. Марухленко визначив механізм державного регулювання економіки, як головний елемент економічної системи суспільства, котрий включає сукупність основних напрямів, форм і методів цілеспрямованого впливу державних і наддержавних органів управління на її функціонування і розвиток задля стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [85, с.57; 59, с.45]. Ю.М. Мельник пише наступне: «Механізм державного регулювання – це цілеспрямована система, яка забезпечує здійснення державного впливу на об'єкти та суб'єкти національної економіки і має визначену структуру й інструментальне забезпечення. Механізм державного регулювання розвитку промисловості має соціально-економічні орієнтири та забезпечує формування і визначення сприятливих нормативно-правових, соціально-економічних, організаційних та інших умов розвитку промислового потенціалу національного макроекономічного середовища й

підвищення ефективності його використання, а також пріоритетної інституційної підтримки національних виробників промислової продукції» [88, с.147].

Д.А. Міщенко та Л.О. Міщенко в рамках дослідження теоретичних основ механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначили останній, як сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких забезпечується стимулювання, координація та регламент діяльності суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків. Основою регулювання зовнішньоекономічної діяльності є набір економічних та неекономічних методів впливу на систему зовнішньоекономічних відносин [93].

В свою чергу, М.О. Нікульчев сформулював та виділив визначення механізму державного регулювання розвитку науково-технологічної сфери, який запропоновано розуміти, як систему органів державної влади і недержавних установ і організацій, наділених у законному порядку повноваженнями держави стосовно здійснення управлінських функцій у сфері науки і технологій, регулюючий вплив яких, здійснюваний за допомогою комплексу взаємоузгоджених методів, форм, інструментів і важелів держави, що визначає його функціональний тип, і відповідно до визначених державою принципів спрямований на зміну параметрів функціонування і розвитку як окремих елементів, так і науково-технологічної сфери загалом з метою досягнення цілей науково-технологічного розвитку країни. Інваріантна структура механізму державного регулювання науково-технологічної сфери включає в себе: суб'єкт і об'єкт, цілі, принципи, методи, форми, інструменти і важелі регулювання [102, с.275].

Таким чином, на сьогоднішній день існують різноманітні та багаторівневі підходи до визначення «механічної» основи державного регулювання різних сфер суспільного життя. Проте, в межах більшості концепцій науковці нехтують юридичною стороною даної категорії

акцентуючи увагу лише на її організаційному, управлінському, або економічному аспектах. Звідси, більш коректніше використовувати поняття «адміністративно-правовий механізм державного регулювання», який дозволяє охарактеризувати та виділити зміст і складові досліджуваної категорії у правових координатах [68, с.668–670].

Виходячи з викладеного, можемо дійти до висновку, що адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі України – це регламентована адміністративно-правовими нормами система елементів за рахунок яких досягається реалізація завдань і функцій здійснення державного регулювання вітчизняної нафтогазової галузі [68, с.668–670].

Побудоване тлумачення, а також проаналізовані наукові підходи дають підстави виділити наступні елементи механізму. Першим є суб'єкти державного регулювання нафтогазової галузі України. Етимологічне значення слова «суб'єкт» (від латинського – «subjektum» – покладений в основу) полягає в тому, що воно означає істоту, здатну до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; особу, якій належить активна роль у певному процесі. Часто дане слово тлумачать у значенні «учасник» – означає того, хто бере участь у чому-небудь, входить до складу групи осіб. Тобто, останній розглядається в певній системі, поряд з іншими – у конкретній справі, навіть епізодично [185, с.85].

В адміністративному праві суб'єкт – це особа, яка має певні права та обов'язки, сформульовані в нормах адміністративного права, і може вступати в адміністративно-правові відносини. Для того щоб бути суб'єктом адміністративного права, особа повинна мати адміністративну правосуб'єктність, тобто, здатність суб'єкта мати й реалізовувати права та виконувати обов'язки, що містяться в нормах адміністративного права. Адміністративна правосуб'єктність складається з двох частин: 1) адміністративна правоздатність – здатність суб'єкта адміністративного

права мати права та обов'язки. Говорячи про громадян, зазначмо, що вона виникає з народженням громадянина та припиняється з його смертю. Своєю чергою, в основній масі юридичних осіб адміністративна правоздатність виникає від моменту державної реєстрації, а припиняється від моменту ліквідації; 2) адміністративна дієздатність – здатність суб'єкта адміністративного права своїми діями реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки. Важливо зазначити, що на відміну від правоздатності (яка виникає зразу і в повному обсязі), набуття та обсяг адміністративної дієздатності у громадян залежать від ряду об'єктивних та суб'єктивних факторів [168, с.89].

Суб'єкти державного регулювання – це вузька, конкретизована група суб'єктів адміністративного права. В тлумаченні О.М. Ярмака вони є системою відповідних органів державної влади, до компетенції яких входить формування державної політики у визначеній сфері, керівництво реалізацією цієї політики, а також правотворча діяльність у вигляді розробки законів та інших основних нормативно-правових актів щодо реалізації, охорони та забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Суб'єкти державного регулювання орієнтують на здійснення стратегічної взаємодії у відведеній до їх компетенції сфері [199, с.109]. Натомість В.Я. Малиновський під суб'єктами державного регулювання (управління) розуміє систему, наділену певною компетенцією і державно-владними повноваженнями, що дозволяють їй втілювати свою волю у формі керівних команд чи рішень, обов'язкових для виконання, тобто це система, що управляє. Крім того, автор наголошує на сутнісних рисах цих суб'єктів 1) владний вплив від суб'єкта до об'єкта регулювання, який дозволяє підпорядковувати волю і діяльність останнього волі першого, що є необхідною умовою досягнення цілей і вирішення завдань, визначених суб'єктом управління; 2) кожному суб'єкту притаманні певні функції, які відображають загальносистемний поділ праці щодо їхнього виконання, у зв'язку із чим функції характеризують основний зміст та

напрями їх діяльності; 3) суб'єкт є системно організованим і в цій якості має властиві ознаки будьякої соціальної системи; 4) суб'єктам управління притаманні загальні ознаки і цілі, єдність принципів їх утворення, побудови та діяльності, структурна єдність та інші ієрархічні зв'язки та відносини, прийняття суворо обумовлених управлінських рішень, узгодження їх між собою [83, с.160; 156].

Логічних та важливих до врахування висновків дійшов в своїй роботі С.В. Дегтярьова, визначивши суб'єктів державного регулювання в агропромисловому комплексі, як сукупність уповноважених органів державної влади, які взаємодіють між собою, доповнюють одне одного та спільна діяльність яких спрямована на досягнення єдиної мети, що полягає у забезпеченні ефективного функціонування та сталого розвитку агропромисловості в Україні. До ключових особливостей статусу цих суб'єктів науковець відносить: 1) наділені владними повноваженнями, під якими слід розуміти забезпечену законом вимогу вповноваженого суб'єкта певної поведінки і дій, звернену до фізичних та юридичних осіб; це вид і міра впливу на учасника правових відносин з метою задоволення його законного інтересу, досягнення певного соціально-корисного результату; 2) діяльність цих суб'єктів повинна будуватись на відповідних принципах, 3) управлінські рішення суб'єктів державного регулювання у агропромисловій сфері мають обов'язковий характер. 4) діяльність суб'єктів державного регулювання агропромислової сфери має чітко визначену мету, яка полягає у тому, щоб гарантувати продовольчу безпеку в державі, а також забезпечити сталий та ефективний розвиток цієї сфери суспільних відносин, зробити її конкурентною як на внутрішньому, так і на світовому ринках; 5) у своїй сукупності суб'єкти державного регулювання представляють собою систему, в якій органи державної влади розташовані у відповідній ієрархії [28, с.52-53]. Отже, суб'єкти державного регулювання нафтогазової галузі – це система органів державної влади, які на підставі та в межах наданих

Конституцією та законодавством компетенції і повноважень, вступають в адміністративні правовідносини та реалізують адміністративну-правову методологію регулювання нафтогазового сектору і відносин, що в ньому виникають.

Діяльність суб'єктів звертається щодо відповідного об'єкту державного регулювання нафтогазової галузі [66]. З етимологічної точки зору під словом об'єкт (від латинського «objectum» – предмет) розуміють все, що існує поза людини і незалежно від людської свідомості – явища, предмети, на які спрямовано конкретну діяльність [192, с.176]. Відповідно до філософського погляду об'єкт – це: 1) річ, предмет; те, що протистоїть суб'єкту, тобто свідомості, внутрішньому світу як справжнє, частина зовнішнього світу; 2) річ, або явище, або будь-який фрагмент реальності, на які спрямовані пізнавальна чи практична діяльність людини; співвідноситься із суб'єктом і засобами людської діяльності [86, с.153].

В праві об'єкт є рівною мірою як найважливішим правовим елементом, так і найскладнішою його категорією [66]. Пояснюється це його органічним зв'язком із суспільною свідомістю, що суттєво може коригувати зміст об'єкта права, допомагаючи максимально використовувати резерви правового потенціалу у належному забезпеченні соціальних зв'язків. Об'єкт права – це невід'ємна складова колективного інтелекту суспільства, високий рівень якого є обов'язковою ознакою громадянського суспільства. Об'єкт права складається з багаточисельної, майже безмежної, системи суспільних потреб та інтересів. Складові зазначеної системи мають свою ієрархію, оригінальний зміст, якісні та кількісні характеристики, реалізують власну соціальну мету. Суспільні потреби та інтереси, що визначають зміст об'єкта права, поділяються між собою за самими різноманітними критеріями і водночас перебувають у тісній взаємодії та взаємозалежності. Між окремими групами потреб та інтересів можуть виникати не тільки гармонійні, об'єднуючи їх зв'язки, а й, навпаки, серйозні суперечності та протиріччя.

Процес їх вирішення призводить до корекції змісту окремих ділянок вітчизняного правового поля, в яких реалізуються згадані суспільні потреби та інтереси [72].

Свої черги, об'єкт державного регулювання розуміють як певний чинник, який знаходиться під цілеспрямованим впливом владного суб'єкта [86, с.153]. Зокрема, О.С. Сенишин, М.О. Горинь та О.О. Кундицький до об'єктів державного регулювання економіки відносять умови, процеси, відносини, елементи і сектори національної економіки, на які спрямовують регулювальний вплив держави з метою реалізації цілей відповідної державно-управлінської діяльності. Вчені уточнюють, що об'єктами державного регулювання можуть бути: економіка країни загалом або її окремих галузей, сфер, секторів, регіонів, областей, міст, районів; економічні умови, процеси (економічний цикл, інвестиційні та інноваційні процеси, грошовий обіг, інфляція, ціни, платіжний баланс, державний бюджет, зайнятість, процеси роздержавлення, приватизації, демонополізації, виробництва, розподілу, обміну і споживання); секторальна, галузева, регіональна, відтворювальна, соціальна структури господарства; економічні відносини (виробничі, трудові, розподільчі, соціальні) тощо [159, с.78].

Отже, можна вивести наступну думку: об'єкт державного регулювання нафтогазової галузі України – це процеси, типи діяльності, умови та фактори функціонування нафтогазової галузі, відносно яких спрямовано регуляторну діяльність уповноважених суб'єктів виражену в спеціальному наборі адміністративно-правових методів. Якщо звернутись до положень Закону України «Про нафту і газ», то до вказаних об'єктів можна віднести: господарську діяльність в сфері видобутку нафти та газу; процеси і процедури нафтогазовидобування; користування нафтогазоносними надрами; геологічне вивчення надр; розробка родовищ нафти і газу; функціонування магістрального трубопровідного транспорту тощо [134].

Третім елементом логічно виділити адміністративно-правову методологію державного регулювання нафтогазової галузі [66]. Поняття «метод» в тлумачному словнику визначається як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або систему прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [17, с.671]. Термін «метод» має широку сферу застосування: його використовують для позначення способів досягнення цілей в науці, техніці, філософії тощо. В правовій науці він тлумачиться як спосіб, прийом, засіб, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст відповідної діяльності [76, с.231; 181, с.225]. Адміністративно-правовий метод розглядається науковцями, як сукупність правових засобів і способів (прийомів), які застосовують органи управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [1, с.9].

Методи державного регулювання, за визначенням Ю.М. Репкіної та В.Я. Малиновського – це способи практичної реалізації функцій публічного управління шляхом впливу на свідомість, волю людей і, таким чином, на поведінку та суспільну діяльність конкретних осіб, колективів, орієнтуючи та мобілізуючи її на досягнення поставлених цілей або шляхом організаційно-розпорядчого впливу суб'єкта на поведінку та суспільну діяльність керованого об'єкта з метою досягнення поставлених цілей [83, с. 364; 150, с.176]. С.О. Мосьондз зазначає, що методи державного регулювання – це способи, прийоми та засоби безпосереднього та цілеспрямованого впливу органів виконавчої влади та інших органів державного управління, їх посадових осіб на підпорядковані їм об'єкти управління [95, с.70; 201, с.108]. В.Є. Воротін розглядає методи державного регулювання економіки як способи, через які держава впливає на підприємницьку сферу, ринкову інфраструктуру та некомерційний сектор економіки з метою створення умов для їх ефективного функціонування згідно з напрямками державної

економічної політики. Кожен із цих методів базується на використанні певних інструментів (регуляторів, важелів). Дослідник розподіляє їх на прямі та непрямі. Основними інструментами прямого регулювання є нормативно-правові акти, макроекономічні плани, цільові програми розвитку, державні замовлення, централізовані ціни, державні бюджети, нормативи, ліцензії, бюджетні витрати, ліміти тощо. У свою чергу, до методів непрямого регулювання він відносить інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної політики, а також методи морального впливу [22, с.67; 48].

Таким чином, адміністративно-правова методологія державного регулювання нафтогазової галузі – це передбачені законодавством публічно-владні, застосовувані уповноваженими суб'єктами засоби, способи, заходи та операції, що реалізуються з метою досягнення цілей державного регулювання в нафтогазовому секторі та здійснення регулюючого та упорядковуючого впливу на відповідний об'єкт. Особливість методології полягає у тому, що її підкріплено державним примусом, тобто вона може застосовуватись незалежно від волі окремих осіб та груп, але за умови повної законності. До переліку адміністративно-правових методів в нафтогазовій галузі, зокрема, відноситься видання дозволів та ліцензій, проведення реєстрацій, застосування обмежень і таке інше [66].

Останнім елементом адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі є відповідальність [66]. Так, за порушення законодавства в нафтогазовому секторі країни законодавством визначено можливість застосування до порушників юридичних санкцій та притягнення їх до юридичної відповідальності. Відповідно до статті 51 Закону України «Про нафту і газ» особи, винні у порушенні законодавства, що регулює діяльність у нафтогазовій галузі, несуть адміністративну, цивільно-правову чи кримінальну відповідальність за: крадіжку нафти, газу та продуктів їх переробки, у тому числі з трубопроводів; пошкодження приладів обліку

нафти, газу та продуктів їх переробки; розукомплектування та пошкодження об'єктів нафтогазової галузі, розкрадання майна цих об'єктів; створення перешкод у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів нафтогазової галузі; порушення встановлених норм безпеки, що створює загрозу безпечній життєдіяльності населення та експлуатаційного персоналу; порушення правил охорони об'єктів нафтогазової галузі; вчинення насильницьких дій, які перешкоджають виконанню оперативним персоналом та посадовими особами об'єктів нафтогазової галузі своїх службових обов'язків; порушення умов та правил діяльності, що передбачені відповідним спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами та угодою про умови користування нафтогазоносними надрами; незабезпечення газом споживачів, які не порушують своїх зобов'язань перед постачальниками; відмову підприємств нафтогазової галузі надавати інформацію щодо нафтогазоносності надр до Державного інформаційного геологічного фонду України у випадках, передбачених чинним законодавством; невиконання розпоряджень, експертних висновків, приписів органів, які здійснюють державний нагляд і контроль за дотриманням чинного законодавства в нафтогазовій галузі, а також створення перешкод для виконання службових обов'язків представниками цих органів. Законами України може бути встановлена відповідальність за інші порушення законодавства, що регулює діяльність у нафтогазовій галузі [134]. При цьому, відповідальність має обоюдний характер, адже можлива також у відношенні до держави, а саме органів державної влади та їх посадових осіб за неналежне виконання публічних функцій, що призвело до порушення прав, свобод і законних інтересів суспільства та окремих фізичних осіб в нафтогазовій сфері [68, с.668–670].

Таким чином, проведене дослідження дає змогу дійти до висновку, що елементами адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі є: суб'єкти, об'єкт регулювання, спеціальні

адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів, а також відповідальність за порушення нафтогазового законодавства. В своїй сукупності дані елементи забезпечують, в першу чергу, законність регулювання, а також виконання ним своїх ключових завдань [68, с.668–670]. Водночас, окремі елементи механізму відрізняються додатковою складністю та специфікою, у зв'язку із чим потребують більш глибокої оцінки.

Висновки до розділу 1

Акцентовано увагу на тому, що нафтогазова галузь представляє натуралізовану частину національної економіки, яка передбачає взаємодію не тільки з фінансовими ресурсами, зокрема, грошовими коштами, цінними паперами і таке інше, а й реальним предметом – корисними копалинами. Така діяльність має власну економічну витратність та перспективу отримання надприбутків, що критично впливають на державний бюджет, сприяють підвищенню стабільності й незалежності країни, надають розвитку соціальному сектору за рахунок створення нових робочих місць, активізують внутрішній господарський сектор держави, стимулюють конкуренцію, тощо. Одночасно із цим, високий рівень економічної значущості нафтогазової галузі зумовлює численні економічні ризики, зокрема: маніпулювання зі сплатою податків, недобросовісну конкуренцію, шахрайства, корупцію, тощо. Попереджати та запобігати виникненню цих ризиків може держава за рахунок регуляторної діяльності спеціальних органів, наділених особливими повноваженнями та можливістю застосовувати державний примус.

Наголошено, що газ та нафта є загальнодержавними корисними копалинами, право володіти якими має Український народ. Публічно-владне регулювання в даному випадку забезпечує врахування та реалізацію волі українського суспільства в управлінні та розподілі національно важливих,

цінних та високоліквідних ресурсів, що відбувається через уповноважених суб'єктів державної влади.

З'ясовано, що державна політика в нафтогазовій галузі – це цілеспрямований вектор розвитку та діяльності держави щодо регулювання національного нафтогазового сектору, організації роботи адміністративної складової його функціонування та упорядкування суспільно-правових відносин, які в рамках зазначеної галузі виникають. Державна політика визначає яким саме чином та що держава (в особі уповноважених органів) повинна робити для забезпечення ефективності функціонування нафтогазової галузі.

Узагальнено, що нафтогазовій галузі притаманні унікальні та специфічні властивості, які виражаються у наступному: по-перше, нафтогазова галузь є важливою, рушійною частиною національної економіки держави, яка зумовлює належне функціонування та розвиток останньої; по-друге, нафтогазова галузь передбачає видобування корисних копалин загальнодержавного значення, які мають високу цінність, ліквідність та, першочергово, належать Українському народу; по-третє, процес нафтогазовидобування пов'язано із численними ризиками соціального, екологічного, правового та іншого характеру, у зв'язку із чим на дану діяльність розповсюджуються вимоги та обмеження щодо охорони надр та довкілля; по-четверте, публічне-правове регулювання та упорядкування відносин в нафтогазовій галузі відбувається у загальному масиві реалізації державної політики, яка проводиться в даному кластері життєдіяльності суспільства.

Зроблено висновок про те, що нафтогазова галузь – це критично, національно важливий, особливо цінний сектор діяльності, в рамках якого виникає та реалізується велика кількість різноманітних, складних та ризикованих для суспільства і держави процесів. З огляду на це, керівництво країни зацікавлене у його нормальному, систематичному та результативному

функціонуванні, адже це позитивно впливає, у першу чергу, на національну економіку, а також соціальну сферу. Вказане підтверджує те, що нафтогазовий комплекс є важливим об'єктом державного регулювання. А відтак, вказана діяльність реалізується великою кількістю органів державної влади, які наділені низкою повноважень задля досягнення мети такого регулювання. Відповідні суб'єкти виступають рушійними елементами державного регулювання, між якими виникають адміністративно-правові відносини, котрі в свою чергу є предметом адміністративно-правового регулювання. Отже, нафтогазова галузь – це особлива сфера національних інтересів, задоволення котрих є неможливим поза функціонуванням органів державної влади, що користуються відповідними важелями регуляторного впливу та вступають між собою та суспільством у особливі юридичні зв'язки.

Відмічено, що дискусійність проблеми визначення державного регулювання в класичному вигляді, а також у сфері національної економіки і нафтогазової галузі, зокрема, додатково підкреслює логічну невірність законодавчого трактування даної категорії. Вона характеризує активну, цілеспрямовану, системну, оснований на використанні адміністративних, владних важелів впливу, діяльність уповноважених державних органів щодо упорядкування суспільних відносин в певних сферах життя населення країни з метою забезпечення відповідності поведінки їх учасників встановленим законодавством правилам, вимогам, стандартам та нормативам.

З'ясовано, що державне регулювання нафтогазової галузі України – це діяльність держави в особі уповноважених на застосування адміністративних важелів впливу та примусу державних органів, яка спрямована на упорядкування суспільно-правових відносин та поведінки їх учасників в сфері нафтогазодобування, користування нафтогазоносними надрами, а також провадження інших дій в межах даної галузі відповідно до визначених законодавством правил, стандартів та вимог.

Аргументовано, що напрямами державного регулювання нафтогазової галузі можна виділити: 1) *стандартизація*, яка передбачає, що уповноважені державні органи розробляють, нормативно-закріплюють та забезпечують дотримання спеціальних стандартів і правил провадження господарської та інших різновидів діяльності фізичних та юридичних осіб прямо пов'язаних із видобуванням, перевезенням, реалізацією нафти та газу, чинення суміжним вказаним процесам дій та операцій; 2) *контроль*. Відповідно до вказаного напрямку, сформульовані та закріплені в нормативних актах стандарти та правила мають дотримуватись всіма суб'єктами цих правовідносин, що в свою чергу забезпечується за допомогою здійснення контролю органами державної влади в рамках здійснення перевірки порядку і повноти виконання існуючих юридичних вимог та застосування ними, у разі необхідності і наявності підстав, можливої міри юридичної відповідальності; 3) *виховний напрямок*, в рамках якого відбувається створення вимог, встановлення обмежень, а також наявність відповідальності за порушення. Все це, а також цілий ряд інших публічно-правових важелів, забезпечують виховання суб'єктів, які провадять або збираються реалізовувати ту чи іншу діяльність в нафтогазовій галузі в дусі взаємної поваги до прав, свобод та інтересів всіх учасників суспільно-правових відносин даного сектору, здорової та законної конкуренції, необхідності та важливості врахування всіх ризиків, пов'язаних із нафтогазодобуванням і таке інше; 4) *створення дієвої системи адміністрування*. Важливою для ефективного та результативного державного регулювання є структурованість роботи та чіткий розподіл повноважень між уповноваженими державними органами, забезпечення міжвідомчої взаємодії та здійснення нагляду за їх цільовою діяльністю; 5) *розвиток та впровадження інновацій*. Державне регулювання – це не тільки про контроль та виявлення порушників, але й здійснення системної та глибокої аналітичної роботи функціонування нафтогазової галузі, виявлення недоліків, їх причин, а також визначення та здійснення кроків для подолання останніх,

забезпечення еволюціонування зазначеного елементу національної економіки, упровадження в практичні процеси його роботи зарубіжного досвіду, технологій тощо.

Обґрунтовано, що на сьогоднішній день систему принципів, які лежать в основі державного регулювання нафтогазової галузі України, складають наступні:

1) принцип законності державного регулювання, відповідно до якого державне регулювання нафтогазової галузі безальтернативно повинно відповідати нормам законодавства України, тобто, відбувається за використанням встановлених правовими положеннями публічно-правових важелів, а суб'єкти, які приводять механізм регулювання до дії, керуються лише наданою їм законодавством компетенцією та повноваженнями;

2) принцип рівності у державному регулюванні. Зміст даного принципу виражається в об'єктивності застосування важелів державного впливу; недопущенні необумовлених законодавством переваг та обмежень для суб'єктів користування нафтогазоносними надрами або нафтогазовидобування; попередженні монополізму на ринку нафти і газу і таке інше;

3) принцип безпеки нафтогазової галузі. Нафта та газ є корисними копалинами, які мають високий ступінь вогнебезпечності, а нафтогазовидобування несе ризики для екології держави. Окрім цього, нафтогазова галузь є позитивною сферою для вчинення економічних та корупційних правопорушень, які наносять шкоду не тільки окремим суб'єктам, але й державним інтересам. Зважаючи на це важливо, щоб в процесі регулювання досліджуваного сектору значна увага приділялась безпеці, було сформульовано тактику протидії та запобігання правопорушенням, а також компенсаційні механізми за нанесену шкоду;

4) принцип економічного росту та розвитку галузі. Державне регулювання повинно націлюватись на формування сприятливих умов

ефективного використання нафтогазоносних надр з метою отримання прибутку всіма учасниками нафтогазовидобування та, в першу чергу, держави;

5) принцип підтримки інвестицій. Відповідно до вимог даного принципу, державне регулювання має націлюватись на розвиток інвестиційної діяльності в нафтогазовій галузі, як внутрішнього, так і зарубіжного характеру, що сприятиме її технічному, організаційному та іншому розвитку за рахунок додаткових фінансових ресурсів;

6) принцип стимулювання внутрішньо-державного видобутку. Якісне державне регулювання нафтогазової галузі забезпечує сировинну самостійність України. Власний видобуток нафти і газу дозволяє абстрагуватись від імпорту вказаних корисних копалин для задоволення вітчизняних потреб.

Зазначено, що на сьогоднішній день, в основі державного регулювання нафтогазової галузі України лежить цілий ряд міжнародних документів, положення яких присвячено організації співробітництва з іноземними країнами в сфері транспортування, спільного інвестування та реалізації нафтогазопродуктів, а також обміну досвідом в галузі їх видобування. Їх значення полягає у тому, щоб створити ефективне підґрунтя не тільки для регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя, а й побудувати законодавчу та підзаконну основу для регулювання суспільних відносин у нафтогазовому комплексі

Оцінка всього нормативно-правового масиву державного регулювання нафтогазової галузі України показала існування стабільної та дієвої системи нормативних документів різної юридичної сили, які в своїй єдності забезпечують загальний регламент цього сектору економіки та одночасно з цим встановлюють засади його подальшого розвитку. Так, в основі лежать норми Конституції, які встановлюють правовий статус надр, засади роботи із ними, власності та користування. Міжнародні акти присвячено організації

співробітництва з іноземними країнами в сфері транспортування, спільного інвестування та реалізації нафтогазопродуктів, а також обміну досвідом в галузі їх видобування. Основна частка нормативно-правового масиву відведена законам та підзаконним документам. Останніми визначено адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі, порядок та окремі складові його роботи, зміст та особливості реалізації адміністративно-правових методів регулювання, тощо. Разом із тим, відзначено, що нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України не можна оцінити виключно з позитивного боку, адже у зазначеному напрямку існує низка проблем: по-перше, недостатньо ефективно врегульовано порядок взаємодії між суб'єктами, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі, по-друге, існують прогалини у ліцензійно-дозвільній діяльності; по-третє, більш детального врегулювання потребують гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі.

Зроблено висновок про те, що адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі України – це регламентована адміністративно-правовими нормами система елементів, за рахунок яких досягається реалізація завдань і функцій здійснення державного регулювання у досліджуваній сфері суспільного життя. Аргументовано, що елементами адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі є: суб'єкти, об'єкт регулювання, спеціальні адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів, а також відповідальність за порушення нафтогазового законодавства. В своїй сукупності дані елементи забезпечують, в першу чергу, законність регулювання, а також виконання ним (державним регулюванням) своїх ключових завдань.

Доведено, що адміністративно-правова методологія державного регулювання нафтогазової галузі – це передбачені законодавством публічно-владні, застосовувані уповноваженими суб'єктами засоби, способи, заходи та

операції, що реалізуються з метою досягнення цілей державного регулювання в нафтогазовому секторі та здійснення регулюючого та упорядковуючого впливу на відповідний об'єкт. Особливість методології полягає у тому, що її підкріплено державним примусом, тобто вона може застосовуватись незалежно від волі окремих осіб та груп, але за умови повної законності. До переліку адміністративно-правових методів в нафтогазовій галузі, зокрема, відноситься видання дозволів та ліцензій, проведення реєстрацій, застосування обмежень і таке інше.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Суб'єкти державного регулювання нафтогазової галузі України та їх адміністративно-правовий статус

На сьогоднішній день державне регулювання нафтогазової галузі України забезпечується розгалуженою системою суб'єктів, тобто спеціально-уповноважених органів державної влади, кожний з яких має свій, особливий правовий статус. Закон України «Про нафту і газ» частко регулює даний момент. В статті 6 документу визначено суб'єктів державного управління нафтогазовою галуззю: «Верховна Рада України визначає основні напрями державної політики у нафтогазовій галузі та здійснює законодавче регулювання відносин у ній. Кабінет Міністрів України та інші уповноважені на це органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом, реалізують державну політику в нафтогазовій галузі та здійснюють управління нею» [134]. На наш погляд подібний підхід є невірним з огляду на те, що саме зазначені органи влади реалізують різноманітні адміністративно-правові регуляторні методи, а, отже, є органами державного регулювання, а не тільки управління.

При цьому, весь масив суб'єктів можна диференціювати на декілька груп, зважаючи на ієрархічне розташування кожного конкретного органу в системі гілок державної влади, комплексу повноважень та об'єму компетенції. Перша група об'єднує органи, які забезпечують державне регулювання нафтогазової галузі на вищому рівні управління державою, а саме: ВРУ, КМУ та Президента України. Наприклад, Верховна Рада України згідно до Конституції – це єдиний законодавчий орган держави, парламент. До повноважень ВРУ належить: 1) внесення змін до Конституції України;

2) призначення всеукраїнського референдуму; 3) прийняття законів; 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені Конституцією; 8) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України; 9) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати тощо [57].

Законодавче регулювання суспільно-правових відносин в державі є одним із ключових повноважень ВРУ. Саме парламентом на сьогоднішній день прийнято більшу частину актів, які складають нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі. Виключно законодавством визначаються та встановлюються: а) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; б) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання, у тому числі в сфері нафтогазової галузі [57].

Крім прийняття законів з питань роботи нафтогазового сектору, ВРУ контролює їх виконання та сприяє розвитку нормативної системи через підпорядковані парламенту органи – комітети. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» встановлює: комітет ВРУ – це орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень ВРУ, виконання контрольних функцій. Комітет відповідальний перед Верховною Радою України і підзвітний їй. Персональний склад комітетів формується парламентом нового скликання шляхом обрання голів, перших заступників, заступників голів, секретарів та членів комітетів [131].

До функцій комітетів, зокрема, відноситься: 1) розробка проектів законів, інших актів Верховної Ради України; 2) попередній розгляд та підготовка висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України; 3) підготовка питань на розгляд Верховної Ради України відповідно до предметів їх відання; 4) прийнятті рішень, надання висновків, рекомендацій, роз'яснень; 5) розгляд звернень, що надійшли до комітету в установленому порядку; 6) аналіз практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України; 7) контроль за виконанням Державного бюджету України в частині, що віднесена до предметів їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом; 4) організація та підготовка за дорученням Верховної Ради України парламентських слухань; 5) розгляд на своїх засіданнях або під час слухань у комітеті звітів, доповідей та інформації державних органів та посадових осіб, які у передбачених законом випадках подаються до Верховної Ради України, здійсненні

попередньої підготовки питань щодо розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України таких звітів, доповідей та інформації і таке інше [131].

Так, в поточному складі ВРУ діє Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, який відповідає за: розвиток паливно-енергетичного комплексу, вугільної, газової, нафтової, нафтопереробної промисловості та електроенергетики; розвиток ядерної енергетики та ядерної безпеки; функціонування ринків енергії та енергоносіїв; транспортування енергії та енергоносіїв; енергозбереження та енергоефективність; нетрадиційні та поновлювальні джерела енергії; поводження з побутовими відходами; комунальне господарство; житлово-комунальні послуги (Постанова ВРУ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання») [137].

Кабінет Міністрів України – це вищий орган виконавчої влади діяльність якого спрямовано на безпосереднє виконання законодавства України в нафтогазовій, а також інших галузях суспільного життя, а також забезпечення проведення відповідної державної політики. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» встановлює, що до основних завдань КМУ належить: 1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного,

соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю. КМУ здійснює керівництво відносно інших органів виконавчої влади, спрямовує та контролює їх діяльність в сфері регулювання нафтогазової галузі та реалізації державної політики в ній [130].

Наступним суб'єктом є Президент України та діючий при ньому орган – Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО). Дані суб'єкти влади, на відміну від ВРУ та КМУ, не приймають участі ані в створенні, ані в реалізації державної політики, але забезпечують додержання прав і свобод людини, громадянина, а також держави у секторі видобування нафти, газу та інших корисних копалин. Конституція встановлює, що Президент України є главою держави і виступає від її імені. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [57]. При Президентові діє РНБО, як координаційних орган з питань національної безпеки і оборони. Згідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 №183/98-ВР функціями РНБО є: 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і

зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. Відповідно до покладених на Раду функцій, вона виконує наступні повноваження, наприклад: 1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони; удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері; проекту Закону України про Державний бюджет України та пропозицій до Бюджетної декларації по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України; 2) залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності; 3) ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання; 4) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також

економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану тощо [140].

Так, у 2021 році Президент з метою забезпечення інтересів держави і суспільство в сфері видобутку корисних копалин ввів в дію рішення РНБО від 16 липня 2021 року «Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави» Указом від 23.07.2021 №306/2021. Даним документом було поставлено низку завдань КМУ, іншим органам виконавчої влади, які реалізують державне регулювання нафтогазової та інших галузей видобутку корисних копалин щодо оптимізації їх роботи та проведення необхідних адміністративних операцій з метою захисту довкілля, попередження правопорушень, активізації видобутку стратегічно важливих корисних копалин і таке інше [142].

Наступну групу складають центральні органи виконавчої влади, на які покладається безпосереднє провадження державного регулювання нафтогазової галузі, формування та реалізація державної політики за вказаним напрямком. Дану групу представлено декількома відомствами, правовий статус яких відрізняється. Так, першими можна виділити Міністерство енергетики України (далі – Міненерго) та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів (далі – Міндовкілля). Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» міністерство є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на КМУ Конституцією та законами України. Міністерство очолює міністр України, який є членом Уряду. Основними, загальними завданнями міністерства є: 1) забезпечення нормативно-правового регулювання; 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку; 3) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики; 4) узагальнення практики застосування законодавства, розроблення

пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України; 4-1) забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні; 5) здійснення інших завдань, визначених законами України [147].

Водночас, кожне із наведених міністерств володіє власною компетенцією та спеціальними повноваженнями. Наприклад, Міненерго є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує: 1) формування та реалізує державну політику в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі; 2) формування та реалізацію державної політики у сфері відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів газового палива та у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики і теплопостачання, а також на ринку природного газу. Основними завданнями Міненерго є: 1) забезпечення формування та реалізація державної політики у паливно-енергетичному комплексі; 2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів газового палива; 3) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання, а також на ринку природного газу; 4) здійснення державного управління у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки; 5) забезпечення збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів газового палива в енергетичному балансі України. В нафтогазовій галузі Міненерго, відповідно до покладених на нього завдань: а) приймає рішення щодо введення підземних сховищ нафти, газу та продуктів їх переробки у дослідно-промислому та промислову експлуатацію; б) встановлює перелік та порядок визначення розмірів нормативних виробничо-технологічних витрат природного газу на технічні операції з видобування та підготовки до

транспортування для суб'єктів господарювання, які видобули природний газ (у тому числі нафтовий (попутний) газ) та реалізували його суб'єкту ринку природного газу, на якого Кабінетом Міністрів України на підставі Закону України «Про ринок природного газу» покладено спеціальні обов'язки щодо формування ресурсу природного газу для побутових споживачів та виробників теплової енергії тощо [128].

В свою чергу, Міндовкілля виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує: 1) формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки; 2) формування та реалізує в межах повноважень, передбачених законом, державну політику у сфері лісового та мисливського господарства; 3) формування і реалізує державну політику у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією; 4) формування державної політики: у сфері розвитку водного господарства, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів; у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення; щодо здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів [32].

Як регуляторний орган в нафтогазовій галузі, Міндовкілля виконує такі повноваження: 1) погоджує технологічні проекти повернення супутньо-пластових вод нафтогазових родовищ до підземних горизонтів; 2) забезпечує у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр

нормативно-правове регулювання, а саме розробляє проекти нормативно-правових актів, видає нормативно-правові акти в межах повноважень, передбачених законом, з питань: ведення обліку робіт і досліджень, пов'язаних з геологічним вивченням надр; визначення правил розробки нафтових і газових родовищ; ведення централізованого обліку видобутку нафти, природного газу, газового конденсату, супутньої пластової води, а також закачки в пласти води та газу; ведення обліку нафтових і газових свердловин та обліку обсягу погашених і видобутих корисних копалин, їх втрат, а також форм звітності щодо обліку запасів корисних копалин для ведення державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин; визначення порядку обліку, зберігання та користування матеріалами державного інформаційного геологічного фонду; визначення порядку розробки кондицій на мінеральну сировину тощо; 3) погоджує розміщення будь-яких технологічних споруд для користування нафтогазоносними надрами протягом усього строку дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України; 4) погоджує особливий режим ведення робіт на ділянках нафтогазоносних надр, що знаходяться в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України і на використання яких отримано спеціальний дозвіл [32].

Крім зазначених міністерств, до другої групи суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України відносяться інші центральні органи виконавчої влади. Згідно Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», останні утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, агентства, інспекції, комісії, бюро. Діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів згідно із законодавством. Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є: 1) надання адміністративних послуг; 2) здійснення державного

нагляду (контролю); 3) управління об'єктами державної власності; 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність; 5) здійснення інших завдань, визначених законами України [147].

В аспекті державного регулювання нафтогазової галузі можна виділити Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП, Комісія). Її правовий статус визначено окремим Законом України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг». Документом встановлено: НКРЕКП є постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів України. Особливості спеціального статусу Комісії обумовлюються його завданнями і повноваженнями та визначаються Законом, іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливостях організації та порядку діяльності Комісії, в особливому порядку призначення членів НКРЕКП та припинення ними повноважень, у спеціальних процесуальних засадах діяльності НКРЕКП та гарантії незалежності в прийнятті ним рішень у межах повноважень, визначених законом, встановленні умов оплати праці членів та працівників Комісії [135].

НКРЕКП є колегіальним органом, що здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг, зокрема: 1) у сфері енергетики: діяльності з виробництва, передачі, розподілу, розподілу малими системами розподілу, постачання електричної енергії, зберігання енергії, агрегації; діяльності з організації купівлі-продажу електричної енергії на ринку «на добу наперед» та внутрішньодобовому ринку, забезпечення купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом, трейдерської діяльності; діяльності з транспортування, розподілу, зберігання (закачування, відбору), надання послуг установки LNG, постачання природного газу; діяльності з

транспортування нафти, нафтопродуктів та інших речовин трубопровідним транспортом; 2) у сфері комунальних послуг: діяльності з виробництва теплової енергії на теплогенеруючих установках, включаючи установки для комбінованого виробництва теплової та електричної енергії, транспортування її магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами, постачання теплової енергії в обсягах понад рівень, що встановлюється умовами та правилами провадження господарської діяльності (ліцензійними умовами); діяльності у сфері централізованого водопостачання та водовідведення в обсягах понад рівень, що встановлюється умовами та правилами провадження господарської діяльності (ліцензійними умовами) [135].

Іншим центральним органом виконавчої влади в системі суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі є Державна служба геології та надр України (далі – Держгеонадра). Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України» від 30.12.2015 №1174 встановлює, що Держгеонадра – це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів, який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, є уповноваженим органом з питань реалізації угод про розподіл продукції. Основними завданнями Держгеонадр є: 1) реалізація державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; 2) внесення на розгляд Міністра захисту довкілля та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр. Держгеонадра відповідно до покладених на неї завдань: 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-

правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові захисту довкілля та природних ресурсів; 2) виконує функції держателя Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами, Державного реєстру нафтових та газових свердловин, Державного реєстру артезіанських свердловин; 3) організовує і координує роботу з: обліку параметричних, пошукових, розвідувальних та експлуатаційних нафтових і газових свердловин; проведення моніторингу мінерально-сировинної бази, геологічного середовища та підземних вод; 4) видає в установленому порядку спеціальні дозволи на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами); 5) зупиняє та анулює в установленому порядку дію спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами), поновлює їх дію у разі зупинення; 6) здійснює внесення змін до спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами) та до угоди про умови користування надрами, продовжує строк дії спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами); 7) здійснює державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним їх використанням, зокрема за: дотриманням нормативів, стандартів та інших вимог щодо геологічного вивчення і використання надр, умов спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами) та угод про умови користування надрами (у тому числі угод про умови користування нафтогазоносними надрами); веденням обліку видобування нафти, газу та супутніх компонентів; 8) здійснює державний контроль за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами і таке інше [127].

Наступним, самостійним суб'єктом державного регулювання нафтогазової галузі доцільно виділити Антимонопольний комітет України.

Даний державний орган не входить в систему виконавчої влади, а його діяльність не має відношення до державної політики в сфері нафти, газу. Однак, в межах його відання знаходяться питання забезпечення конкурентного нафтогазового ринку, протидії монополізації та порушенням в рамках нього. Законом України «Про Антимонопольний комітет України» визначено, що Комітет є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, визначаються даним Законом, іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України, його заступників, державних уповноважених Антимонопольного комітету України, уповноважених з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, голів територіальних відділень Антимонопольного комітету України, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Антимонопольного комітету України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників Антимонопольного комітету України на рівні з працівниками правоохоронних органів, в умовах оплати праці. Антимонопольний комітет України підконтрольний Президенту України та підзвітний Верховній Раді України. Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист

економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [120].

У підсумку проведеного дослідження можемо дійти до висновку, що система суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі на сьогоднішній день представлена різними органами державної влади. Так, формування законодавчої основи державного регулювання нафтогазового сектору, контроль за виконанням положень законів в рамках нього, встановлення векторів державної нафтогазової політики, забезпечення прав та інтересів громадян та держави в аспекті нафтогазовидобування і пов'язаних із цим відносин покладається на вищі інституції влади – Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Президента України та координаційний орган при ньому – Раду національної безпеки і оборони України. Формуванням і здійсненням державної політики з питань державного регулювання нафтогазової галузі, реалізацією окремих адміністративно-правових регуляторних методів в зазначеній сфері займаються Міністерство енергетики України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг та Державна служба геології та надр України. Створення конкурентного нафтогазового ринку, протидія монополізації та зловживанням домінуючого становища в даній сфері відноситься до компетенції спеціального відомства – Антимонопольного комітету [67, с.287–292].

З огляду на представлену систему суб'єктів, існуючі положення Закону України «Про нафту і газ» потребують суттєвого переосмислення. В статтю 6 документу доцільно внести зміни, а саме, визначити перелік органів державного регулювання нафтогазової галузі відповідно до представлених в підрозділі дисертації висновків, а також вказати про межі компетенції кожного із суб'єктів. Результатом цих змін має стати суттєве упорядкування суспільно-правових відносин державного регулювання нафтогазового сектору, а також більш точне розмежування повноважень публічно-владних структур за даним напрямом.

2.2. Ліцензійно-дозвільна діяльність у нафтогазовій галузі України

Нафтогазовий комплекс не лише забезпечує енергетичні потреби країни, але й впливає на її економічний розвиток, політичну стабільність та міжнародне партнерство. Його ефективне управління та модернізація є критично важливими для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності України в сучасному світі. В процесі державного регулювання нафтогазової галузі застосовуються різні адміністративно-правові методи впливу, серед яких варто виділити видання ліцензій та дозволів. За допомогою них досягається ефективне нормування і стандартизація багатьох процесів та різновидів діяльності здійснюваних в зазначеному секторі національної економіки. При цьому ліцензійно-дозвільна діяльність має складний зміст, спеціальний порядок та суб'єктів провадження, що суттєво відрізняє її від інших адміністративно-правових методів державного регулювання.

Згідно до Академічного тлумачного словника за редакцією І.К. Білодіда, термін «дозвіл» – це згода, що дає право на здійснення чогось; документ, який посвідчує таке право. В свою чергу, слово «ліцензія»

розтлумачено, як дозвіл, що надається державними органами на право торговельного, іншого обміну між країнами; дозвіл на право використання чого-небудь [164, с. 347]. Тож, з етимологічної точки зору, дозвіл та ліцензія – це близькі за змістом види документів, які посвідчують право займатись чимось. При цьому, ліцензія визначається, як різновид дозволу, проте не уточнено в чому саме його специфіка. Певну ясність у даному питанні надає законодавство.

Так, Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» визначає, що дозвільна система – сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, переоформленням, припиненням дії документів дозвільного характеру. Документ дозвільного характеру згідно Закону – це дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності. Об'єктами, на які видається документ дозвільного характеру є природні ресурси, земельна ділянка, ґрунтовий покрив земельних ділянок, споруда, будівля, приміщення, устаткування, обладнання та механізми, що вводяться в експлуатацію або проектуються, окрема операція, господарська діяльність певного виду, робота та послуга, а також документи, які використовуються суб'єктом господарювання у процесі проходження погоджувальної (дозвільної) процедури (проектна документація на

будівництво об'єктів, землепорядна документація, містобудівна документація, гірничий відвід) [121].

В свою чергу, ліцензія, згідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», – це право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню. Процес ліцензування визначено, як засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища [132].

Дозвільна та ліцензійна діяльність неодноразово ставали предметом наукових розробок. Зокрема, на думку Т.П. Мінки, дозвільна система – це об'єктивно існуюча і наділена певними якісними характеристиками сукупність правових відносин, які виникають між фізичними та юридичними особами, з одного боку, а також суб'єктами державного управління та іншими контрагентами – з іншого, спрямована на реалізацію суб'єктивних прав з приводу здійснення дозволених законом дій щодо таких предметів, створінь, процесів у природі чи суспільстві, неврегульоване використання або функціонування яких може завдати шкоди інтересам людини, суспільства і держави [92, с.321]. М.М. Романяк надає визначення дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки як організаційно-розпорядчої, підзаконної, владної державно-управлінської діяльності, що здійснюється уповноваженими державними органами (посадовими особами) у формі процедур стосовно видачі дозвільних документів, спрямованої на реалізацію державної політики щодо забезпечення екологічної безпеки [153, с.7; 187].

С.М. Шило під дозвільною системою розглядає нормативно закріплену діяльність щодо забезпечення органами публічної адміністрації чітко

визначеного порядку щодо обов'язкового отримання організаціями, установами та окремими особами дозволу на здійснення дій, встановлених відповідними правилами. «Держава, з свого боку, «виправдовує» і реалізує через дозвільно-ліцензійну систему своє призначення як сили, яка затверджує і гарантує в суспільстві порядок, справедливість і можливість користуватися свободами і правами. В той же час, через посередництво дозвільної системи громадянин набуває багато повноважень і привілеїв, якими раніше користувалася виключно держава. Тобто можна вважати, що в процесі адміністративно-правових відносин, які складають дозвільну систему, сторони не тільки повинні формально сприйматися «як рівні», – в процесі і внаслідок таких відносин сторони насправді повинні врівноважуватися і ставати рівними», – пише автор [194, с.309-310].

Цікаву точну зору пропонує Х.П. Ярмачі, відповідно до якої дозвільна система – це врегульована правом сукупність суспільних відносин між передбаченими нормативно-правовими актами суб'єктами, зокрема, державними органами – з одного боку, фізичними та юридичними особами – з іншого, які виникають у зв'язку із встановленням загальнообов'язкових правил, видачею дозволів на зайняття певними видами діяльності та (або) наглядом і контролем за дотриманням її правил і умов. До ознак дозвільної системи вченим віднесено: 1) її загальнодержавний характер; 2) виконавчо-розпорядчий характер, тому що вона: а) є однією із форм державного управління; б) її правила обов'язкові для виконання; в) за невиконання встановлених правил до винної особи застосовуються заходи примусу; 3) їй властивий організуючий та підзаконний характер; 4) вона здійснюється особливою групою державних органів, на які покладено обов'язки з практичної реалізації функцій держави, пов'язаних з охороною та захистом громадської безпеки; 5) здебільшого вона має попереджувальний (профілактичний) характер; 6) її сутність складають встановлені нормативно-правовими актами правила діяльності, дії або поведінка громадян,

юридичних осіб, державних органів і їх посадових осіб та контроль і нагляд за їх виконанням; 7) її елементами є: а) її суб'єкти; б) об'єкти; в) видача дозволів; г) здійснення контрольно-наглядової діяльності; д) попередження та припинення правопорушень; е) притягнення порушників до відповідальності [200, с.20-21].

Що ж стосується ліцензування, то в роботі О.М. Бокій його віднесено до одного із видів адміністративно-правових режимів та визначено, як особливу процедуру офіційного визнання права господарського суб'єкта на ведення певного виду діяльності з дотриманням правил, нормативних вимог та стандартів [10, с.112]. Л.В. Шестак вказує, що ліцензування – це окремий вид адміністративного процесу, який провадиться згідно з процедурою, яка визначена законодавством і виключно спеціально уповноваженими державними органами. Авторкою доведено, що ліцензія виступає документом, який вказує на легітимацію вказаних господарських відносин, вона зазначає, що той чи інший суб'єкт господарювання працює на ринку добровільно і законно. Ліцензування застосовується в Україні з метою підвищення надійності економіки держави та недопущення на ринок товарів і послуг, які не відповідають встановленим на рівні держави стандартам і вимогам. Тобто ліцензування виступає законодавчо визначеним способом обмеження господарської ініціативи суб'єктів, але не є способом обмеження конкуренції у провадженні господарської діяльності [193, с.4].

В свою чергу В.Ю. Стеценко тлумачить ліцензування як правовий інститут та визначає його як сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері надання уповноваженим державним органом відповідного дозволу господарюючому суб'єкту на право здійснювати певний вид господарської діяльності з подальшим контролем та наглядом за дотриманням суб'єктом господарювання умов надання даного дозволу. Таким чином, цей інститут становлять правовідносини, які виникають у процесі отримання, переоформлення, анулювання ліцензій, ведення

ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролю та нагляду за діяльністю ліцензіатів. Об'єктом таких правовідносин є види господарської діяльності, які відповідно до законодавства підлягають ліцензуванню [167, с.154]. Схожу точку зору наводить в своїй дисертації С.С. Вітвіцький: «Ліцензування можна віднести до числа правових форм виконавчої діяльності, оскільки воно оформляється і здійснюється на основі правового акта (ліцензії), в результаті якого настають юридичні наслідки. Юридичні наслідки виражаються у виникненні адміністративно-правових відносин між ліцензіатом і органом виконавчої влади, що видали ліцензію (контроль з боку органу, який ліцензує, можливість притягати ліцензіата до адміністративної відповідальності у випадку порушення умов, що складають зміст ліцензії). На нашу думку ліцензування можна розглядати і як правовий інститут, тобто сукупність правових норм, які регулюють такі групи відносин: - відносини, що виникають із приводу створення й організації діяльності органів, які ліцензують; - відносини, що виникають між органами виконавчої влади й особами, які бажають одержати, одержали чи втратили ліцензію; - відносини, що виникають у разі наявності підстав притягнення до юридичної відповідальності (зокрема, адміністративної)» [19, с.11].

Згідно до підходу С.В. Різника: «Ліцензування підприємницької діяльності є складовою частиною державного регулювання підприємництва в Україні, спрямованого на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та на захист економічних і соціальних інтересів громадян. Ліцензування передбачає процедуру отримання суб'єктами підприємницької діяльності спеціального документа державного зразка (ліцензії), який видається визначеним у законодавстві уповноваженим органом влади на право займатися певним видом підприємницької діяльності» [151, с.135].

З огляду на вищевикладене ми дійшли наступних висновків: 1) дозволи і ліцензії – це різновиди спеціальних документів, які видаються в установленому законодавством порядку державними органами на запит

фізичних, юридичних осіб з метою посвідчення їх права на здійснення якогось типу діяльності або користування якимось об'єктом; 2) відповідно до чинного законодавства дозволи мають більш широкий зміст та сферу застосування, в той час як ліцензія – це різновид дозволу безпосередньо на право зайняття господарською діяльністю; 3) дозволи та ліцензії мають місце виключно у випадках чітко встановлених законодавством України; 4) дозвільні та ліцензійні документи видаються в рамках спеціальної, адміністративно-процедурної діяльності. Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру», адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справи – справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом; 5) ліцензійно-дозвільна діяльність окрім процедур видання посвідчувальних документів включає в себе контроль за дотриманням відповідними фізичними та юридичними особами ліцензійних та дозвільних умов [119].

Таким чином, ліцензійно-дозвільна діяльність у нафтогазовій галузі України – це визначена та упорядкована законодавством процедурна діяльність уповноважених органів державної влади, що спрямована на оформлення, надання дозвільних та ліцензійних документів, які посвідчують право фізичних та юридичних осіб на здійснення господарської діяльності, окремих дій та операцій в нафтогазовому секторі, а також контроль за дотриманням такими фізичними та юридичними особами ліцензійно-дозвільних умов [61, с.177–182].

Далі з метою більш детального встановлення специфіки ліцензійно-дозвільної діяльності у нафтогазовій галузі України звернемося до її конкретних прикладів. Ключове значення для фізичних та юридичних осіб, які мають на меті провадити певні операції в межах вказаної сфери є

отримання, згідно до Закону України «Про нафту і газ» спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами [61, с.177–182].

Надра, як власність Українського народу не можуть належати будь-якій іншій фізичній чи юридичній особі. Користування нафтогазоносними надрами, пошук і розвідка родовищ нафти і газу, їх експлуатація, спорудження та експлуатація підземних сховищ для зберігання нафти і газу здійснюються лише за наявності спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами, що надаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, на умовах, визначених чинним законодавством. Згідно до статті 12 Закону України «Про нафту і газ», надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами здійснюється з дотриманням принципів: 1) відкритості конкурсної системи при виборі переможця конкурсу на отримання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами; 2) наявності у заявника відповідної кваліфікації, матеріально-технічних та фінансових можливостей для користування нафтогазоносними надрами; 3) забезпечення державою гарантій власникам спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та захист їх інтересів відповідно до законодавства протягом усього строку дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами; 4) забезпечення власниками спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами взятих на себе зобов'язань, передбачених чинним законодавством та спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами; 5) забезпечення максимально ефективного і раціонального використання нафтогазоносних надр; 6) платності надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами; 7) погодження центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр умов конкурсів по кожній ділянці нафтогазоносних надр з органами місцевого

самоврядування, а на користування нафтогазоносними надрами з метою промислової розробки - і із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері промислової безпеки та державного гірничого нагляду; 8) врахування результатів оцінки впливу на довкілля у разі видобування нафти і газу (промислової розробки родовищ) [134].

На користування нафтогазоносними надрами надаються такі види спеціальних дозволів: 1) на геологічне вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислову розробку родовищ з подальшим видобуванням нафти і газу (промисловою розробкою родовищ); 2) на видобування нафти і газу (промислову розробку родовищ); 3) на будівництво та експлуатацію підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі підземних сховищ нафти чи газу та споруд для захоронення відходів виробництва нафтогазової галузі і супутніх вод. Без отримання спеціального дозволу здійснюється видобування не придатних для побутового використання мінералізованих підземних вод для потреб нафтогазової галузі та захоронення супутніх і стічних вод у нафтогазоносних пластах та пластах, насичених мінералізованими водами, що не придатні для господарського і побутового використання, в межах цієї ділянки. Придатність мінералізованих підземних вод для побутового та господарського використання встановлюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів [134].

Порядок надання дозволу на користування нафтогазоносними надрами регламентовано статтями Кодексу України про надра. Відповідно до них основним органом, який проводить відповідні дозвільні процедури є Держгеонадра. При цьому, останні відбуваються за двома різними моделями: по-перше, за результатами аукціону (електронних торгів); по-друге, без проведення аукціону (електронних торгів). Так, згідно статті 16 Кодексу аукціон щодо продажу спеціального дозволу на користування надрами

проводиться шляхом електронних торгів, що здійснюються за допомогою дворівневої автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи, яка забезпечує можливість створення, розміщення, оприлюднення та обміну інформацією і документами в електронній формі, які необхідні для проведення аукціону (електронних торгів), запобігання корупційним правопорушенням, та складається з бази даних системи аукціонів (електронних торгів) з продажу спеціальних дозволів на користування надрами та електронних майданчиків, які взаємодіють через інтерфейс програмування додатків, що надається як код з відкритим доступом та визначає функціональність системи. Для ініціювання продажу спеціального дозволу на користування надрами на аукціоні (електронних торгах) заявник подає до відповідного дозвільного органу заяву та додаткові матеріали, що включають оглядову карту, ситуаційний план, каталог географічних координат кутових точок, програму робіт, а якщо ділянка надр вже підготовлена для виставлення на аукціон (електронні торги) та інформація про неї розміщена на офіційному веб-сайті дозвільного органу - лише заяву із зазначенням назви такої ділянки [52].

Разом із викладеним, стаття 16-2 Кодексу допускає надання спеціального дозволу на користування надрами без проведення аукціону (електронних торгів) у разі: а) видобування корисних копалин, якщо заявник на підставі спеціального дозволу на геологічне вивчення, у тому числі дослідно-промислової розробки, корисних копалин з подальшим видобуванням корисних копалин (промислової розробки родовищ) за власні кошти виконав геологічне вивчення ділянки надр, оцінку розвіданих запасів корисних копалин, апробацію прогнозних (перспективних) ресурсів корисних копалин, яка затверджена Державною комісією України по запасах корисних копалин, та подав документи для отримання спеціального дозволу на видобування корисних копалин на відповідній ділянці надр не більше двох років після закінчення строку дії відповідного спеціального дозволу на

геологічне вивчення, у тому числі дослідно-промислову розробку, корисних копалин з подальшим видобуванням корисних копалин (промислову розробку родовищ); б) геологічного вивчення, у тому числі дослідно-промислової розробки, корисних копалин з подальшим видобуванням корисних копалин (промислову розробку родовищ) місцевого значення, видобування корисних копалин місцевого значення - за умови що загальна площа ділянки надр, на яку надається спеціальний дозвіл на користування надрами, не перевищує 25 гектарів, а заявник є власником земельної ділянки (кількох суміжних земельних ділянок), у межах яких розміщена така ділянка надр; в) геологічного вивчення, у тому числі дослідно-промислової розробки, з подальшим видобуванням підземних вод (крім мінеральних) для всіх потреб (крім виробництва фасованої питної води та (або) передачі її для фасування, та (або) для питного водопостачання), а також для видобування підземних вод (крім мінеральних) для всіх потреб (крім виробництва фасованої питної води та (або) передачі її для фасування, та (або) для питного водопостачання) - за умови що обсяг видобування підземних вод з водозаборів перевищує 300 метрів кубічних на добу тощо [52].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про нафту і газ» дозволи на користування нафтогазоносними надрами мають конкретні строки, а саме: 1) для видобутку нафти і газу (промислової розробки родовищ) на суші – не більш як на 20 років, на континентальному шельфі та в межах виключної (морської) економічної зони України - не більш як на 30 років; 2) для геологічного вивчення нафтогазоносних надр з подальшою промисловою розробкою виявлених родовищ – на строк, що охоплює період дії окремих спеціальних дозволів на геологічне вивчення нафтогазоносних надр і на видобування нафти і газу (промислову розробку родовищ), але не більше: на суші - 20 років; на континентальному шельфі та в межах виключної (морської) економічної зони України – 30 років; 3) для спорудження та експлуатації підземних сховищ нафти чи газу - не більш як на 50 років [134].

В свою чергу, ліцензування спрямовано на регулювання провадження безпосередньо господарської діяльності в нафтогазовій галузі. На сьогоднішній день існує декілька основних випадків видання ліцензій, наприклад, на провадження господарської діяльності на ринку природного газу. Відповідно до Постанови НКРЕКП від 16.02.2017 №201 ліцензування підлягає діяльність із транспортування природного газу, зберігання (закачування, відбору) природного газу, розподілу природного газу, постачання природного газу. В кожному випадку до ліцензіата висуваються спеціальні вимоги. Наприклад, для провадження господарської діяльності з транспортування природного газу необхідно дотримуватись наступних кадрових, організаційних, технологічних та інших вимог: 1) штатна чисельність працівників має включати мінімальну кількість працівників за окремими посадами, необхідних для виконання покладених на нього функцій, які мають відповідну освіту та кваліфікацію залежно від видів виконуваних робіт; 2) керівник здобувача ліцензії, його заступник та головний інженер повинні мати ступінь вищої освіти; провадження ліцензованої діяльності здійснюється під керівництвом посадових осіб, які мають ступінь вищої освіти достатній для успішного виконання професійних обов'язків; 3) ліцензіат має забезпечити додержання принципу недискримінації під час укладення договорів транспортування природного газу із замовниками; 4) на ліцензіата покладається обов'язок забезпечити надання послуги транспортування природного газу з гарантією/без гарантії реалізації права користування потужністю, послуги транспортування природного газу на різні періоди тривалості тощо [123].

В свою чергу, отримання ліцензії на провадження господарської діяльності з розподілу природного газу вимагає: 1) провадити ліцензовану діяльність лише за допомогою засобів та місць провадження діяльності ліцензіата, зазначених у документах, що додаються до заяви про отримання ліцензії (з урахуванням змін до документів, поданих ліцензіатом до

НКРЕКП); 2) мати в наявності затверджену організаційну структуру суб'єкта господарювання відповідно до переліку робіт та затверджені положення про відповідні структурні підрозділи та посадові інструкції працівників згідно з розподілом обов'язків, повноважень та відповідальності осіб штатного розпису; 3) мати в організаційній структурі суб'єкта господарювання підрозділи та/або спеціалістів, які забезпечують виконання адміністративно-керівних, виробничо-технічних, планово-договірних, виробничих, юридичних функцій та функцій з контролю якості, промислової безпеки та охорони праці, ведення та збереження національних стандартів, будівельних норм та нормативно-правових актів у сфері нафтогазового комплексу та виконавчої документації; 4) організувати підрозділи аварійно-диспетчерської служби (далі – АДС) з цілодобовим режимом роботи, включаючи вихідні та святкові дні. Підрозділи АДС повинні бути забезпечені зв'язком екстреного виклику, спеціальними аварійними автомобілями, зв'язком екстреного виклику з відповідними спецслужбами (надзвичайних ситуацій, швидкої допомоги тощо), засобами радіозв'язку і мати апаратуру для запису переговорів; 5) мати номер екстреного виклику, що зазначається у договорі розподілу природного газу; 6) мати у власності чи користуванні матеріально-технічну базу (виробничі будівлі та споруди, складські приміщення, майстерні, гаражі та/або стоянки для зберігання транспортних засобів), необхідну для забезпечення оперативно-диспетчерського управління газорозподільною системою та планово-профілактичних і аварійно-відновлюваних робіт на об'єктах газорозподільної системи з урахуванням вимог охорони праці та техніки безпеки і таке інше [123].

В аспекті видобування нафти, ліцензування потребує господарська діяльність з транспортування даної корисної копалини та нафтопродуктів магістральним трубопроводом. Порядок отримання ліцензійної документації регламентовано Постановою НКРЕКП від 06.02.2017 №202. Документ встановлює, що здобувач ліцензії, який має намір провадити ліцензовану

діяльність, подає до НКРЕКП заяву та додаткову документацію, зокрема копії документів, що підтверджують наявність у власності або користуванні (у тому числі на праві господарського відання, управління на підставі договору управління активами (майна), укладеного з Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) здобувача ліцензії магістрального трубопроводу для транспортування нафти, нафтопродуктів та інші. Згідно до постанови, при провадженні господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом суб'єкт господарювання повинен дотримуватись наступних вимог:

- 1) провадити ліцензовану діяльність лише за допомогою засобів та за місцем провадження господарської діяльності ліцензіата, зазначених у документах, що додаються до заяви про отримання ліцензії (з урахуванням змін до документів, поданих ліцензіатом до НКРЕКП);
- 2) у разі планового (у зв'язку з консервацією або переведенням у режим утримання в безпечному стані трубопроводів або їх ділянок, відсутністю обсягів нафти, нафтопродуктів, запланованих до транспортування) або позапланового припинення ліцензованої діяльності (у зв'язку з неможливістю використання матеріально-технічної бази, забезпечення транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, виникненням форс-мажорних обставин тощо) за певними місцями провадження ліцензіат зобов'язаний повідомити сторону, з якою укладено договір на транспортування нафти, нафтопродуктів, у встановлений договором строк про дату і причини припинення ліцензованої діяльності із визначенням приблизної дати відновлення її провадження;
- 3) вести окремий бухгалтерський облік за кожним видом діяльності, що підлягає ліцензуванню;
- 4) провадити ліцензовану діяльність за умови наявності у ліцензіата у власності або користуванні (у тому числі на праві господарського відання, управління на підставі договору управління активами (майна), укладеного з Національним

агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) магістрального трубопроводу для транспортування нафти, нафтопродуктів, розташованого у місці провадження діяльності; 5) здійснювати консервацію або переведення з режиму транспортування в режим утримання в безпечному стані трубопроводів чи їх об'єктів, що з тих чи інших причин не функціонують більше одного року, із забезпеченням постійного технічного нагляду за станом трубопроводів з метою підтримки їх експлуатаційної придатності та інших [124].

У підсумку даного підрозділу дисертаційного дослідження слід констатувати, ліцензійно-дозвільна діяльність в нафтогазовій галузі України є ефективним адміністративно-правовим методом державного регулювання, що обумовлено такими чинниками: 1) видання ліцензій та дозволів сприяє диференціації фізичних та юридичних осіб, які допускаються до користування нафтогазовими надрами та здійснення в даній сфері відповідних видів діяльності. Ліцензійно-дозвільна документація надається виключно тим особам, які повністю виконали вимоги законодавства, чим гарантують правомірність своїх цілей та подальших дій; 2) ліцензії та дозволи – це не тільки контроль в моменті допуску до користування надрами або здійснення господарювання. Отримання цих документів зобов'язує фізичних та юридичних осіб дотримуватись встановлених законодавством норм і стандартів протягом всього процесу діяльності. Порухення цього правила веде до припинення дії ліцензійно-дозвільних документів; 3) ліцензії та дозволи сприяють розвитку діяльності фізичних та юридичних осіб в нафтогазовій галузі, яка корегується відповідно до встановлених нормативно-правовими актами організаційних, кадрових, технічних та інших вимог [61, с.177–182].

Отже, ліцензійно-дозвільна діяльність – це комплексний метод, який дозволяє забезпечити законність функціонування нафтогазової галузі, а

також контролювати дотримання в межах неї фізичними та юридичними особами вимог, стандартів та правил.

2.3. Забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі

Ефективне здійснення державного регулювання нафтогазової галузі є фактично неможливим без проведення якісно цінової та тарифної політики. Останні, як вбачається, є важливими складовими елементами загальної економічної політики країни. Так, О.І. Заклекта та О.П. Шиманська вказують, що економічна політика – це система заходів, спрямована на розв’язання господарських проблем з метою збалансованого розвитку суспільного виробництва [45]. Автори наголошують, що економічна політика виступає в двох основних формах: юридичних законів та економічних програм. Перші стосуються тих чи інших закономірностей розвитку господарської діяльності, мають приписний характер і є обов’язковими для виконання. Другі – часто змінюються залежно від економічної ситуації в країні. Економічні програми можуть бути національними або цільовими. Загальнонаціональні програми охоплюють важливі макроекономічні пропорції. Цільові – розраховані на участь десятків і сотень підприємств, мають обов’язковий характер. Але на відміну від юридичних законів обов’язковість програм ґрунтується не на наказах, а на контрактах, які передбачають матеріальну відповідальність виконавців і є вигідними для них [45].

В.В. Микитась, аналізуючи теоретичні аспекти формування ефективної економічної політики держави за сучасних умов, дійшла до висновку, що економічна політика описує рамкові умови розвитку країни, відбиває етапні цілі держави, характерні для конкретного історичного періоду. З огляду на особливості певної історичної епохи, економічна політика оперує тими

інструментами, які будуть властиві, адекватні цьому етапу розвитку. Так, у період ринкової трансформації доцільні заходи, що ґрунтуються на економічних інтересах суб'єктів господарювання, їхній зацікавленості в становленні нової системи господарювання і безпосередній участі в її ефективному розвитку [89, с.4]. Таким чином, узагальнює В.В. Микитась, економічна політика держави – генеральна лінія дій держави зі створення інституційних умов розвитку економіки шляхом досягнення поставлених цілей, спрямована на регулювання і вдосконалення економічних параметрів, забезпечення і стабільне, ефективне функціонування суспільного відтворення. Цілі економічної політики держави є головним орієнтиром розвитку країни. У літературі є різні підходи щодо трактування та розуміння. Загальновизнаним є формування цілей стосовно різних рівнів регулювання економікою, строку досягнення (короткострокові, поточні, довгострокові) [89, с.4].

Тож, з огляду на зазначене вище, економічна політика представляє собою сукупність механізмів, інструментів, заходів, стратегій і рішень, що реалізуються державою (в особі їх уповноважених органів та їх посадових осіб) з метою регулювання та упорядкування економічних процесів, забезпечення стійкого розвитку фінансово-економічного сектору держави, а також зростання добробуту суспільства та вирішення його соціально-економічних проблем. Економічна політика держави складається із багатьох елементів, серед яких важливе місце відводиться цінovій та тарифній політиці, яка реалізується за багатьма напрямками, в тому числі й у нафтогазовому комплексі.

Так, І.П. Сафонов вказує, що цінова політика – це комплекс економічних, юридичних, політичних і соціальних важелів, спрямованих на формування цін у державі [158]. О. Мазур відмічає, що при формуванні цінової політики потрібно дотримуватися ряду принципів: 1) зв'язок цінової політики із загальною політикою підприємства (будь-яке рішення стосовно

встановлення ціни не повинне суперечити ані стратегічній меті, ані тактичним цілям підприємства); 2) зв'язок цінової політики з ринковою кон'юнктурою (ціноутворення має враховувати особливості поточного стану ринкового довкілля – поведінки конкурентів та постачальників, запитів споживачів та ін.); 3) цільове спрямування (необхідно чітко визначити завдання, які повинні вирішуватися за допомогою цін – наприклад, максимізація прибутку, забезпечення стабільного росту продажу, лідерство за якістю тощо); 4) гнучкість (підприємство має швидко реагувати на зміну внутрішніх і зовнішніх умов функціонування підприємства, активно пристосовуючись до них шляхом адаптації цін) [81, с.674-675]. В контексті регулювання діяльності суб'єктів господарювання, зазначає О.В. Михайленко, цінову політику доцільно здійснювати на основі дотримання таких найважливіших принципів, як: цільова спрямованість; науковість; єдність процесу ціноутворення й контролю над дотриманням цін; безперервність процесу ціноутворення. За останніми даними, до них додаються принципи пропорційності і відповідності, що забезпечує дотримання кількісних пропорцій під час установлення цін на різні види продукції та відповідне відображення в рівні цін собівартості, корисності товару, його якості [91].

Тож, проведений вище аналіз дає змогу говорити про те, що цінова політика є надважливим інструментом забезпечення стабільності економіки, соціальної та політичної стабільності, а також засобом підтримання справедливої конкуренції у різних сферах суспільного життя. Незалежно від сфери застосування, основою цінової політики є ефективне законодавство, норми якого закріплюють ключові питання ціноутворення. Разом із тим, необхідно зауважити, що ціноутворення в державі повинно здійснюватись на основі поєднання принципів мінімального втручання в ринкові процеси, а також забезпечення справедливості на ринку. При цьому, в окремих галузях, наприклад таких як нафтогазовий комплекс, можуть діяти державні

механізми контролю за цінами, що запобігають надмірному їх зростанню та монопольним зловживанням.

Зауважимо, що цінова та тарифна політики в нафтогазовому комплексі прямо пов'язані між собою елементи, які в своїй єдності впливають на формування кінцевої вартості нафтогазових продуктів та послуг, пов'язаних з їх видобутком, транспортуванням і постачанням. Так, цінова політика визначає механізми формування цін на нафту, природний газ, їх похідні продукти та енергоресурси, що виробляються на їх основі. Вона базується на ринкових факторів, наприклад: собівартість видобутку, коливання світових цін на нафту та газ, попит і пропозиція, а також особливості функціонування національної економіки. Тож, в кінцевому рахунку цінова політика прямо впливає на рівень доходів суб'єктів цієї галузі, їх конкурентоспроможність на ринку тощо. В свою чергу тарифна політика спрямована на регулювання вартості транспортування, розподілу, зберігання, а також надання інших послуг, пов'язаних із функціонуванням нафтогазового комплексу України в цілому. Важливість ефективної тарифної політики обумовлена тим, що нафтогазова інфраструктура, яка, зокрема, включає: трубопроводи, термінали, газорозподільні мережі, тощо, переважно, знаходяться у власності держави, а відтак підлягають та потребують державного регулювання. Встановлення економічно обґрунтованих тарифів забезпечує баланс між інтересами держави, споживачів та постачальників послуг, запобігає монопольним зловживанням та стимулює інвестиції в модернізацію інфраструктури. З огляду на зазначене вище, цілком справедливим буде говорити про те, що в кінцевому рахунку саме цінова та тарифна політика впливає на кінцеву вартість продукції для споживачів.

Таким чином, проведений вище аналіз дає змогу дійти до висновку, що цінова та тарифна політика в нафтогазовому комплексі є сукупністю здійснюваних спеціально уповноваженими органами державної влади дій та заходів, спрямованих на регулювання відповідної сфери шляхом

встановлення цін і тарифів на нафтогазові ресурси, а також на послуги, пов'язані з їх видобутком, транспортуванням, зберіганням, постачанням, тощо. Вказана політика є важливим елементом економічної стратегії держави, оскільки нафта (нафтопродукти) та газ є ключовими ресурсами для забезпечення енергетичної безпеки, розвитку промисловості та підтримання економічної й соціальної стабільності. Зазначене, в тому числі, впливає на формування вартості іншої продукції, у виготовленні та реалізації якої прямо чи опосередковано використовується нафтогазові ресурси.

Реалізація цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі забезпечується через кілька основних механізмів: 1) регуляторних (наявність нормативно-правового підґрунтя для здійснення відповідної діяльності); 2) організаційно-управлінські (виключне коло суб'єктів, що відповідають за формування та реалізацію цінової та тарифної політики у відповідній сфері, а також взаємодія між ними); 3) економічні, що передбачають застосування ринкових інструментів для визначення цін і тарифів, наприклад: моніторинг та аналіз нафтогазового ринку; 4) фіскальні механізми; 5) нагляд і контроль. Далі надамо змістовну характеристику кожній із виділених груп механізмів.

Так, виділяючи регуляторні механізми, перш за все, слід вказати наявність законодавства, яким безпосередньо регулюється питання формування та реалізації цінової та тарифної політики. Зауважимо, що нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України було розглянуто нами у підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження. В рамках ж представленого проблемного питання звернемо увагу саме специфічні нормативні документи, що регулюють безпосередньо окреслені напрями державної політики. Особливої уваги заслуговує «Порядок формування тарифів на транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними трубопроводами». Вказаним нормативним документом передбачено, що формування тарифів на транспортування нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами здійснюється відповідно

до річних планів транспортування нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами, економічно обґрунтованих планованих витрат, пов'язаних з транспортуванням нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами. Витрати, пов'язані з втратами нафти (нафтопродуктів) під час транспортування, у межах обсягів нормативних втрат нафти (нафтопродуктів), які мають місце при експлуатації магістральних трубопроводів, до розрахунку тарифів не включаються. Нормативні втрати нафти (нафтопродуктів) відносяться до витрат замовника послуг з транспортування нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами, понаднормативні втрати нафти (нафтопродуктів) відшкодовуються суб'єктом господарювання за рахунок інших джерел, крім ліцензованої діяльності [129]. Варто вказати «Методику визначення та розрахунку тарифів на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу на основі багаторічного стимулюючого регулювання», яка установлює механізм формування тарифів на послуги транспортування природного газу від точки (точок) входу до точки (точок) виходу та параметрів регулювання, що мають довгостроковий період дії для цілей стимулюючого регулювання та забезпечення: отримання необхідного доходу та прибутку на регуляторну базу активів; дотримання регуляторної бази активів та регуляторної норми доходу [125]. Слід також виділити «Методику визначення та розрахунку тарифу на послуги розподілу природного газу».

Серед нормативно-правових актів, які прямо впливають на формування та реалізацію державної цінової та тарифної політики, слід виділити: 1) Постанови Кабінету Міністрів України: «Про забезпечення проведення розрахунків за спожитий природний газ» від 30.09.2015 № 792; «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносупільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу» від 06.03.2022 № 222; «Про затвердження Положення про покладення спеціальних

обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносупільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу щодо особливостей постачання природного газу виробникам теплової енергії та бюджетним установам» від 19.07.2022 № 812; «Про затвердження розміру страхового запасу природного газу» від 16.11.2016 № 860; тощо;

2) Акти прийняті Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП): «Про затвердження Порядку врегулювання спорів, що виникають між суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг» від 05.02.2019 № 156; «Про подання фінансової звітності суб'єктами господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 17.02.2021 № 254; «Про затвердження Мінімальних стандартів та вимог до якості обслуговування споживачів та постачання природного газу» від 21.09.2017 № 1156; «Про затвердження форм звітності НКРЕКП щодо здійснення моніторингу на ринку природного газу та інструкцій щодо їх заповнення» від 07.07.2016 № 1234; тощо.

Таким чином, основою регуляторних механізмів в контексті забезпечення та реалізація цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі є нормативно-правове забезпечення, яке включає закони, підзаконні акти КМУ, а також відомчі нормативні документи, прийняті НКРЕКП, котрі в свою чергу встановлюють загальні засади функціонування ринку та порядок регулювання тарифів. Тож, саме через регуляторні механізми визначається нормативна основа для здійснення відповідної діяльності.

Наступними механізмами, які ми розглянемо в розрізі піднятої у роботі проблематики, є організаційно-управлінські. Вони, перш за все, включають в себе спеціально уповноважених суб'єктів, що відповідають за формування та

реалізацію цінової та тарифної політики у відповідній сфері. Більш детально коло, та специфіка адміністративно-правового статусу відповідних суб'єктів, були розглянуті нами у підрозділі 2.1 дисертації. В рамках ж даного проблемного питання вбачається необхідним звернути увагу на такий важливий аспект їх діяльності, як взаємодія. Так, Л.В. Бородич вказує, що взаємодія являє собою роботу двох або більше підрозділів, не підпорядкованих по службі, для концентрації сил, засобів і здійснення таких спільних заходів, вибору таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання суб'єктів взаємодії, з найменшими їх витратами, при безумовному дотриманні чинного законодавства [105, с.17]. Є.Ю. Бараш доводить, взаємодія - це такий стан взаємозв'язків між суб'єктами спільної діяльності, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу правовідносин з метою ефективного виконання як загальних, так і спеціальних завдань [5, с.132].

Отже, наведені визначення дають змогу говорити про те, що взаємодія суб'єктів забезпечення та реалізації цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі має надважливе значення. Зазначене пояснюється тим, що реалізація діяльності за відповідним напрямом передбачає роботу великої кількості суб'єктів, кожен із яких відповідає за власний напрямок. Саме через ефективну взаємодію цих суб'єктів формується прозора та економічно обґрунтована політика у сфері ціноутворення та тарифного регулювання, що впливає на стабільність енергетичного ринку та забезпечення енергетичної безпеки держави. Так, відповідно до статті 6 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», Регулятор щороку до 1 червня подає до Верховної Ради України звіт про свою діяльність і виконання завдань державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг за попередній рік, який має бути попередньо розглянутий комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого

належать питання розвитку паливно-енергетичного комплексу, вугільної, газової, нафтової, нафтопереробної промисловості, електроенергетики та житлово-комунальних послуг. Регулятор взаємодіє з Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади. Регулятор розробляє та подає до Кабінету Міністрів України проекти актів Кабінету Міністрів України з питань, що належать до його компетенції, узагальнює та аналізує інформацію про їх виконання, вносить пропозиції щодо їх удосконалення. Регулятор взаємодіє з Антимонопольним комітетом України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та органами фінансового контролю у процесі моніторингу та під час проведення Регулятором або іншим уповноваженим органом розслідування зловживань на оптовому енергетичному ринку. Така взаємодія та співпраця не повинні применшувати роль і обмежувати повноваження Регулятора [135].

Наступним напрямом забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі є використання різних економічних механізмів, що передбачають застосування ринкових інструментів для визначення цін і тарифів, наприклад: моніторинг та аналіз нафтогазового ринку, планування, тощо. 17 грудня 2024 року на Урядовому засіданні було ухвалено постанову «Деякі питання здійснення моніторингу ринку нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні» на виконання Закону України «Про мінімальні запаси нафти і нафтопродуктів». Постановою КМУ затверджено 3 порядки: 1) здійснення моніторингу якості і безпечності нафтопродуктів в Україні; 2) здійснення моніторингу обсягів на ринку нафти нафтопродуктів та скрапленого газу; 3) функціонування та ведення електронної системи репортингу [179]. «Затвердженням відповідних порядків створюються дієві інструменти для аналізу обсягів надходжень та споживання на ринку нафтопродуктів, а також забезпечується моніторинг їх якості та безпечності. Передбачається визначення: умов, підстав та процедури встановлення достовірного обсягу постачання нафти,

нафтопродуктів та скрапленого газу та їх кінцевого споживання на митній території України; умов, підстав та процедури збирання, обробки, передачі, збереження та узагальнення інформації про якість нафтопродуктів, що реалізуються на внутрішньому ринку, та відповідність показників якості і безпечності нафтопродуктів діючим Технічним регламентам, державним національним стандартам України; мети створення, структури, процедури та вимог щодо функціонування та доступу до інформації з використанням електронної системи репортингу» [179]. Як зазначається на Офіційному веб-сайті Міністерства енергетики України, реалізація постанови забезпечить впровадження прозорого та надійного механізму моніторингу, збирання, зберігання, використання та обміну даними щодо мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів в Україні. Це дозволить здійснювати ефективний моніторинг обсягів ринку нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу, а також контролювати якість і безпечність нафтопродуктів [179].

Так, Питання оцінки та моніторингу, переважно, регулюється відповідно до Постанови КМУ «Деякі питання здійснення моніторингу ринку нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні». У вказаному нормативно-правовому документі визначається «Порядок здійснення моніторингу обсягів на ринках нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні». У документі йдеться про те, що «моніторинг обсягів є складовою цілісної системи моніторингу ринку нафти та нафтопродуктів в Україні та здійснюється з метою встановлення достовірного обсягу постачання нафти, газового конденсату, нафтопродуктів та скрапленого газу для їх кінцевого споживання на митній території України, включаючи виробництво, імпорт, запаси, реалізацію, внутрішнє споживання, експорт нафтопродуктів і скрапленого газу та введення їх в обіг, а також видобуток, імпорт, запаси, внутрішнє споживання, переробку, експорт нафти і газового конденсату та введення їх в обіг протягом відповідного періоду» [117]. Моніторинг обсягів здійснюється з використанням електронної системи репортингу шляхом

оброблення статистичної інформації і відстеження тенденцій та змін, що відбуваються на ринку нафти та нафтопродуктів України, оцінювання стану та ефективності функціонування ринку, суб'єктів господарювання ринку тощо [117].

В рамках аналізу інформації про стан ринку нафти та нафтопродуктів, адміністратор: 1) узагальнює щодня оперативну інформацію від учасників ринку щодо обсягів на ринку нафти та нафтопродуктів; 2) готує щомісяця до 10 числа наступного періоду аналітичний звіт про баланс ринку нафти та нафтопродуктів станом на останній день звітного місяця згідно з Порядком репортингу; 3) готує щороку до 1 лютого наступного періоду аналітичний звіт про баланс на ринку нафти та нафтопродуктів станом на останній день звітного року згідно з Порядком репортингу. Інформація, отримана під час здійснення моніторингу обсягів, може бути використана для: 1) повідомлення учаснику ринку про ознаки порушення ним законодавства стосовно мінімальних запасів; 2) підготовки інформаційно-аналітичних звітів про стан функціонування ринку нафти та нафтопродуктів та виявлення нових тенденцій, що можуть призвести до виникнення кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів в Україні; 3) інформування у разі потреби центральних органів виконавчої влади про необхідність внесення змін до законодавства стосовно ринку нафти та нафтопродуктів в Україні з метою забезпечення їх сталого розвитку [117].

Окремо слід вказати «Методику визначення та розрахунку тарифів на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу на основі багаторічного стимулюючого регулювання», в якій зазначається, що розрахунок прогнозованого необхідного доходу від здійснення діяльності з транспортування природного газу здійснюється щорічно до початку кожного року регуляторного періоду на цей та всі наступні роки цього регуляторного періоду з урахуванням: «1) встановлених НКРЕКП параметрів регулювання, що мають довгостроковий період дії та є незмінними протягом цього

регуляторного періоду; 2) прогнозованих значень параметрів розрахунку необхідного доходу відповідно до прогнозу соціально-економічного розвитку України, основних макропоказників економічного і соціального розвитку України та основних напрямів бюджетної політики; 3) прогнозованої ціни закупівлі природного газу; 4) інвестиційної програми ліцензіата» [125]. «За умов зміни прогнозованих значень параметрів розрахунку необхідного доходу може бути проведено уточнення необхідного доходу, яке враховує зміну: прогнозу соціально-економічного розвитку України, основних макропоказників економічного і соціального розвитку України та основних напрямів бюджетної політики щодо прогнозованого індексу споживчих цін, прогнозованого індексу цін виробників промислової продукції, прогнозованого індексу зростання номінальної середньомісячної заробітної плати; прогнозованої ціни закупівлі природного газу; прогнозованих обсягів потужності; прогнозованих джерел фінансування інвестиційної програми» [125].

Поряд з економічними, важливого значення набувають фіскальні механізми забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі. Зазначені вище механізми відіграють вкрай важливу роль у регулюванні ринку енергоносіїв, забезпеченні стабільності цін, підтримці державного бюджету та створенні сприятливих умов для розвитку галузі в цілому. Вони охоплюють систему податків, зборів, митних платежів, акцизів, рентних платежів, субсидій та інших фінансових інструментів, які використовуються державою для впливу на ціноутворення та тарифну політику в нафтогазовій сфері. До прикладу, акцизний податок застосовується для контролю за кінцевими цінами на паливо та енергоресурси, що сприяє поповненню державного бюджету та регулюванню споживання. Водночас митні платежі відіграють значну роль у контролі за імпортом і експортом енергоносіїв, забезпечуючи захист внутрішнього ринку та формування оптимальної цінової політики.

І останній аспект, якому ми приділимо увагу, є здійснення нагляду і контролю. Так, В.М. Гаращук пропонує тлумачити нагляд як юридичний аналіз стану справ щодо додержання законності дисципліни в суспільстві, який здійснюється прокуратурою із застосуванням відповідних, наданих їй законодавством форм, але без безпосереднього втручання в оперативну та іншу діяльність юридичної чи посадової особи, громадянина [24, с.17].

Д.В. Лученко доводить, що нагляд полягає в постійному, систематичному спостереженні спеціальними державними органами за діяльністю непідпорядкованих їм органів та осіб з метою виявлення порушень законності. Головне в нагляді – це спостереження, яке обмежується лише питаннями законності. Наглядові органи не оцінюють дії піднаглядних суб'єктів з точки зору доцільності і не можуть давати будь-яких вказівок або приписів, коригуючих їх діяльність, тобто втручатися в повсякденну роботу піднаглядних суб'єктів. Метою нагляду є забезпечення дотримання законів посадовими особами, органами виконавчої влади, представницькими органами, політичними партіями та іншими об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями. При цьому одним з найважливіших напрямків наглядової діяльності є охорона і захист гарантованих Конституцією, законами України і міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод людини і громадянина [79, с.149]. У свою чергу контроль – це процес, який забезпечує досягнення системою поставлених цілей та складається з трьох основних елементів: 1) встановлення стандартів діяльності системи, що підлягає перевірці; 2) вимірювання досягнутих результатів порівняно з очікуваними; 3) коректування керівних процесів, якщо досягнуті результати відрізняються від встановлених стандартів [162, с.554].

О.М. Бандурка доводить, що контроль - це своєрідна форма зворотного зв'язку, яка дозволяє побачити, виявити, наскільки точно додержуються задані системі параметри. За допомогою контролю вирішуються такі управлінські завдання, як

забезпечення неухильного виконання законів і підзаконних актів, які регламентують діяльність органів внутрішніх справ та їх підрозділів як об'єктів управлінської діяльності, досягнення своєчасності й належної якості виконання прийнятих рішень, підвищення ефективності службової діяльності, виконавчої дисципліни, надання допомоги, вивчення передового досвіду тощо [4]. Отже, сутність нагляду і контролю за проведенням цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі полягає в забезпеченні дотримання всіма суб'єктами встановлених норм і правил ціноутворення, запобіганні зловживанням на ринку енергоресурсів та створенні прозорої й справедливої системи ціно- та тарифо-утворення. Значення нагляду і контролю у досліджуваній сфері полягає у тому, що вони виступають додатковою гарантією забезпечення економічної безпеки країни, сприяють запобіганню корупційним схемам і підтримують конкурентне середовище. Державні регулятори, такі як антимонопольні органи, національні комісії з регулювання енергетики та інші контролюючі структури, відіграють ключову роль у встановленні й дотриманні правил формування цін та тарифів, а також у забезпеченні справедливості розрахунків між суб'єктами ринку.

Оцінюючи цінову та тарифну політику в нафтогазовому комплексі варто відзначити, що у 2024 році відбулось суттєве зростання цін на пальне у всіх регіонах України. Загальний тренд – дорожчання всіх видів палива на АЗС переважно через набуття чинності Закону від 18.07.2024 № 3878-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо імплементації положень актів права Європейського Союзу щодо акцизного податку», яким передбачено поетапне підвищення акцизів на пальне до мінімального рівня, що встановлений в Європейському Союзі. Роздрібні ціни на дизельне пальне в Україні збільшились у грудні 2024 року, порівняно зі січнем 2024-го на 5,44%. Найбільший темп зростання впродовж року середньозваженої ціни спостерігався у Чернігівській (12,11%), Чернівецькій (9,76%) та Запорізькій областях (8,76%). Найменший темп зростання був у Тернопільській (3,63%) і

Сумській (3,66%). Найнижча вартість дизельного пального відмічена у Чернігівській області у січні 2024 року (49,38 грн/л), як і найвища – у грудні 2024-го (55,36 грн/л) [189]. У 2025 році ціни на пальне в Україні, ймовірно, можуть зростати через кілька важливих факторів, якими є: світові ціни на нафту; законодавчі ініціативи. Згаданий вище Закон про підвищення акцизного податку на паливо, передбачає поступове збільшення ставок до 2028 року. З початку 2025 року акцизи зростуть: на бензин – із 242,6 до 271,7 євро за тонну; на дизельне пальне – із 177,6 до 215,7 євро за тонну; на автогаз – зі 165 до 193 євро за тонну. Таке підвищення може призвести до збільшення вартості палива приблизно на 1,5 грн за літр. Крім того, важливим чинником, що може вплинути на ціну, є введення авансового податку на прибуток для АЗС. Проблема полягає в тому, що сума такого платежу є фіксованою та не залежить від обсягу продажу на кожній окремій автозаправці [190].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі здійснюється за допомогою великої кількості інструментів. Окрім того, у підсумку необхідно підкреслити, що через ведення бойових дій нафтогазовий комплекс України зіштовхнувся із значними ризиками та пошкодженнями, що, особливо в перший рік війни, значно ускладнило функціонування даної сфери та змусило законодавця переглянути підхід до формування цінової та тарифної політики. Разом із тим, окремі кроки законодавця були непослідовними, а інколи нелогічними, що призвело до збільшення цін на нафтопродукти, а також потягнуло за собою зростання вартості інших товарів, адже збільшилась собівартість виготовлення продукції, транспортування, тощо. А відтак, ми переконані, що робота законодавця у напрямку забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі повинна бути більш виваженою та послідовною, що стане запорукою економічної та соціальної стабільності.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що система суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі на сьогоднішній день представлена різними органами державної влади. Так, формування законодавчої основи державного регулювання нафтогазового сектору, контроль за виконанням положень законів в рамках нього, встановлення векторів державної нафтогазової політики, забезпечення прав та інтересів громадян та держави в аспекті нафтогазовидобування і пов'язаних із цим відносин покладається на вищі інституції влади – Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Президента України та координаційний орган при ньому – Раду національної безпеки і оборони України. Формуванням і здійсненням державної політики з питань державного регулювання нафтогазової галузі, реалізацією окремих адміністративно-правових регуляторних методів в зазначеній сфері займаються Міністерство енергетики України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг та Державна служба геології та надр України. Створення конкурентного нафтогазового ринку, протидія монополізації та зловживанням домінуючого становища в даній сфері відноситься до компетенції спеціального відомства – Антимонопольного комітету. З огляду на представлену систему суб'єктів, аргументовано, що існуючі положення Закону України «Про нафту і газ» потребують суттєвого переосмислення. В статтю 6 документу доцільно внести зміни, а саме, визначити перелік органів державного регулювання нафтогазової галузі відповідно до представлених в підрозділі дисертації висновків, а також вказати про межі компетенції кожного із суб'єктів. Результатом цих змін має стати суттєве упорядкування суспільно-правових відносин державного регулювання нафтогазового сектору, а також більш

точне розмежування повноважень публічно-владних структур за даним напрямом.

З'ясовано, що ліцензійно-дозвільна діяльність у нафтогазовій галузі України – це визначена та упорядкована законодавством процедурна діяльність уповноважених органів державної влади, що спрямована на оформлення, надання дозвільних та ліцензійних документів, які посвідчують право фізичних та юридичних осіб на здійснення господарської діяльності, окремих дій та операцій в нафтогазовому секторі, а також контроль за дотриманням такими фізичними та юридичними особами ліцензійно-дозвільних умов.

Констатовано, ліцензійно-дозвільна діяльність в нафтогазовій галузі України є ефективним адміністративно-правовим методом державного регулювання, що обумовлено такими чинниками: 1) видання ліцензій та дозволів сприяє диференціації фізичних та юридичних осіб, які допускаються до користування нафтогазовими надрами та здійснення в даній сфері відповідних видів діяльності. Ліцензійно-дозвільна документація надається виключно тим особам, які повністю виконали вимоги законодавства, чим гарантують правомірність своїх цілей та подальших дій; 2) ліцензії та дозволи – це не тільки контроль в моменті допуску до користування надрами або здійснення господарювання. Отримання цих документів зобов'язує фізичних та юридичних осіб дотримуватись встановлених законодавством норм і стандартів протягом всього процесу діяльності. Порухення цього правила веде до припинення дії ліцензійно-дозвільних документів; 3) ліцензії та дозволи сприяють розвитку діяльності фізичних та юридичних осіб в нафтогазовій галузі, яка корегується відповідно до встановлених нормативно-правовими актами організаційних, кадрових, технічних та інших вимог.

Узагальнено, що ліцензійно-дозвільна діяльність – це комплексний метод, який дозволяє забезпечити законність функціонування нафтогазової

галузі, а також контролювати дотримання в межах неї фізичними та юридичними особами вимог, стандартів та правил.

Підкреслено, що економічна політика представляє собою сукупність механізмів, інструментів, заходів, стратегій і рішень, що реалізуються державою (в особі їх уповноважених органів та їх посадових осіб) з метою регулювання та упорядкування економічних процесів, забезпечення стійкого розвитку фінансово-економічного сектору держави, а також зростання добробуту суспільства та вирішення його соціально-економічних проблем. Економічна політика держави складається із багатьох елементів, серед яких важливе місце відводиться ціновій та тарифній політиці, яка реалізується за багатьма напрямками, в тому числі й у нафтогазовому комплексі.

Обґрунтовано, що цінова політика є надважливим інструментом забезпечення стабільності економіки, соціальної та політичної стабільності, а також засобом підтримання справедливої конкуренції у різних сферах суспільного життя. Незалежно від сфери застосування, основою цінової політики є ефективне законодавство, норми якого закріплюють ключові питання ціноутворення. Разом із тим, необхідно зауважити, що ціноутворення в державі повинно здійснюватись на основі поєднання принципів мінімального втручання в ринкові процеси, а також забезпечення справедливості на ринку. При цьому, в окремих галузях, наприклад таких як нафтогазовий комплекс, можуть діяти державні механізми контролю за цінами, що запобігають надмірному їх зростанню та монопольним зловживанням.

Зауважено, що цінова та тарифна політики в нафтогазовому комплексі прямо пов'язані між собою елементи, які в своїй єдності впливають на формування кінцевої вартості нафтогазових продуктів та послуг, пов'язаних з їх видобутком, транспортуванням і постачанням. Так, цінова політика визначає механізми формування цін на нафту, природний газ, їх похідні продукти та енергоресурси, що виробляються на їх основі. Вона базується на

ринкових факторів, наприклад: собівартість видобутку, коливання світових цін на нафту та газ, попит і пропозиція, а також особливості функціонування національної економіки. Тож, в кінцевому рахунку цінова політика прямо впливає на рівень доходів суб'єктів цієї галузі, їх конкурентоспроможність на ринку тощо. В свою чергу тарифна політика спрямована на регулювання вартості транспортування, розподілу, зберігання, а також надання інших послуг, пов'язаних із функціонуванням нафтогазового комплексу України в цілому. Важливість ефективної тарифної політики обумовлена тим, що нафтогазова інфраструктура, яка, зокрема, включає: трубопроводи, термінали, газорозподільні мережі, тощо, переважно, знаходяться у власності держави, а відтак підлягають та потребують державного регулювання. Встановлення економічно обґрунтованих тарифів забезпечує баланс між інтересами держави, споживачів та постачальників послуг, запобігає монопольним зловживанням та стимулює інвестиції в модернізацію інфраструктури. З огляду на зазначене вище, цілком справедливим буде говорити про те, що в кінцевому рахунку саме цінова та тарифна політика впливає на кінцеву вартість продукції для споживачів.

Зроблено висновок про те, що цінова та тарифна політика в нафтогазовому комплексі є сукупністю здійснюваних спеціально уповноваженими органами державної влади дій та заходів, спрямованих на регулювання відповідної сфери шляхом встановлення цін і тарифів на нафтогазові ресурси, а також на послуги, пов'язані з їх видобутком, транспортуванням, зберіганням, постачанням, тощо. Вказана політика є важливим елементом економічної стратегії держави, оскільки нафта (нафтопродукти) та газ є ключовими ресурсами для забезпечення енергетичної безпеки, розвитку промисловості та підтримання економічної й соціальної стабільності. Зазначене, в тому числі, впливає на формування вартості іншої продукції, у виготовленні та реалізації якої прямо чи опосередковано використовується нафтогазові ресурси.

Зазначено, що реалізація цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі забезпечується через кілька основних механізмів: 1) регуляторних (наявність нормативно-правового підґрунтя для здійснення відповідної діяльності); 2) організаційно-управлінські (виключне коло суб'єктів, що відповідають за формування та реалізацію цінової та тарифної політики у відповідній сфері, а також взаємодія між ними); 3) економічні, що передбачають застосування ринкових інструментів для визначення цін і тарифів, наприклад: моніторинг та аналіз нафтогазового ринку; 4) фіскальні механізми; 5) нагляд і контроль.

Підкреслено, що основою регуляторних механізмів в контексті забезпечення та реалізація цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі є нормативно-правове забезпечення, яке включає закони, підзаконні акти КМУ, а також відомчі нормативні документи, прийняті НКРЕКП, котрі в свою чергу встановлюють загальні засади функціонування ринку та порядок регулювання тарифів. Тож, саме через регуляторні механізми визначається нормативна основа для здійснення відповідної діяльності.

Наголошено, що взаємодія суб'єктів забезпечення та реалізації цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі має надважливе значення. Зазначене пояснюється тим, що реалізація діяльності за відповідним напрямом передбачає роботу великої кількості суб'єктів, кожен із яких відповідає за власний напрямок. Саме через ефективну взаємодію цих суб'єктів формується прозора та економічно обґрунтована політика у сфері ціноутворення та тарифного регулювання, що впливає на стабільність енергетичного ринку та забезпечення енергетичної безпеки держави.

Констатовано, що поряд з економічними, важливого значення набувають фіскальні механізми забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі. Зазначені вище механізми відіграють вкрай важливу роль у регулюванні ринку енергоносіїв, забезпеченні

стабільності цін, підтримці державного бюджету та створенні сприятливих умов для розвитку галузі в цілому. Вони охоплюють систему податків, зборів, митних платежів, акцизів, рентних платежів, субсидій та інших фінансових інструментів, які використовуються державою для впливу на ціноутворення та тарифну політику в нафтогазовій сфері. До прикладу, акцизний податок застосовується для контролю за кінцевими цінами на паливо та енергоресурси, що сприяє поповненню державного бюджету та регулюванню споживання. Водночас митні платежі відіграють значну роль у контролі за імпортом і експортом енергоносіїв, забезпечуючи захист внутрішнього ринку та формування оптимальної цінової політики.

Акцентовано увагу на тому, що через ведення бойових дій нафтогазовий комплекс України зіштовхнувся із значними ризиками та пошкодженнями, що, особливо в перший рік війни, значно ускладнило функціонування даної сфери та змусило законодавця переглянути підхід до формування цінової та тарифної політики. Разом із тим, окремі кроки законодавця були непослідовними, а інколи нелогічними, що призвело до збільшення цін на нафтопродукти, а також потягнуло за собою зростання вартості інших товарів, адже збільшилась собівартість виготовлення продукції, транспортування, тощо. А відтак обґрунтовано, що робота законодавця у напрямі забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі повинна бути більш виваженою та послідовною, що стане запорукою економічної та соціальної стабільності.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

3.1. Гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі

Ефективність державного регулювання нафтогазової галузі напряду залежить від того, наскільки відповідна діяльність забезпечена гарантіями. При цьому останні є різноманітними за своєю сутністю, змістом та призначенням. Взагалі, гарантії представляють собою сукупність умов, засобів та механізмів, які в своїй сукупності забезпечують реалізацію, захист і дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина у різних сферах суспільного життя. В науковій літературі зазначається, що вони (гарантії) можуть мати юридичний, економічний, соціальний чи технічний характер і спрямовані на забезпечення стабільності, надійності та відповідальності у відносинах між сторонами.

На переконання В.В. Копейчикова, гарантії — це відповідні умови й засоби, що сприяють реалізації кожною людиною і громадянином прав, свобод і обов'язків, закріплених Конституцією України. Безпосередньо юридичні гарантії правник визначив як державно-правові засоби, що забезпечують здійснення та охорону прав, свобод і обов'язків людини і громадянина [118, с.234-235]. Т. М. Заворотченко тлумачить гарантії як систему умов, що забезпечують задоволення інтересів людини. Їх основною функцією є виконання зобов'язань державою та іншими суб'єктами в сфері реалізації прав особистості. Об'єктом гарантій виступають суспільні відносини, пов'язані з охороною та захистом прав людини, задоволенням майнових й немайнових інтересів громадян [42, с.25]. Розкриваючи сутність

гарантій прав і свобод людини і громадянина, К.Г. Волинка вказує, що вони являють собою систему конкретних засобів, завдяки яким стає реальним ефективне здійснення громадянами своїх прав і свобод, їх охорона і захист у разі правопорушення. Їх головне призначення полягає у забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, охорони й захисту суб'єктивних прав і свобод. З огляду на зазначене вище, автор вказує, що під гарантіями прав і свобод особи слід розуміти, по-перше, певні умови, за яких можлива найповніша і всебічна реалізація прав і свобод особи, і, по-друге, засоби, які ефективно забезпечують охорону і захист прав і свобод особи у разі їх незаконного порушення. Роль і значення гарантій прав і свобод особи визначається тим, що вони являють собою сукупність різних факторів в економічній, політико-правовій, культурній та інших сферах життя суспільства, які створюють максимум можливих на даному етапі розвитку суспільства й держави умов та передумов для реальної можливості здійснення прав і свобод особи [20, с.65].

Тож, з огляду на зазначене вище, можемо дійти до висновку, що гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, які виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, представляють собою системну сукупність різноманітних інструментів, засобів та заходів, спрямованих на забезпечення дотримання принципів законності, прозорості та справедливості у процесі здійснення державного регулювання у сфері видобутку, транспортування, зберігання, переробки та реалізації нафтогазової продукції.

Наведене вище твердження підтверджує багатоаспектність поняття «гарантій». На нашу думку, першочергово слід виділити гарантії правові, які включають конституційні та законодавчі гарантії. Відповідно до Юридичного словника за редакцією Ю.С. Шемшученка, правові гарантії – це встановлені законом умови та засоби забезпечення використання, дотримання, виконання і застосування, тобто реалізації норм права.

Конституційні гарантії – це вид правових гарантій, які мають найвищу юридичну силу та є основою правових гарантій. Дія конституційних гарантій спрямована на охорону Конституції України та передбачених нею інститутів [197, с.555]. С.С. Клімовський переконливо доводить, що юридичні гарантії - це сукупність нормативно закріплених умов, способів та засобів, за допомогою яких визначаються умови та порядок здійснення прав і свобод особи, а також їх охорона, захист та відновлення в разі порушення, які мають системний, комплексний, постійний, реальний та юридично надійний характер. Роль і значення правових гарантій визначається тим, що вони створюють необхідні умови для перетворення закріплених у законодавстві прав і свобод людини та громадянина з можливостей на реальність [49, с.19]. Правові гарантії, пише Б.В. Білозьоров, – це правові умови, засоби та способи, що визначають процедуру, за допомогою якої особа може фактично здійснювати свої права і свободи у спосіб та форму, що закріплені національним законодавством країни й актами міжнародного права. Метою правових гарантій, підкреслює автор, є: 1) юридичне закріплення прав, свобод і обов’язків людини та громадянина; 2) створення ефективної системи охорони й захисту державою прав і свобод людини, яка могла б забезпечити реалізацію цих прав та захистити від будь-яких посягань; 3) формування у громадян правової культури; 4) здійснення державного і громадського контролю за станом забезпечення прав і свобод. Тож, підсумовує правник, за своєю суттю правові гарантії – це умови, які повинна створити держава для здійснення громадянами своїх прав і свобод [9, с.56-57].

До ключових ознак гарантій, на переконання С.С. Клімовського, найбільш доцільно віднести наступні: 1) нормативність, яка передбачає визначення гарантій лише в текстах нормативно-правових актах; 2) системність - юридичні гарантії становлять єдину систему зі стійкими зв’язками та відносно автономними елементами, які представлені гарантіями конкретних прав та свобод; 3) постійність - юридичні гарантії мають

постійний, стабільний, безперервний характер; 4) реальність - юридичні гарантії мають бути направлені на безпосереднє здійснення, охорону та захист права, мати недекларативний характер та забезпечуватись системою норм, що створюють механізм реалізації юридичної гарантії; 5) комплексність - юридичні гарантії застосовуються в комплексі, реалізація прав та свобод може здійснюватися за умови комплексного застосування гарантій за умови наявності дієвого механізму їх реалізації; 6) юридична надійність - взаємозв'язок гарантії із соціальною ситуацією та стабільність її соціального змісту [49, с.19].

Таким чином, нормативно-правові гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, – це система законодавчо закріплених норм і механізмів, спрямованих на забезпечення законності, прозорості та стабільності правовідносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Зазначене вище підтверджує той факт, що нормативно-правові гарантії не є однорідними, а відтак їх доцільно поділити на конституційно-правові та законодавчі.

Так, в першу чергу приділимо увагу гарантіям конституційним. Конституційно-правові гарантії, пише Т.М. Заворотченко, – це юридичні норми, які дають можливість реалізувати права і свободи в житті, тобто конституційно-правові гарантії – це передбачена Конституцією України і іншими законом спеціальна система юридичних норм, принципів, умов, вимог і правових способів і засобів забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина з метою практичної їх реалізації [42, с.29]. Е.В. Горян у своєму науковому дослідженні вказує, що конституційно-правові гарантії - це взята в єдності, внутрішньо-врегульована система визначених в Конституції та конституційно-правових законах України правових норм, які закріплюють інституції, умови та засоби, що забезпечують реалізацію, охорону та захист основних прав і свобод громадян. Тому конституційно-правовий механізм забезпечення основних

прав і свобод громадян є визначеною в Конституції і конституційно-правових законах України системою норм, що закріплює основні права і свободи громадян України, їх гарантії, а також органи державної влади, місцевого самоврядування та інші інституції держави та суспільства, діяльність яких спрямована на створення необхідних умов для повної і ефективної реалізації, охорони та захисту цих прав [27]. Тож, конституційні гарантії закріплені, перш за все, на рівні Основного Закону України та виступають підґрунтям для формування всіх інших гарантій.

Так, стаття 8 Конституції закріплює, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії [57]. Особливої уваги заслуговує стаття 13, яка закріплює, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність зобов'язує і не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству [57]. Варто також вказати положення Стаття 19, що закріплює «правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством». Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [57]. Отже, конституційно-правові гарантії формують основу для нормативного регулювання нафтогазового сектору, захисту прав

його суб'єктів та забезпечення ефективної діяльності галузі в умовах правової визначеності та економічної стабільності.

В свою чергу законодавчі гарантії орієнтовані на розкриття та розширення змісту гарантій конституційних. Останні представляють собою систему правових норм, закріплених у законах та підзаконних актах, та які спрямовані на забезпечення правомірної, прозорої та стабільної діяльності учасників нафтогазового ринку. Саме вказані вище гарантії спрямовані на те, щоб: визначити коло суб'єктів, відповідальних за формування та реалізацію державної політики у досліджуваній сфері суспільного життя; закріпити засади здійснення державного контролю, окреслити адміністративні процедури здійснення діяльності у нафтогазовому комплексі, тощо.

Таким чином, проведений аналіз дає можливість констатувати, що нормативно-правові гарантії дотримання прав суб'єктів відносин у сфері державного регулювання нафтогазової галузі представляють собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які в своїй єдності формують своєрідне підґрунтя для функціонування вказаних правовідносин, регламентують правовий статус їх учасників, визначають механізми здійснення нагляду та контролю, відповідальність за порушення норм чинного законодавства, тощо. Окрім того, саме через систему відповідних гарантій держава має можливість встановити правила та процедури доступу до надр, ліцензійні умови та процедури укладення угод про розподіл продукції, що забезпечує прозорість і передбачуваність регуляторної політики.

Окрему, важливу групу гарантій дотримання прав суб'єктів відносин у сфері державного регулювання нафтогазової галузі складають гарантії правового захисту. Право на захист – це сукупність процесуальних прав суб'єкта, щодо якого здійснюється кримінальне переслідування, що дозволяють йому особисто чи за допомогою захисника відстоювати позицію про свою невинуватість, спростовувати (повністю або частково) твердження

про причетність до суспільно-небезпечного діяння, наполягати на меншому ступені винності, а також здійснювати охорону своїх прав та законних інтересів [152, с.8]. В.В. Сокурєнко підкреслює, що правовий захист – це діяльність із забезпечення процесу реалізації особою своїх прав на користування певними благами. Однак, зміст правового захисту не може зводитися тільки до нормативного забезпечення реалізації й захисту прав та обов'язків. Подібний підхід був би ефективним для процесу безперешкодної реалізації прав і обов'язків, тобто мав би превентивне значення, а у разі виникнення перешкоди для їх реалізації чи необхідного захисту ці гарантії виступили б тільки як «права на правовий захист [166, с.156].

Досить цікавою видається позиція Є.П. Мирошника та М.М. Потіпа, які дійшли до висновку, що правовий захист можна розглядати в об'єктивному та суб'єктивному значенні. В об'єктивному значенні, пишуть автори, захист об'єктів комерційної таємниці – це обов'язок відповідних державних органів відповідно до закону щодо встановлення факту належності до закону щодо встановлення факту належності прав або факту порушення суб'єктивного права на комерційну таємницю та застосування відповідних заходів, спрямованих на поновлення порушених прав та законних інтересів носіїв комерційної таємниці, аж до застосування санкцій до правопорушників. В свою чергу в суб'єктивному значенні, наголошують вчені, правовий захист прав на комерційну таємницю можна розглядати як правові можливості, надані відповідному суб'єкту права, звернутися до компетентних державних органів за захистом (визнання, поновлення права та припинення правопорушення) порушених суб'єктивних прав [90]. Отже, правовий захист суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, – це система юридичних механізмів, норм і процедур, спрямованих на забезпечення законності, справедливості, стабільності та рівності прав усіх учасників нафтогазового ринку.

Однією із ключових форм правового захисту є захист судовий. Судовий захист – це одна з найважливіших і найефективніших гарантій реалізації прав, свобод і обов'язків людини та громадянина. Його ефективність зростає в умовах реального впровадження принципу пріоритету прав людини. Судовий розгляд спорів має забезпечувати надійний захист від бюрократичного свавілля та посадових зловживань, а також сприяти утвердженню ідей захисту прав людини. Цей механізм є одним із ключових гарантій забезпечення прав і свобод у демократичному суспільстві. Однак, попри те, що Конституція України гарантує можливість судового захисту прав людини, на практиці громадяни ще не можуть повною мірою використовувати цю можливість як ефективний засіб відновлення законності та справедливості. Досвід свідчить, що судові рішення часто ухвалюються із суттєвими затримками, які перевищують передбачені законодавством строки. Через це люди змушені звертатися до різних інстанцій зі скаргами та проханнями, намагаючись прискорити процес захисту своїх прав [42, с.137-138]. І.Й. Магновський переконливо доводить, що судовому захисту підлягають будь-які права і свободи, в якому б нормативному акті вони не були закріплені – в Конституції, галузевих законах, в інших нормативних або локальних правових актах. Таким чином, право на судовий захист має універсальний характер. При цьому суд не може відмовити у правосудді при умові, що громадянин України, іноземець або особа без громадянства вважають, що їхні права чи свободи були порушені чи створено або створюються будь-які перешкоди для їх реалізації, або наявні будь-які інші порушення їхніх прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене [80]. Отже, судовий захист суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, є важливим механізмом забезпечення законності, справедливості та рівних

умов діяльності всіх учасників ринку. Державне регулювання цієї стратегічно важливої сфери економіки передбачає встановлення чітких правил і процедур, однак нерідко воно може супроводжуватися порушенням прав суб'єктів підприємницької діяльності, зловживанням владними повноваженнями чи неправомірними рішеннями контролюючих органів. У таких випадках судовий захист є ключовим інструментом відновлення порушених прав та врегулювання конфліктних ситуацій.

Наступну групу гарантій, якій слід приділити увагу в розрізі піднятої у роботі проблематики, - економічні. В. Ф. Погорілко визначає економічні гарантії прав і свобод громадян України як спосіб виробництва; економічну свободу громадян та їхніх об'єднань у виборі форм власності та здійсненні підприємницької діяльності; економічний лад суспільства, який має забезпечувати неухильне зростання продуктивних сил на основі визнання й захисту різних форм власності на засоби виробництва; соціально-орієнтовану ринкову економіку [55, с. 221]. О. Г. Кушніренко і Т. М. Слінько під економічними гарантіями прав і свобод розуміють: економічний лад суспільства, який має забезпечувати неухильне зростання і розвиток різних форм власності на засоби виробництва; спосіб виробництва; економічну свободу громадян та їх об'єднань у виборі форм при здійсненні підприємницької діяльності; соціально орієнтовану ринкову економіку та ін. [74, с. 117]. Тож, в розрізі піднятої у роботі проблематики, економічні гарантії є важливим інструментом забезпечення стабільності, передбачуваності та ефективності функціонування нафтогазового комплексу. Державне регулювання нафтогазової галузі передбачає створення умов для раціонального використання природних ресурсів, залучення інвестицій, розвитку конкуренції та забезпечення енергетичної безпеки. Економічні гарантії включають: по-перше, ведення виваженої та послідовної діяльності щодо встановлення цін та тарифів на нафтогазові продукти; по-друге,

створення сприятливих інвестиційних умов; по-третє, наявність кредитних та страхових механізмів, тощо.

Поряд із зазначеними вище, варто вказати гарантії політичні. В.В. Кравченко пише, що політичні гарантії – це відповідним чином орієнтована політика держави, її спрямованість на формування умов по забезпеченню належного рівня життя людини; стабільність політичних структур; належний рівень політичної культури в суспільстві [60, с.101]. А.Ю. Олійник зазначає, що політичні гарантії – це закріплені конституційними нормами та принципами політичні умови та засоби, що забезпечують здійснення свободи особи на підприємницьку діяльність. До них відносять конституційні норми, які закріплюють обов'язки держави і її органів та інших суб'єктів політичної системи суспільства по створенню умов і використанню засобів здійснення названої конституційної свободи [104]. Отже, сутність політичних гарантій полягає у формуванні та реалізації державної політики, яка базується на принципах верховенства права, законності, демократичних цінностей та рівного доступу до природних ресурсів. Такі гарантії включають розподіл владних повноважень у сфері нафтогазового регулювання, ухвалення прозорих законодавчих норм, політичну незалежність регуляторних органів, а також забезпечення дієвого механізму громадського контролю та участі громадськості у процесі прийняття рішень.

Окрему увагу приділимо гарантіям адміністративним (організаційно-управлінським). Організаційні гарантії, пише В.Ф. Погорілка – це систематична організаторська діяльність держави та всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій по створенню сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами і свободами [55, с.222]. Таким чином, організаційно-управлінські гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, є важливою складовою забезпечення ефективного функціонування

досліджуваної сфери суспільного життя, дотримання законності та захисту прав усіх учасників ринку, таких як державні органи, нафтогазові компанії, споживачі та інвестори. Вони включають в себе організаційні структури та управлінські механізми, спрямовані на забезпечення прозорості, підзвітності та відповідальності в процесі державного регулювання. Одним із основних елементів організаційно-управлінських гарантій є створення незалежних регуляторних органів, правовий статус яких було розглянуто нами вище. Ці органи мають бути незалежними від політичного впливу та здатними приймати обґрунтовані, прозорі рішення щодо встановлення тарифів, умов ліцензування, безпеки операцій та інших важливих аспектів функціонування нафтогазової галузі.

Враховуючи особливості нафтогазової промисловості, важливими гарантіями є екологічні. Особлива роль нафтопродуктів у забрудненні природного середовища пов'язана з великою токсичністю складових її компонентів. Нафта і нафтопродукти в даний час є основними забруднювачами водойм і морів. Потрапляючи у водойми вони створюють різні форми забруднення: плаваючу на поверхні води плівку, розчинені або емульсовані у воді продукти, що осіли на дно. Додатковий збиток навколишньому середовищу завдають аварії на бурових установках і платформах, а також на магістральних газо- і нафтопроводах, які є найбільш типовими джерелами забруднення нафтою поверхневих вод. Основними причинами аварійних ситуацій є прорив трубопроводів через корозію (90,5%), технологічні та будівельні дефекти [113].

В рамках розгляду відповідної гарантії слід вказати Статтю 52 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до якої «підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані додержувати правил транспортування, зберігання і застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, небезпечних хімічних речовин, з тим щоб не допустити

забруднення ними або їх складовими навколишнього природного середовища і продуктів харчування. При створенні нових хімічних речовин, інших потенційно небезпечних для навколишнього природного середовища субстанцій повинні розроблятися та затверджуватися у встановленому законодавством порядку допустимі рівні вмісту цих речовин у об'єктах навколишнього природного середовища та продуктах харчування, методи визначення їх залишкової кількості, відновлення або видалення після використання» [136]. «Вміст природних та штучних домішок, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища або здоров'я людей, у таких хімічних речовинах, а також сировині, що використовується для їх виробництва, не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених відповідно до законодавства. Перелік пестицидів та агрохімікатів, дозволених для використання в Україні, регламенти їх застосування, а також щорічні доповнення до нього визначаються в установленому законодавством порядку» [136].

Тож, екологічні гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, полягають у забезпеченні дотримання норм і стандартів охорони навколишнього середовища в процесі видобутку, транспортування та обробки нафти та газу. Це включає в себе систему правових, адміністративних і технологічних механізмів, що гарантують мінімізацію негативного впливу на екологію, а також забезпечують права суб'єктів, які мають відношення до охорони довкілля — як підприємств, так і громадян. Вказані гарантії включають систему інструментів для моніторингу екологічної ситуації та контролю за діяльністю нафтогазових компаній, що дозволяє оперативно реагувати на порушення. Важливою складовою екологічних гарантій є також підвищена відповідальність підприємств за порушення екологічних стандартів, включаючи накладення штрафів, компенсацій за шкоду довкіллю та навіть призупинення ліцензій на

діяльність. Таким чином, значення екологічних гарантій полягає в тому, що вони забезпечують баланс між економічними інтересами нафтогазової галузі та збереженням природних ресурсів і екосистем. Вони гарантують захист здоров'я людей та забезпечення якості навколишнього середовища для наступних поколінь.

Останню групу гарантій, якій ми приділимо увагу, - є гарантії соціальної відповідальності суб'єктів, які реалізують державну політику у нафтогазовому комплексі, а також суб'єктів, які реалізують господарську діяльність у відповідній галузі. К.В. Басін вказує, що соціальна відповідальність – це діалектичний взаємозв'язок між особою та суспільством, який характеризується взаємними правами та обов'язками стосовно дотримання й вдосконалення соціальних норм, у Науковій філософії та юридичній літературі немає одностайності думок стосовно кількості видів соціальної відповідальності. Для всіх видів соціальної відповідальності характерна примусова (негативна) і добровільна (позитивна) форма [6]. О.О. Охріменко та Т.В. Іванова вказують, що соціальна відповідальність – це волевиявлення, яке визначається певною поведінкою щодо дотримання усвідомлених обмежень та соціальних норм, гарантує безпеку та прогресивний розвиток, забезпечує узгодження інтересів суб'єктів, задіяних у суспільних відносинах та управлінні ними. Соціальна відповідальність багатоаспектна та багаторівнева. Вона виявляється на особистісному (індивідуальному) рівні через ступінь громадянської зрілості особистості та є базовою для інших рівнів. Від світосприйняття та усвідомлення людиною своєї значущості у світових перетвореннях, від її прагнення до перетворень у всіх сферах своєї життєдіяльності залежать її прояви на інших рівнях. На груповому рівні, відмічають автори, соціальна відповідальність визначається як корпоративна соціальна відповідальність; на суспільному – вона передбачає соціальну відповідальність суспільства за гідний рівень життя нинішнього і майбутнього поколінь; на державному –

визначає кращі шляхи досягнення сталого, соціального та людського розвитку. На глобальному рівні соціальна відповідальність окреслює пріоритети світового розвитку, людської цивілізації завдяки міжнародним домовленостям щодо запровадження сталого розвитку [108, с.11]. Ю.Ю. Бисага та Ю.М. Бисага вказують, що під соціальною відповідальністю необхідно розуміти обов'язок суб'єктів суспільних відносин дотримуватися вимог соціальних норм, що реалізується в їхній правомірній поведінці, а у випадках безвідповідальної поведінки, яка не відповідає приписам цих норм та порушує громадський порядок, - накладення на винуватого суб'єкта обмежень особистого або майнового характеру. А відтак, узагальнюють автори, соціальна відповідальність є найважливішим елементом взаємозв'язку особи та суспільства, вона здійснює функцію регуляції поведінки індивіда відповідно до вимог суспільства. З розвитком суспільства відповідальність набула провідної ролі в політичних, духовно-ідеологічних та інших відносинах; її удосконалення є необхідною умовою суспільного розвитку [8].

Таким чином, соціальна відповідальність як гарантія дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, орієнтована на те, щоб забезпечити баланс між економічними інтересами (держави, суб'єктів господарювання), а також соціальними потребами суспільства та екологічними викликами. А відтак, сутність соціальної відповідальності полягає у тому, що нафтогазові компанії, здійснюючи свою діяльність, мають брати до уваги не лише економічну ефективність, але й соціальні наслідки своєї роботи. Це передбачає справедливу оплату праці, безпечні умови роботи, забезпечення правових гарантій для працівників, а також впровадження програм соціального розвитку в регіонах, де, до прикладу, ведеться видобуток чи переробка нафти та газу.

У підсумку представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що саме вказані вище гарантії, як вбачається, забезпечують дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі. Саме тому, важливим завданням законодавця є розширення кола та змісту вказаних гарантій, що забезпечить більш ефективне функціонування правовідносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя.

3.2. Розвиток адміністративного законодавства в частині удосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану

Державне регулювання нафтогазової галузі складним за своєю сутністю та змістом діяльністю, яка залежить від багатьох чинників, одним із яких є умови дії правових режимів надзвичайного стану. Для того, щоб з'ясувати як відповідний режим впливає державне регулювання у досліджуваній сфері, з'ясуємо його сутність. Так, відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» «надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної

економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [138].

М. Бшарат вказує, що надзвичайний стан можна розуміти в широкому та у вузькому сенсі. У широкому сенсі під цим поняттям позначаються усі режими, передбачені законодавством певної держави, що носять винятковий характер. У вузькому сенсі під цією категорією розуміється тільки винятковий режим, введений у зв'язку з внутрішніми факторами, в тому числі і внутрішніми збройними конфліктами високої або низької інтенсивності [14]. «Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства» [138].

Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим. Надзвичайний стан може бути введений в разі: «1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення; 2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення; 3) виникнення

міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи; 5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства; 6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав; 7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади» [138].

Указом Президента України про введення надзвичайного стану в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей на період надзвичайного стану можуть запроваджуватися такі заходи: 1) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан; 2) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд; 3) посилення охорони громадського порядку та важливих об'єктів національної економіки та об'єктів критичної інфраструктури; 4) заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом; 5) заборона страйків; 6) примусове відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб [138].

Тож, з огляду на зазначене вище, запровадження надзвичайного стану, безумовно впливає, або може потенційно вплинути на нафтогазовий комплекс, а відтак і на здійснення його регулювання. Зазначене пояснюється наступними чинниками: по-перше, можливе зупинення або скорочення роботи нафтогазових родовищ, особливо це актуальним у разі введення надзвичайного стану у разі ведення бойових дій; по-друге, дефіцит робочої сили; по-третє, порушення логістики, що може бути викликано руйнуваннями нафто- та газопроводів, а також обмеженням руху наземного

транспорту; по-четверте, зміна пріоритетів розподілу нафтогазової продукції, зокрема ресурси можуть бути централізовано спрямовані на критично важливі об'єкти (армія, лікарні, енергетичні станції); по-п'яте, різке зменшення попиту та різке зростання цін, в тому числі й на супутні товари; тощо.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день у питанні державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану, є наявність низки прогалин та недоліків у адміністративному законодавстві, яке відповідні суспільні відносини регулює. Взагалі, прогалина в законодавстві - це відсутність закону, законодавчих норм, що регулювали б певні ситуації, з якими стикається практика і навіть більше – правозастосовна практика, за умови, що подібні ситуації потребують правового, а не будь-якого іншого регулювання [87]. А тому, відзначає В. Марчук, прогалини у праві характеризуються: 1) відсутністю необхідної правової норми, відсутністю відповідних законодавчих приписів; 2) практичною потребою саме нормативно-правового врегулювання певних життєвих ситуацій, тобто врегулювання за допомогою юридичних засобів; 3) реальною наявністю такого роду ситуацій, з якими стикаються правозастосовні органи, які зобов'язані їх розв'язувати, беручи до свого провадження [87].

Тож, опрацьовуючи напрями розвитку адміністративного законодавства в частині удосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану варто відзначити, що протягом всього наукового дослідження ми неодноразово відмічали непослідовність державної політики у досліджуваній сфері. З огляду на це, першочерговим кроком має бути розробка концептуальних засад вдосконалення державного регулювання нафтогазовим комплексом. Зауважимо, що законодавцем були вчинені окремі кроки у даному напрямку. Так, слід вказати «Концепцію розвитку газовидобувної

галузі України», яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1079-р. Метою Концепції було «визначення умов та заходів, що сприятимуть збільшенню обсягів власного видобутку природного газу для зменшення залежності від імпорту енергоносіїв, залученню інвестицій в енергетичну галузь і забезпеченню енергетичної незалежності України, раціональному використанню енергетичних ресурсів та управлінню галуззю з урахуванням принципів верховенства права, недискримінаційної участі всіх заінтересованих сторін, прозорості, а також забезпеченню соціальних стандартів, подальшому удосконаленню політики в нафтогазовому секторі» [144].

Проблема може бути розв'язана шляхом: розробки нових родовищ природного газу в результаті проведення геологорозвідувальних робіт, пошукового, розвідувального та експлуатаційного буріння; збільшення обсягу природного газу в результаті ефективного використання сучасних технологій і устаткування на діючих родовищах природного газу; запровадження стимулюючого фіскального режиму для надрокористувачів; спрощення та прискорення процедур отримання дозвільних документів щодо розвідки та розробки родовищ; забезпечення доступності сучасних сервісних послуг; налагодження співпраці та ефективної взаємодії державних органів, видобувних компаній та місцевих громад; впровадження новітніх технологій, забезпечення дотримання екологічних стандартів, раціонального використання видобутого природного газу; забезпечення стратегічних інтересів держави на довгострокову перспективу [144].

Зауважимо, що реалізація вказаної вище Концепції планувалась протягом п'яти років - з 2016 по 2020 рік, а відтак вона, безумовно, не враховує викликів, обумовлених повномасштабною військовою агресією з боку російської федерації, а також побічних викликів, зумовлених веденням бойових дій. Втім, окрім зазначеного, вказаним нормативно-правовим актом не було вирішено й низку інших проблемних аспектів, зокрема: 1) занадто

завищені очікування щодо власного видобутку; 2) відсутність конкретного бачення щодо збільшення привабливості газовидобувної галузі; 3) недостатня увага розвитку альтернативних джерел енергії, тощо. А відтак, основні напрями реалізації Концепції, до яких було віднесено: «широкомасштабне проведення геологорозвідувальних робіт (перелік робіт та їх обсяг визначається у виробничих планах підприємств галузі, що коригується з урахуванням поточного фіскального режиму та цінової кон'юнктури) з метою відкриття нових родовищ природного газу для приросту розвіданих запасів; забезпечення раціонального та ефективного освоєння родовищ на основі комплексного моделювання та застосування сучасних методів інтенсифікації видобутку, зокрема проведення робіт з буріння свердловин, гідророзриву пласта, капітального ремонту свердловин та інших операцій для збільшення часу експлуатації свердловин та обсягів видобутку природного газу», все ще залишаються актуальними [144].

Окрему увагу варто приділити Енергетичній стратегії України на період до 2050 року, яка передбачає відновлення енергетичного сектору за найсучаснішими технологіями, зміцнення стійкості системи та посилення енергетичної безпеки України і європейського континенту в цілому. Ключове завдання стратегії - перетворення України на енергетичний хаб Європи, який допоможе континенту остаточно позбутися залежності від російського викопного палива завдяки виробленій в Україні чистій енергії [170]. Енергетична стратегія базуватиметься на цільових показниках розвитку економіки у відповідності до Національної економічної стратегії на період до 2030 року. А також на міжнародних зобов'язаннях, взятих Україною – в першу чергу, в рамках Угоди про Асоціацію України з ЄС та Паризької кліматичної угоди. Цілями Енергетичної стратегії України 2050 є: досягнення максимального рівня кліматичної нейтральності; максимальне скорочення використання вугілля в енергетичному секторі; оновлення та модернізація енергетичної інфраструктури; підвищення ефективності використання

ресурсів в енергетичному секторі; всебічна інтеграція з ринками Європейського Союзу та ефективне функціонування внутрішніх ринків; забезпечення енергетичного сектору власними ресурсами з урахуванням економічної доцільності; розвиток альтернативних джерел енергії, нових продуктів та інноваційних рішень в енергетичному секторі [39].

Незважаючи на прийняті вище нормативно-правові акти, на сьогоднішній день, на нашу думку, необхідним кроком є прийняття «Концепції вдосконалення державного регулювання нафтогазовим комплексом». Чому саме концепція? Концепція, пише П. М. Петровський, – це, насамперед, головна, принципова думка на певний предмет, що, по мимо цілісного бачення, включає задум, спрямований на його перетворення в людській діяльності, виконує функцію вихідної основи чи конструктивного принципу його зміни. Саме практичною спрямованістю концепція відрізняється від теорії. Водночас відтворенням реального стану предмета концепція відрізняється від чистої методології, хоча й включає методологічний підхід. Отже, концептуальне ядро стратегії соціального розвитку концентрує в собі усвідомлення його пріоритетної цінності, ресурсів і засобів її досягнення [111, с.213]. Концепція, пише Н.В. Філіпчук, – не тільки об’ємна, а й змістова сукупність поглядів щодо об’єкта (фрагмента) дійсності, яка органічно поєднує і реалізує пізнавальну й герменевтичну та методологічну функції, забезпечуючи суб’єкт знаннями про навколишню дійсність, методами і фактами пізнання, розробляючи схеми її тлумачення та пояснення. І що дуже важливо: як організуючий чинник концепція має базуватись на реаліях сьогодення [182]. Ю.В. Чабанова вказує, що концепція – «це спосіб розуміння, трактування процесів або явищ; система доказів певного положення, сукупність поглядів на окремий предмет дослідження, доктрина, теоретичний напрям або підхід, провідна ідея; форма провідного ідейного задуму при формуванні державної політики або розробленого і затвердженого в установленому порядку документа. Як

провідний ідейний задум, пише дослідниця, концепція визначає стратегію дій у здійсненні реформ, програм, планів дій здебільшого на національному рівні. У цьому разі концепція слугує основою для прийняття рішень і вирішення конкретних завдань. Як документ концепція розробляється державними органами з метою визначення основних засад (напрямів, пріоритетів) реалізації державної політики у відповідній сфері, якою передбачаються заходи для вирішення конкретної проблеми» [40, с.342].

Таким чином, концепція – це прийнятий у встановленому законом порядку підзаконний нормативний документ, метою якого є визначення основних принципів, цілей, завдання та напрямів розвитку певної сфери державного управління. Зокрема, в розрізі піднятої у роботі проблематики йдеться про нафтогазовий комплекс. Отже, метою «Концепції вдосконалення державного регулювання нафтогазовим комплексом» має бути створення ефективної системи державного регулювання нафтогазового комплексу, спрямованої на забезпечення енергетичної безпеки, стабільного розвитку галузі, залучення інвестицій, підвищення енергоефективності та екологічної стійкості. Ключовими завданнями відповідної Концепції мають бути: оптимізація суб'єктів здійснення державного контролю у відповідній галузі; залучення інвестицій та модернізація інфраструктури; розвиток інфраструктури, пов'язаної із транспортуванням, зберіганням та переробкою нафти й газу; оптимізація ліцензійних та дозвільних процедур; посилення державного нагляду за дотриманням екологічних і технічних стандартів; впровадження прозорих механізмів розподілу ресурсів; перегляд механізмів ринкового ціноутворення; впровадження новітніх технологій; гармонізація регулювання з вимогами міжнародних організацій; цифровізація та автоматизація регуляторних процесів; використання сучасних ІТ-рішень для управління ресурсами та контролю якості.

Окрім того, перспективними напрямками зазначеної вище Концепції є:

1) реформування законодавчої бази, а також гармонізації його відповідно до

міжнародних вимог та стандартів; 2) державна підтримка видобувного сектору; 3) впровадження пільг та субсидій для стратегічно важливих проєктів; 4) цифровізація та автоматизація регуляторних процесів; 5) залучення міжнародних партнерів для модернізації українського нафтогазового комплексу; 6) адаптація державного управління у цій сфері до вимог надзвичайного та воєнного стану.

Поряд із вказаним вище концептуальним нормативним документом, необхідним кроком є прийняття «Концепції удосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правового режиму воєнного стану», метою якої має бути створення сприятливих правових, економічних, організаційно-управлінських та інших умов для забезпечення стабільності та розвитку нафтогазового комплексу в умовах правового режиму воєнного стану. Завданнями документу мають бути: забезпечення пріоритету постачання енергоносіїв для критичної інфраструктури, оборонного сектору та населення; розробка та реалізація комплексних заходів з фізичної безпеки об'єктів видобутку, транспортування та зберігання газу й нафти; підвищення кібербезпеки та запобігання диверсіям на підприємствах галузі; спрощення процедур митного контролю та імпорту критично важливих енергоносіїв; використання механізмів міжнародної допомоги для відновлення пошкодженої інфраструктури; Впровадження єдиної системи моніторингу та оперативного контролю за станом енергетичної безпеки; тощо.

Окрему увагу, як вже відзначалось у підрозділі 2.3 дисертаційної роботи, є вдосконалення механізмів взаємодії та координації суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі. В даному контексті вбачається необхідним прийняти окремий підзаконних нормативно-правовий акт «Про затвердження порядку взаємодії та координації суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі». В даному нормативно-правовому акті необхідно визначити наступні важливі аспекти: по-перше, мету взаємодії, яка

полягає у тому, щоб забезпечити ефективне управління та раціональне використання нафтогазових ресурсів; по-друге, коло суб'єктів, які відповідають за здійснення відповідної діяльності, а також межі їх компетенції та повноважень; по-третє, визначити координаційний центр; по-четверте, розкрити інструменти та засоби, за допомогою яких здійснюється державне регулювання, тощо.

Окрім зазначених вище кроків, важливим є покращення організаційних засад державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану. В даному контексті вбачається необхідним:

- по-перше, якісно вдосконалити систему кадрового забезпечення суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України. Як показала практика, держава не була готова до сучасних викликів та загроз, що не в останню чергу було обумовлено відсутністю професіоналів у цій сфері та браком досвіду у них. З точки зору теорії державного управління, пише О.В. Ткаченко, кадрове забезпечення визначається - це комплекс дій, спрямований на стан і розвиток системи державного управління, свідомість, поведінку та діяльність суб'єктів управлінського процесу з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у Конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної кадрової політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією [175, с.90]. Варто вказати точку зору В.І. Фелика, який у своєму науковому дослідженні відмічає, що кадрове забезпечення характеризується низкою ознак, серед яких варто особливо відмітити такі: 1) являє собою триваючий в часі динамічний процес, який має неоднорідну структуру; 2) здійснюється на постійній основі, починається з професійної підготовки (період до призначення) та закінчується звільненням із подальшим призначенням пенсії або переведенням до іншого місця роботи

(період після звільнення); 3) основний період кадрового забезпечення починається після призначення; здійснюється кадровими службами відповідної управлінської структури; 4) його організація на конкретному підприємстві, установі, організації регламентується законодавством, підвідомчими нормативно-правовими актами, а також локальними актами; 5) метою кадрового забезпечення є укомплектування підприємства, установи або організації кваліфікованими кадрами, постійна робота з кадрами, що включає підвищення кваліфікації, перепідготовку, забезпечення службової або трудової дисципліни, тощо [180]. Т.Є. Кагановська вказує, що сутність кадрового забезпечення в державі полягає у діяльності уповноважених суб'єктів щодо реалізації кадрової політики держави з метою забезпечення функціонування державного управління соціальними, технічними, біологічними об'єктами, яке здійснюється в умовах ринкової економіки з урахуванням демократичних засад побудови нашої держави з пріоритетним забезпеченням прав, свобод та законних інтересів особи, шляхом наповнення організаційних структур системи державного управління відповідними за професією та кваліфікацією кадрами, створення у них мотивації до ефективної праці, організації їх ефективного використання, професійного та соціального розвитку, досягнення раціонального ступеня мобільності персоналу, а також їх соціального захисту. При цьому, узагальнює вчена, значення кадрового забезпечення в державі полягає у створенні можливості для самої держави через своїх представників (державних службовців) виконувати покладені на неї функції, а також ті обов'язки, які має сучасна правова, демократична держава перед людиною [46].

Таким чином, кадрове забезпечення суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України представляє собою систему професійної підготовки, відбору та формування професійного кадрового складу органів державної влади, що уповноважені здійснювати діяльність за відповідним напрямом, а також розстановка кадрів, їх розподіл, тощо. Важливість

останнього обумовлена тим, що в реаліях сьогодення Україна та її нафтогазовий комплекс зіштовхується із численними викликами, такими як диверсифікація джерел постачання енергоносіїв, підвищення енергоефективності, а також інтеграція нафтогазової галузі з міжнародними ринками. А відтак, оскільки ці процеси потребують спеціалізованих знань, кваліфікація працівників державних органів, які займаються регулюванням досліджуваної галузі, повинна відповідати сучасним вимогам. Покращення кадрового забезпечення обумовлює необхідність: 1) покращення рівня професійної підготовки фахівців; 2) створення умов для професійного росту і кар'єрного зростання в рамках державних органів, що уповноважені здійснювати регулювання у досліджуваній галузі; 3) інтеграція новітніх інформаційних технологій для аналізу та прийняття рішень, оскільки сучасний нафтогазовий ринок вимагає швидкості та точності, що неможливо досягти без належних цифрових навичок.

- по-друге, удосконалити систему розробки та прийняття управлінських рішень. М.В. Боровик пише, що управлінське рішення – це творчий акт суб'єкта управління, що визначає програму діяльності колективу по ефективному вирішенню назрілої проблеми на основі знання об'єктивних законів функціонування керованої системи і аналізу інформації про її стан. Тобто управлінське рішення – це вибір, який повинен зробити керівник, щоб виконати обов'язки, зумовлені його посадою. Мета управлінського рішення – забезпечення руху щодо досягнення мети діяльності організації [12, с.8]. Управлінське рішення, цілком слушно наголошують В.А. Рудьов та С.О. Гуткевич, - це початковий і основний момент в організації діяльності кожного керівника. У зв'язку з цим управлінське рішення може розглядатися як основний зміст процесу управління і важливий інструмент системного підходу до управляемого об'єкту. При прийнятті управлінського рішення, підкреслюють автори, необхідно враховувати не тільки економічну сторону діяльності, а сукупність соціальних, ідеологічних, моральних та інших

відносин. Науковець слушно підкреслює, що прийняття рішення є основою управління. Своєчасно прийняте науково-обґрунтоване рішення стимулює виробництво, а слабке, або несвоєчасно прийняте - знижує результативність праці. Відповідальність керівника за прийняття рішень дуже висока, особливо службовців державного рівня. Керівник не має права приймати непродуманих і необґрунтованих рішень [155]. М.С. Орлів аргументовано доводить, що управлінське рішення - це результат вибору суб'єктом управління найкращої альтернативи, спрямованої на розв'язання певної управлінської проблеми. Основна мета управлінського рішення - забезпечити координуючий вплив на об'єкт управління для досягнення цілей організації. Управлінське рішення виконує чотири основні функції: забезпечувальна - визначає шляхи і способи, ресурси і засоби, необхідні для реалізації намічених завдань; скеровуюча - розробляється виходячи зі стратегії розвитку з урахуванням довгострокової перспективи; координуюча - визначає роль кожного виконавця та узгоджує їх дії з метою досягнення намічених цілей; мобілізуюча - забезпечує активізацію виконавців для досягнення намічених цілей [106, с.4].

Тож, управлінське рішення є невід'ємним елементом державного регулювання нафтогазової галузі України, особливо в умовах дії правових режимів надзвичайного стану. Адже у такому випадку від швидкості та оперативності прийняття рішень може залежати саме існування досліджуваної галузі. Одним із ключових аспектів вдосконалення системи управлінських рішень є впровадження комплексного підходу до їх розробки, що має включати глибокий аналіз ринкової ситуації, а також прогнозування його розвитку. Окрім того, важливим і необхідним є підвищення прозорості та відкритості процесу прийняття рішень, що обумовлює необхідність запровадження механізмів громадського контролю, консультацій із представниками бізнесу та міжнародних партнерів. Важливо забезпечити використання сучасних технологій при прийнятті рішень, зокрема цікавим є

досвід зарубіжних країн щодо застосування штучного інтелекту, який можна використовувати для обробки великого масиву даних;

- по-третє, вирішити проблеми інформаційного забезпечення всіх суб'єктів, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі. Інформаційне забезпечення – це система одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень. Це стосується різних видів діяльності, наприклад виробничої і збутової, сервісного обслуговування, включаючи підвищення технологічності виробництва, якості вироблюваної продукції, зниження її собівартості, рекламу, інформацію про асортимент продукції, ціни, форми організації сервісу тощо. Отже, інформаційне забезпечення є важливим етапом та необхідною умовою організації і проведення економічного аналізу. Це пояснюється тим, що від складу, змісту, якості вихідних даних залежить ефективність аналітичного дослідження, об'єктивність і дієвість його результатів. Інформаційне забезпечення економічного аналізу – це створення бази даних, комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та вирішення завдань управління [71]. Інформаційне забезпечення нафтогазового комплексу має подвійне призначення. Так, з одного боку воно передбачає надання всієї необхідної інформації суб'єктам, що здійснюють діяльність у відповідній галузі, зокрема щодо змін у законодавстві, державної політики, міжнародних тенденцій і так далі. З іншого боку, інформаційне забезпечення є невід'ємним елементом діяльності суб'єктів державного регулювання, а відтак воно включає всю інформацію про: стан даної сфери, ринкові зміни, і так далі, що в свою чергу дозволяє приймати виважені та обґрунтовані рішення.

Інформаційне забезпечення також передбачає розробку методичного забезпечення суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України. Методичне забезпечення, зазначає В.І. Галаган, полягає у реалізації отриманого наукового результату шляхом: а) розгляду наукової розробки і її

апробації у компетентному відомстві, визначення порядку впровадження і затвердження інструктивно-методичних документів; б) надіслання рекомендацій у практичні підрозділи щодо впровадження розробки при розслідуванні злочинів, встановлення термінів її реалізації та контролю виконання; в) доведення сутності наукової розробки до широкого кола практичних працівників шляхом опублікування основних її положень у збірниках наукових статей, методичних посібниках, підручниках, монографіях, а також на науково-практичних семінарах тощо [23].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що існуючі проблеми адміністративного законодавства, яке забезпечує державне регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану, не є не вирішуваними. А відтак, законодавцю треба бути більш рішучим приймаючи рішення у відповідній сфері.

Висновки до розділу 3

Встановлено, що гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, які виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, представляють собою системну сукупність різноманітних інструментів, засобів та заходів, спрямованих на забезпечення дотримання принципів законності, прозорості та справедливості у процесі здійснення державного регулювання у сфері видобутку, транспортування, зберігання, переробки та реалізації нафтогазової продукції. До переліку відповідних гарантій віднесено: 1) нормативно-правові гарантії (конституційні, законодавчі) 2) гарантії правового захисту; 3) економічні гарантії; 4) політичні гарантії; 5) адміністративні (організаційно-управлінські) гарантії; 6) екологічні гарантії; 7) соціальна відповідальність.

Аргументовано, що нормативно-правові гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, – це система законодавчо закріплених норм і механізмів, спрямованих на забезпечення законності, прозорості та стабільності правовідносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Зазначене вище підтверджує той факт, що нормативно-правові гарантії не є однорідними, а відтак їх доцільно поділити на конституційно-правові та законодавчі. Так, конституційно-правові гарантії формують основу для нормативного регулювання нафтогазового сектору, захисту прав його суб'єктів та забезпечення ефективної діяльності галузі в умовах правової визначеності та економічної стабільності. В свою чергу законодавчі гарантії орієнтовані на розкриття та розширення змісту гарантій конституційних. Останні представляють собою систему правових норм, закріплених у законах та підзаконних актах, та які спрямовані на забезпечення правомірної, прозорої та стабільної діяльності учасників нафтогазового ринку. Саме вказані вище гарантії спрямовані на те, щоб: визначити коло суб'єктів, відповідальних за формування та реалізацію державної політики у досліджуваній сфері суспільного життя; закріпити засади здійснення державного контролю, окреслити адміністративні процедури здійснення діяльності у нафтогазовому комплексі, тощо.

Констатовано, що нормативно-правові гарантії дотримання прав суб'єктів відносин у сфері державного регулювання нафтогазової галузі представляють собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які в своїй єдності формують своєрідне підґрунтя для функціонування вказаних правовідносин, регламентують правовий статус їх учасників, визначають механізми здійснення нагляду та контролю, відповідальність за порушення норм чинного законодавства, тощо. Окрім того, саме через систему відповідних гарантій держава має можливість встановити правила та процедури доступу до надр, ліцензійні умови та

процедури укладення угод про розподіл продукції, що забезпечує прозорість і передбачуваність регуляторної політики.

Наголошено, що в розрізі піднятої у роботі проблематики, економічні гарантії є важливим інструментом забезпечення стабільності, передбачуваності та ефективності функціонування нафтогазового комплексу. Державне регулювання нафтогазової галузі передбачає створення умов для раціонального використання природних ресурсів, залучення інвестицій, розвитку конкуренції та забезпечення енергетичної безпеки. Економічні гарантії включають: по-перше, ведення виваженої та послідовної діяльності щодо встановлення цін та тарифів на нафтогазові продукти; по-друге, створення сприятливих інвестиційних умов; по-третє, наявність кредитних та страхових механізмів, тощо.

Зазначено, що організаційно-управлінські гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, є важливою складовою забезпечення ефективного функціонування досліджуваної сфери суспільного життя, дотримання законності та захисту прав усіх учасників ринку, таких як державні органи, нафтогазові компанії, споживачі та інвестори. Вони включають в себе організаційні структури та управлінські механізми, спрямовані на забезпечення прозорості, підзвітності та відповідальності в процесі державного регулювання. Одним із основних елементів організаційно-управлінських гарантій є створення незалежних регуляторних органів, правовий статус яких було розглянуто нами вище. Ці органи мають бути незалежними від політичного впливу та здатними приймати обґрунтовані, прозорі рішення щодо встановлення тарифів, умов ліцензування, безпеки операцій та інших важливих аспектів функціонування нафтогазової галузі.

Доведено, що екологічні гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, полягають у забезпеченні дотримання норм і стандартів охорони

навколишнього середовища в процесі видобутку, транспортування та обробки нафти та газу. Це включає в себе систему правових, адміністративних і технологічних механізмів, що гарантують мінімізацію негативного впливу на екологію, а також забезпечують права суб'єктів, які мають відношення до охорони довкілля — як підприємств, так і громадян. Вказані гарантії включають систему інструментів для моніторингу екологічної ситуації та контролю за діяльністю нафтогазових компаній, що дозволяє оперативно реагувати на порушення. Важливою складовою екологічних гарантій є також підвищена відповідальність підприємств за порушення екологічних стандартів, включаючи накладення штрафів, компенсацій за шкоду довкіллю та навіть призупинення ліцензій на діяльність. Таким чином, значення екологічних гарантій полягає в тому, що вони забезпечують баланс між економічними інтересами нафтогазової галузі та збереженням природних ресурсів і екосистем. Вони гарантують захист здоров'я людей та забезпечення якості навколишнього середовища для наступних поколінь.

Обґрунтовано, що соціальна відповідальність як гарантія дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, орієнтована на те, щоб забезпечити баланс між економічними інтересами (держави, суб'єктів господарювання), а також соціальними потребами суспільства та екологічними викликами. А відтак, сутність соціальної відповідальності полягає у тому, що нафтогазові компанії, здійснюючи свою діяльність, мають брати до уваги не лише економічну ефективність, але й соціальні наслідки своєї роботи. Це передбачає справедливую оплату праці, безпечні умови роботи, забезпечення правових гарантій для працівників, а також впровадження програм соціального розвитку в регіонах, де, до прикладу, ведеться видобуток чи переробка нафти та газу.

Наголошено, що запровадження надзвичайного стану, безумовно впливає, або може потенційно вплинути на нафтогазовий комплекс, а відтак і на здійснення його регулювання. Зазначене пояснюється наступними чинниками: по-перше, можливе зупинення або скорочення роботи нафтогазових родовищ, особливо це актуальним у разі введення надзвичайного стану у разі ведення бойових дій; по-друге, дефіцит робочої сили; по-третє, порушення логістики, що може бути викликано руйнуваннями нафто- та газопроводів, а також обмеженням руху наземного транспорту; по-четверте, зміна пріоритетів розподілу нафтогазової продукції, зокрема ресурси можуть бути централізовано спрямовані на критично важливі об'єкти (армія, лікарні, енергетичні станції); по-п'яте, різке зменшення попиту та різке зростання цін, в тому числі й на супутні товари; тощо.

Констатовано, що на сьогоднішній день необхідним кроком є розробка та прийняття «Концепції вдосконалення державного регулювання нафтогазового комплексу», метою якої має бути створення ефективної системи державного регулювання нафтогазового комплексу, спрямованої на забезпечення енергетичної безпеки, стабільного розвитку галузі, залучення інвестицій, підвищення енергоефективності та екологічної стійкості. Ключовими завданнями відповідної Концепції слід визначити: оптимізація суб'єктів здійснення державного контролю у відповідній галузі; залучення інвестицій та модернізація інфраструктури; розвиток інфраструктури, пов'язаної із транспортуванням, зберіганням та переробкою нафти й газу; оптимізація ліцензійних та дозвільних процедур; посилення державного нагляду за дотриманням екологічних і технічних стандартів; впровадження прозорих механізмів розподілу ресурсів; перегляд механізмів ринкового ціноутворення; впровадження новітніх технологій; гармонізація регулювання з вимогами міжнародних організацій; цифровізація та автоматизація регуляторних процесів; використання сучасних ІТ-рішень для управління

ресурсами та контролю якості. Окрім того, перспективними напрямками зазначеної вище Концепції є: 1) реформування законодавчої бази, а також гармонізації його відповідно до міжнародних вимог та стандартів; 2) державна підтримка видобувного сектору; 3) впровадження пільг та субсидій для стратегічно важливих проєктів; 4) цифровізація та автоматизація регуляторних процесів; 5) залучення міжнародних партнерів для модернізації українського нафтогазового комплексу; 6) адаптація державного управління у цій сфері до вимог надзвичайного та воєнного стану.

Наголошено, що поряд із вказаним вище концептуальним нормативним документом, необхідним кроком є прийняття «Концепції удосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правового режиму воєнного стану», метою якої має бути створення сприятливих правових, економічних, організаційно-управлінських та інших умов для забезпечення стабільності та розвитку нафтогазового комплексу в умовах правового режиму воєнного стану. Завданнями документу мають бути: забезпечення пріоритету постачання енергоносіїв для критичної інфраструктури, оборонного сектору та населення; розробка та реалізація комплексних заходів з фізичної безпеки об'єктів видобутку, транспортування та зберігання газу й нафти; підвищення кібербезпеки та запобігання диверсіям на підприємствах галузі; спрощення процедур митного контролю та імпорту критично важливих енергоносіїв; використання механізмів міжнародної допомоги для відновлення пошкодженої інфраструктури; Впровадження єдиної системи моніторингу та оперативного контролю за станом енергетичної безпеки; тощо.

Обґрунтована необхідність прийняття окремого підзаконного нормативно-правового акту, - «Порядку взаємодії та координації суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі». В даному документі необхідно визначити наступні важливі аспекти: по-перше, мету взаємодії, яка полягає у тому, щоб забезпечити ефективне управління та раціональне

використання нафтогазових ресурсів; по-друге, коло суб'єктів, які відповідають за здійснення відповідної діяльності, а також межі їх компетенції та повноважень; по-третє, визначити координаційний центр; по-четверте, розкрити інструменти та засоби, за допомогою яких здійснюється державне регулювання, тощо.

Відмічено, що окрім зазначених вище кроків, важливим є покращення організаційних засад державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану. В даному контексті вбачається необхідним: по-перше, якісно вдосконалити систему кадрового забезпечення суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України, адже як показала практика, держава не була готова до сучасних викликів та загроз, що не в останню чергу було обумовлено відсутністю професіоналів у цій сфері та браком досвіду у них; по-друге, удосконалити систему розробки та прийняття управлінських рішень; по-третє, вирішити проблеми інформаційного забезпечення всіх суб'єктів, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі.

З'ясовано, що кадрове забезпечення суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України представляє собою систему професійної підготовки, відбору та формування професійного кадрового складу органів державної влади, що уповноважені здійснювати діяльність за відповідним напрямом, а також розстановка кадрів, їх розподіл, тощо. Важливість останнього обумовлена тим, що в реаліях сьогодення Україна та її нафтогазовий комплекс зіштовхується із численними викликами, такими як диверсифікація джерел постачання енергоносіїв, підвищення енергоефективності, а також інтеграція нафтогазової галузі з міжнародними ринками. А відтак, оскільки ці процеси потребують спеціалізованих знань, кваліфікація працівників державних органів, які займаються регулюванням досліджуваної галузі, повинна відповідати сучасним вимогам. Удосконалення кадрового забезпечення обумовлює необхідність:

1) покращення рівня професійної підготовки фахівців; 2) створення умов для професійного росту і кар'єрного зростання в рамках державних органів, що уповноважені здійснювати регулювання у досліджуваній галузі; 3) інтеграція новітніх інформаційних технологій для аналізу та прийняття рішень, оскільки сучасний нафтогазовий ринок вимагає швидкості та точності, що неможливо досягти без належних цифрових навичок.

Зазначено, що управлінське рішення є невід'ємним елементом державного регулювання нафтогазової галузі України, особливо в умовах дії правових режимів надзвичайного стану. Адже у такому випадку від швидкості та оперативності прийняття рішень може залежати саме існування досліджуваної галузі. Одним із ключових аспектів вдосконалення системи управлінських рішень є впровадження комплексного підходу до їх розробки, що має включати глибокий аналіз ринкової ситуації, а також прогнозування його розвитку. Окрім того, важливим і необхідним є підвищення прозорості та відкритості процесу прийняття рішень, що обумовлює необхідність запровадження механізмів громадського контролю, консультацій із представниками бізнесу та міжнародних партнерів. Важливо забезпечити використання сучасних технологій при прийнятті рішень, зокрема цікавим є досвід зарубіжних країн щодо застосування штучного інтелекту, який можна використовувати для обробки великого масиву даних

Узагальнено, що інформаційне забезпечення нафтогазового комплексу має подвійне призначення. Так, з одного боку воно передбачає надання всієї необхідної інформації суб'єктам, що здійснюють діяльність у відповідній галузі, зокрема щодо змін у законодавстві, державної політики, міжнародних тенденцій і так далі. З іншого боку, інформаційне забезпечення є невід'ємним елементом діяльності суб'єктів державного регулювання, а відтак воно включає всю інформацію про: стан даної сфери, ринкові зміни, і так далі, що в свою чергу дозволяє приймати виважені та обґрунтовані рішення.

ВИСНОВКИ

У **висновках** наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правових засад державного регулювання нафтогазової галузі, на основі чого надати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правового регулювання суспільних правовідносин, що виникають у досліджуваній сфері суспільного життя. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Встановлено, що нафтогазова галузь – це критично важливий та особливо цінний у національному контексті сектор діяльності, у межах якого виникає та реалізується значна кількість різноманітних, складних і ризикованих для суспільства й держави процесів. З огляду на зазначене, керівництво країни зацікавлене в його нормальному, систематичному та результативному функціонуванні, адже це позитивно впливає передусім на національну економіку, соціальну сферу, а отже, нафтогазовий комплекс є важливим об'єктом державного регулювання. Вказана діяльність реалізується значною кількістю органів державної влади, які наділені низкою повноважень задля досягнення мети такого регулювання. Відповідні суб'єкти є рушійними елементами державного регулювання, між якими виникають адміністративно-правові відносини, які своєю чергою є предметом адміністративно-правового регулювання. Отже, нафтогазова галузь – це особлива сфера національних інтересів, задоволення яких є важливим напрямом діяльності органів державної влади, що користуються відповідними важелями регуляторного впливу та вступають між собою і суспільством в особливі юридичні зв'язки.

2. Державним регулюванням нафтогазової галузі України запропоновано вважати діяльність держави в особі уповноважених на застосування

адміністративних важелів впливу та примусу державних органів, яка спрямована на впорядкування суспільно-правових відносин і поведінки їх учасників у сфері нафтогазодобування, користування нафтогазоносними надрами, а також провадження інших дій у межах цієї галузі відповідно до визначених законодавством правил, стандартів і вимог. Напрямами такого регулювання визнано: стандартизацію; контроль; виховання; створення ефективної системи адміністрування; розвиток і впровадження інновацій.

Аргументовано положення, згідно з яким на сьогодні систему принципів, які слугують основою державного регулювання нафтогазової галузі України, становлять: 1) принцип законності державного регулювання; 2) принцип рівності в державному регулюванні; 3) принцип безпеки нафтогазової галузі; 4) принцип економічного зростання та розвитку галузі; 5) принцип підтримки інвестицій; 6) принцип стимулювання внутрішньодержавного видобутку.

3. Визначено, що нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України – це частина законодавства України, окрема система нормативно-правових актів, норми яких спрямовано на регулювання суспільно-правових відносин, що виникають у процесі державного регулювання нафтогазової галузі. Констатовано, що систему цих нормативно-правових актів становлять різноманітні та численні документи національного й міжнародного рівня. Так, основою відповідного правового регулювання слугують норми Конституції, які визначають правовий статус надр, засади їх обігу, власності та користування. Міжнародні акти присвячено організації співробітництва з іноземними країнами у сфері транспортування, спільного інвестування та реалізації нафтогазопродуктів, а також обміну досвідом у галузі їх видобування. Встановлено, що основна частка нормативно-правового масиву у відповідній сфері відведена законам і підзаконним документам. Останніми визначено адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі, порядок та окремі

складові його роботи, зміст та особливості реалізації адміністративно-правових методів регулювання тощо. Водночас зазначено, що нормативно-правовий масив державного регулювання нафтогазової галузі України не можна оцінити виключно з позитивного боку, адже в зазначеному напрямі існує низка проблем: по-перше, недостатньо ефективно врегульовано порядок взаємодії між суб'єктами, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі; по-друге, існують прогалини в ліцензійно-дозвільній діяльності; по-третє, більш детального врегулювання потребують гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, що виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі.

4. Зауважено, що адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі України – це регламентована адміністративно-правовими нормами система елементів, завдяки яким досягається реалізація завдань і функцій здійснення державного регулювання в досліджуваній сфері суспільного життя. Аргументовано, що елементами відповідного адміністративно-правового механізму є: суб'єкти, об'єкт регулювання, спеціальні адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів, а також відповідальність за порушення нафтогазового законодавства. У сукупності ці елементи забезпечують передусім законність регулювання, а також виконання ним (державним регулюванням) своїх ключових завдань.

5. Обґрунтовано, що система суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі на сьогодні представлена різними органами державної влади. Так, формування законодавчої основи державного регулювання нафтогазового сектору, контроль за виконанням положень законів у межах нього, встановлення векторів державної нафтогазової політики, забезпечення прав та інтересів громадян і держави в аспекті нафтогазовидобування та пов'язаних з цим відносин покладається на вищі інституції влади – Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Президента України та

координаційний орган при ньому – Раду національної безпеки і оборони України. Натомість формування та реалізацію державної політики з питань державного регулювання нафтогазової галузі, упорядкування окремих адміністративно-правових регуляторних методів у зазначеній сфері покладено на Міністерство енергетики України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг, та Державну службу геології та надр України. Наголошено на тому, що створення конкурентного нафтогазового ринку, протидія монополізації та зловживанням домінуючого становища в цій сфері належить до компетенції спеціального відомства – Антимонопольного комітету.

6. Ліцензійно-дозвільну діяльність у нафтогазовій галузі України визнано ефективним адміністративно-правовим методом державного регулювання у відповідній сфері, що обумовлено такими чинниками: 1) видання ліцензій та дозволів сприяє диференціації фізичних та юридичних осіб, які допускаються до користування нафтогазовими надрами та здійснення в цій сфері відповідних видів діяльності. Ліцензійно-дозвільна документація надається виключно тим особам, які повністю виконали вимоги законодавства, чим гарантують правомірність своїх цілей і подальших дій; 2) ліцензії та дозволи – це не лише контроль у моменті допуску до користування надрами або здійснення господарювання. Отримання вказаних документів зобов'язує фізичних і юридичних осіб дотримуватися встановлених законодавством норм і стандартів протягом всього процесу діяльності. Порухення цього правила веде до припинення дії ліцензійно-дозвільних документів; 3) ліцензії та дозволи сприяють розвитку діяльності фізичних та юридичних осіб в нафтогазовій галузі, яка корегується відповідно до встановлених нормативно-правовими актами організаційних, кадрових, технічних та інших вимог.

7. Встановлено, що цінова й тарифна політика в нафтогазовому комплексі є сукупністю здійснюваних спеціально уповноваженими органами державної влади дій та заходів, спрямованих на регулювання відповідної сфери шляхом встановлення цін і тарифів на нафтогазові ресурси, а також на послуги, пов'язані з їх видобутком, транспортуванням, зберіганням, постачанням тощо. Вказана політика є важливим елементом економічної стратегії держави, оскільки нафта (нафтопродукти) та газ є ключовими ресурсами для забезпечення енергетичної безпеки, розвитку промисловості й підтримання економічної та соціальної стабільності. Зазначене, зокрема, впливає на формування вартості іншої продукції, у виготовленні та реалізації якої прямо чи опосередковано використовуються нафтогазові ресурси.

Акцентовано увагу на тому, що через ведення бойових дій нафтогазовий комплекс України стикнувся зі значними ризиками та пошкодженнями, що, особливо в перший рік війни, значно ускладнило функціонування цієї сфери та змусило законодавця переглянути підхід до формування цінової та тарифної політики. Водночас окремі кроки законодавця були непослідовними, а іноді й нелогічними, що призвело до збільшення цін на нафтопродукти, а також потягнуло за собою зростання вартості інших товарів, адже збільшилася собівартість виготовлення продукції, транспортування тощо. Таким чином, робота законодавця в напрямі забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі має бути більш виваженою та послідовною, що стане запорукою економічної та соціальної стабільності.

8. З'ясовано, що гарантії дотримання прав суб'єктів відносин, які виникають з приводу державного регулювання нафтогазової галузі, становлять системну сукупність різноманітних інструментів, засобів і заходів, спрямованих на забезпечення дотримання принципів законності, прозорості та справедливості в процесі здійснення державного регулювання у сфері видобутку, транспортування, зберігання, переробки й реалізації

нафтогазової продукції. До переліку відповідних гарантій віднесено: 1) нормативно-правові гарантії (конституційні, законодавчі); 2) гарантії правового захисту; 3) економічні гарантії; 4) політичні гарантії; 5) адміністративні (організаційно-управлінські) гарантії; 6) екологічні гарантії; 7) соціальна відповідальність.

9. Обґрунтовано, що з метою розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правових режимів надзвичайного стану, необхідно здійснити низку кроків у таких напрямках:

1) нормативно-правовому, у межах якого доцільно розробити та прийняти: а) Концепцію вдосконалення державного регулювання нафтогазового комплексу, метою якої має бути створення ефективної системи державного регулювання нафтогазового комплексу, спрямованої на забезпечення енергетичної безпеки, стабільного розвитку галузі, залучення інвестицій, підвищення енергоефективності й екологічної стійкості; б) Концепцію вдосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правового режиму воєнного стану, метою якої є створення сприятливих правових, економічних, організаційно-управлінських та інших умов для забезпечення стабільності та розвитку нафтогазового комплексу в умовах правового режиму воєнного стану; в) Порядок взаємодії та координації суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі, у якому слід визначити такі важливі аспекти: по-перше, мету взаємодії, яка полягає в тому, щоб забезпечити ефективне управління та раціональне використання нафтогазових ресурсів; по-друге, коло суб'єктів, які відповідають за здійснення відповідної діяльності, а також межі їх компетенції та повноважень; по-третє, визначити координаційний центр; по-четверте, розкрити інструменти й засоби, за допомогою яких здійснюється державне регулювання, тощо;

2) організаційно-управлінському, в межах якого необхідно: по-перше, якісно вдосконалити систему кадрового забезпечення суб'єктів державного регулювання нафтогазової галузі України, адже як засвідчила практика, держава не була готова до сучасних викликів і загроз, що не в останню чергу обумовлено відсутністю професіоналів у цій сфері та браком досвіду в них; по-друге, вдосконалити систему розробки та прийняття управлінських рішень; по-третє, розв'язати проблеми інформаційного забезпечення всіх суб'єктів, що є учасниками правовідносин у нафтогазовому комплексі. У цьому контексті необхідною також є розробка науково-методичного забезпечення для діяльності суб'єктів, що вступають у правовідносини в досліджуваній сфері суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
2. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626#:~:text=Як%20зазначають%20автори%20Енциклопедичного%20словника,144-145%5D>.
3. Бабиш І. Г. Принципи справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2006. 183 с.
4. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Університет внутрішніх справ, 1998. 480 с.
5. Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2006. 190 с.
6. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 214 с.
7. Бачинський А. Я. Механізм державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2018. Т. 29 (68), № 2. С. 52–55.
8. Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю. Соціальна відповідальність: поняття та зміст. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Право. 2011. Вип. 16. С. 15–19. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17270/1/СОЦІАЛЬНА%20ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.pdf>.

9. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 192 с.
10. Бокій О. М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 260 с.
11. Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового вирішення податкового спору. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 1. С. 120–125.
12. Боровик М. В. Управлінські рішення : конспект лекцій для студентів бакалавріату всіх форм навчання спец. 073 – Менеджмент / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 81 с.
13. Браун М. Пол. Посібник з аналізу / [пер. з англ.]. Київ : Основи, 2000. 243 с.
14. Бшарат М. Поняття та юридична природа категорії надзвичайного стану в законодавстві різних країн та в міжнародно-правових документах. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 1 (32). С. 248–251. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/1111>.
15. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.
16. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика) / [уклад. : А. В. Арістова, І. В. Шліхта] ; за заг. ред. д-ра іст. наук, проф. А. М. Киридон. Київ : Енциклопедичне видавництво, 2019. 256 с.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.

19. Вітвіцький С. С. Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 178 с.
20. Волинка К. Г. Проблеми збереження прав і свобод особи в Україні. *Людина і політика*. 2000. № 1. С. 64–68.
21. Воронін Я. Г. Адміністративно-правове регулювання діяльності нафтогазового комплексу України. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 42–46.
22. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : монографія. Київ : УАДУ, 2002. 392 с.
23. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.
24. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 1999. 53 с.
25. Гаршина О. Є. Принцип як наукова категорія. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 282–289.
26. Гейко Л. М., Сментина Н. В. Національна економіка : навч. посіб. Одеса : Одес. нац. екон. ун-т, 2012. 315 с.
27. Горян Е. В. Органи місцевого самоврядування в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 20 с.
28. Дегтярьова С. В. До проблеми визначення поняття та видів суб'єктів державного регулювання в агропромисловій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4, т. 2. С. 50–55.
29. Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навч. модуля / [уклад. : В. А. Ребкало, В. В. Тертичка]. Київ : УАДУ, 2002. 80 с.
30. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / [С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін.]. Київ : КНЕУ, 2000. 316 с.

31. Державне управління : словник-довідник / за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. Київ : УАДУ 2002. 228 с.
32. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 25 черв. 2020 р. № 614. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.
33. Димидюк К. Д. Адміністративно-правова природа державної політики у сфері підприємницької діяльності. *Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 черв. 2019 р.). Харків, 2019. С. 183–186.
34. Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 16. С. 463–469.
35. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів : підписаний 17 груд. 1994 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_056.
36. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства : підписаний 25 жовт. 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 32. Ст. 1368.
37. Дячук Н. Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 41 (1). С. 157–160.
38. Економічний розвиток і державна політика : навч. посіб. / [Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін.] ; за заг. ред Ю. Єханурова, І. Розпутенка. Київ : УАДУ, 2001. 480 с.
39. Енергетична стратегія. *Міністерство енергетики України* : [сайт]. URL: <https://www.mev.gov.ua/reforma/enerhetychna-stratehiya-0>.

40. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

41. Жарая С. Б. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності на регіональному рівні: шляхи розвитку в Україні та європейська практика : монографія / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2011. 270 с.

42. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2002. 222 с.

43. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [А. М. Колодій та ін.] ; за ред. В. В. Кокейчикова ; Український держ. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : Юрінком, 1997. 317 с.

44. Загальна теорія держави і права : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.

45. Заклекта О. І., Шиманська О. П. Економічна політика : навч. посіб. (опорний конспект). Тернопіль : Боднар І. В., 2007. 78 с.

46. Кагановська Т. Є. Сутність та завдання кадрового забезпечення як засобу сприяння функціонуванню держави та її органів. *Форум права*. 2008. № 1. С. 215–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_1_33.

47. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2004. 431 с.

48. Клименко Н. Г. Методи, заходи та засоби державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1122>.

49. Клімовський С. С. Цивільно-правові гарантії здійснення та захисту права на особисті папери. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 15 (2). С. 18–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15%282%29__7.

50. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.

51. Ковалко Н. М. Фінансово-правове регулювання спеціальних режимів розрахункових відносин (на прикладі паливно-енергетичного комплексу України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 228 с.

52. Кодекс України про надра : Закон України від 27 лип. 1994 р. № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

53. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

54. Конопльов В. В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2006. 413 с.

55. Конституційне право України : підручник / за ред. д-ра юрид. наук, професора В. Ф. Погорілка. Київ : Наукова думка, 1999. 733 с.

56. Конституційне право : підручник / [Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

57. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>.

58. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці : монографія. Київ : УАДУ, 2002. 260 с.

59. Котелевець Д. О. Механізм державного регулювання економіки: сутнісний вимір. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 11–12. С. 41–49.
60. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2000. 320 с.
61. Кривов'яз Е. С. До характеристики ліцензійно-дозвільної діяльності у нафтогазовій галузі України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 224–228.
62. Кривов'яз Е. С. До характеристики принципів державного регулювання нафтогазової галузі в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.
63. Кривов'яз Е. С. Міжнародно-правові джерела державного регулювання нафтогазової галузі України. *Взаємодія суспільства і науки: проблеми та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2017 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2017. С. 55–57.
64. Кривов'яз Е. С. Напрямки державного регулювання нафтогазової галузі в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 201–204.
65. Кривов'яз Е. С. Нафтогазова галузь як об'єкт державного регулювання та предмет адміністративно-правового регулювання. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 421–424 (Республіка Польща).
66. Кривов'яз Е. С. Структура адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 берез. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 118–120.
67. Кривов'яз Е. С. Суб'єкти державного регулювання нафтогазової галузі України та їх адміністративно-правовий статус. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 287–292.

68. Кривов'яз Е. С. Щодо визначення поняття адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 668–670.

69. Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 456 с.

70. Кузьменко О. О. Адміністративно-правове забезпечення менеджменту в державній податковій службі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 207 с.

71. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 639 с.

72. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 238 с.

73. Кучеренко О. О. Методологічні засади аналізу державної політики. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2001. № 1. С. 471–482.

74. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. Харків : Факт, 2001. 439 с.

75. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. *Університетські наукові записки*. 2018. № 67–68. С. 254–263.

76. Лесько Н. В. Проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2014. № 807. С. 231–235.

77. Логвиненко Б. О. Адміністративно-правові засади медичного забезпечення органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2008. 211 с.

78. Лук'янець Д. М. Аксиоматичні теорії та універсуми науки адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 37–44.

79. Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.

80. Магновський І. Й. Судовий захист прав людини – невід'ємна складова правової держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 2. С. 96–100.

81. Мазур О. Є. Цінова політика як базис цінового менеджменту. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 27 жовт. 2020 р.). Луцьк, 2020. С. 674–676.

82. Максименко Н., Новіцька І. Поняття та сутність державної політики у сфері освіти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 2 (38). С. 27–32.

83. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. [2-ге вид., допов. і переробл.]. Київ : Атіка, 2003. 576 с.

84. Мамницький В. Ю. Принцип змагальності у цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 1995. 20 с.

85. Марухленко О. В. Механізм державного регулювання економіки: сутнісний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія : Економічні науки. 2017. № 2 (2). С. 56–59.

86. Марченко О. В. Об'єкт державного регулювання ринку рекламних послуг в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 31, т. 2. С. 153–155.

87. Марчук В. М., Ніколаєва Л. В. Нариси з теорії права : навч. посіб. Київ : Істина, 2004. 304 с.

88. Мельник Ю. М. Механізм державного регулювання розвитку промисловості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*.

Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 22, ч. 1. С. 145–151.

89. Микитась В. В. Теоретичні аспекти формування ефективної економічної політики держави за сучасних умов. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 3–7.

90. Мирошник Є. П., Потіп М. М. Способи захисту права на комерційну таємницю. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (ВНПЗ ДГУ, 11 груд. 2020). Дніпро, 2020. С. 52–55. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/310/1/Мирошник%20Є.П..pdf>*.

91. Михайленко О. В., Скоморохова С. Ю., Лесик Т. Г. Управління витратами і цінова політика підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Економічні науки. 2017. Вип. 27 (3). С. 116–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_27%283%29__29.

92. Мінка Т. П. Адміністративно-правові режими та їх забезпечення органами внутрішніх справ : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2011. 614 с.

93. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1965>.

94. Москаленко О. М. Соціально орієнтована політика та можливості випереджального економічного розвитку в Україні. *Економіка України*. 2015. № 6. С. 82–91.

95. Мосьондз С. О. Адміністративне право України у визначеннях та схемах : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2006. 176 с.

96. Надточій А. О. Державне регулювання розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2009. 220 с.

97. Національна економіка : навч. посіб. / [В. І. Мельникова, О. П. Мельникова, Т. В. Сідлярчук, І. Ю. Тур, Г. М. Шведова]. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 248 с.
98. Національна економіка : навч. посіб. / за заг. ред. В. П. Решетило ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2009. 386 с.
99. Національна економіка : навч.-метод. посіб. для студ. першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнес-економіка» денної форми навчання / [уклад. О. В. Овсієнко]. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 117 с.
100. Національна економіка : підручник / за ред. проф., канд. екон. наук П. В. Круша. [2-ге вид.]. Київ : Каравела ; Піча Ю. В., 2008. 428 с.
101. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. Київ : УАДУ. 1998. 160 с.
102. Нікульчев М. О. Механізм державного регулювання розвитку науково-технологічної сфери: поняття і складники. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 270–276.
103. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2007. 249 с.
104. Олійник А. Ю. Види гарантій реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 50–55. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/3_2020/9.pdf.
105. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник / за ред. Л. В. Бородича. Луганськ : РВВ ЛІВС, 1999. Т. 1. 390 с.
106. Орлів М. С. Підготовка і прийняття управлінських рішень : навч.-метод. матеріали / [упоряд. Г. І. Бондаренко]. Київ : НАДУ, 2013. 40 с.

107. Основи економічної теорії : підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2008. 448 с.
108. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність : навч. посіб. Київ : Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.
109. Пашков В. М. Проблеми господарсько-правового забезпечення відносин в сфері охорони здоров'я : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2010. 483 с.
110. Перепелюк А. Механізм правозастосування: структура та принципи організації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3 (70). С. 274–282.
111. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. 252 с.
112. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2009. 264 с.
113. Плаксій Л. В. Методологія оцінювання поверхневих вод в місцях впливу об'єктів нафтопровідного транспорту. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2016. № 2. С. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ebzp_2016_2_5.
114. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 426 с.
115. Політологічний енциклопедичний словник / [упор. В. П. Горбатенко] ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. [2-е вид., доп і перероб.]. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
116. Попок А. А. Формування та реалізація державної політики України щодо закордонного українства : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2010. 410 с.

117. Порядок здійснення моніторингу обсягів на ринках нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 груд. 2024 р. № 1443. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2024-п#Text>.

118. Правознавство : підручник для студ. вищих навч. закл.в / ред. : В. В. Копейчиков, А. М. Колодій. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 752 с.

119. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50.

120. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листоп. 1993 р. № 3659-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.

121. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483.

122. Про забезпечення прозорості у видобувних галузях : Закон України від 18 верес. 2018 р. № 2545-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 44. Ст. 354.

123. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності на ринку природного газу : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 16 лют. 2017 р. № 201. *Офіційний вісник України*. 2017. № 36. Ст. 1160.

124. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 16 лют. 2017 р. № 202. *Урядовий кур'єр*. 2017. 16 червня (№ 110). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0202874-17>.

125. Про затвердження Методики визначення та розрахунку тарифів на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу

на основі багаторічного стимулюючого регулювання : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30 верес. 2015 р. № 2517. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1388-15#Text>.

126. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення : постанова Кабінету Міністрів України від 12 лют. 1994 р № 827. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/827-94-п>.

127. Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України : постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1174. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. Ст. 284.

128. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України : постанова Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2020 р. № 507. *Офіційний вісник України*. 2020. № 52. Ст. 1628.

129. Про затвердження Порядку формування тарифів на транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними трубопроводами : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 25 трав. 2017 р. № 690. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0690874-17/conv#Text>.

130. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

131. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04 квіт. 1995 р. № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.

132. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.

133. Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів : Закон України від 21 листоп. 2023 р. № 3484-IX. *Офіційний вісник України*. 2024. № 9. Ст. 457.

134. Про нафту і газ : Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2665-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.

135. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Закон України від 22 верес. 2016 р. № 1540-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19/conv#Text>.

136. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/conv#Text>.

137. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : постанова Верховної Ради України від 29 серп. 2019 р. № 19-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 35. Ст. 147.

138. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14/conv#Text>.

139. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364.

140. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05 берез. 1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

141. Про ринок природного газу : Закон України від 09 квіт. 2015 р. № 329-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 27. Ст. 234.

142. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 липня 2021 року "Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку

економіки та обороноздатності держави": указ Президента України від 23 лип. 2021 р. № 306/2021. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3062021-39457>.

143. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квіт. 2023 р. № 373 р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 47. Ст. 2575.

144. Про схвалення Концепції розвитку газовидобувної галузі України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2016 р. № 1079-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-p/conv#Text>.

145. Про трубопровідний транспорт : Закон України від 15 трав. 1996 р. № 192/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 29. Ст. 139.

146. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14 верес. 1999 р. № 1039-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.

147. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 берез. 2011 р. №3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

148. Радченко О. В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2010. 481 с.

149. Рамкова угода про інституційні засади створення міждержавних систем транспортування нафти та газу : підписана 22 лип. 1999 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/998_777.

150. Рєпкіна Ю. М. Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 232 с.

151. Різник С. В. Забезпечення державою конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2008. 188 с.

152. Романюк А. Б. Проблеми захисту неповнолітніх у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 18 с.
153. Ромanyak М. М. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 18 с.
154. Рудий В. М. Законодавче забезпечення реформи системи охорони здоров'я в Україні. Київ : Сфера, 2005. 272 с.
155. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 312 с.
156. Рунова Н. О. Суб'єкти управління державною службою. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 138–143.
157. Рябічко О. В. Державна політика регулювання підприємницької діяльності: механізми формування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 1 (39). С. 72–76.
158. Сафонов І. П. Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2007. 215 с.
159. Сенишин О. С., Горинь М. О., Кундицький О. О. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2014. 334 с.
160. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Голов. ред. УРЕ АН Української РСР, 1974. 865 с.
161. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1977. 746 с.
162. Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних словосполучень / [уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.

163. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. І–М. 840 с.; Т 3

164. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. Г–Ж. 550 с.

165. Словник-довідник / В. М. Князєв (заг. ред.), В. Д. Бакуменко (уклад.), В. Д. Бакуменко (заг.ред.) ; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України ; Ін-т проблем держ. упр. та місцевого самоврядування. Київ : УАДУ, 2002. 228 с.

166. Сокурєнко В. В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави : дис... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2002. 191 с.

167. Стеценко В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 452 с.

168. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с

169. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : МАУП, 2000. 176 с.

170. Стратегія майбутнього: Україна - це енергетичний хаб, який допоможе Європі позбутися залежності від росії. *Міністерство енергетики України* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/stratchiia-maibutnoho-ukraina-tse-enerhetychnyi-khab-iakyi-dopomozhe-ievropi-pozbutysia-zalezhnosti-vid-rosii>.

171. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2010. Вип. 50. С. 42–46.

172. Теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.

173. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС ; Освіта України, 2017. 320 с.

174. Тищенко О. П. Структуризація національної економіки та теоретичні підходи до управління її регіональним розвитком. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2081>.

175. Ткаченко О. В. Методологічні засади дослідження кадрового забезпечення державного управління освітою в Україні. *Вісник Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка*. 2014. № 1 (1). С. 88–91.

176. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.

177. Угода між Державним комітетом нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України і Міністерством енергетики і природних ресурсів Республіки Казахстан про співробітництво в розвитку нафтогазової промисловості : підписана 14 жовт. 1997 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 97. Ст. 426.

178. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 83.

179. Уряд затвердив Порядок здійснення моніторингу якості, безпечності і обсягів нафтопродуктів в Україні. *Міністерство енергетики України* : [сайт]. URL: <https://mev.gov.ua/novyna/uryad-zatverdyyv-poryadok-zdiysnennya-monitorynhu-yakosti-bezpechnosti-i-obsyahiv>.

180. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : монографія / за заг. ред. проф. О. М. Музичука. Харків : Панов, 2016. 511 с.

181. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 479 с.

182. Філіпчук Н. В. Регіональні особливості підвищення якості життя населення: соціально-економічний аспект : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Чернівці, 2009. 234 с.

183. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Голов. ред. УРЕ АН Української РСР, 1973. 600 с.

184. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 24 с.

185. Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 197 с.

186. Харламова С. О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 216 с.

187. Хатнюк Ю. А., Кіцул Ю. С. Поняття та особливості дозвільного провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2018. Вип. 48, т. 2. С. 20–23.

188. Хом'яченко С. І. Правове забезпечення контролю за використанням та охороною земель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2004. 207 с.

189. Ціна на пальне – це не лише питання бюджету кожного водія, а й важливий економічний показник, який впливає на всі сфери життя. *Еспресо ТВ* : [сайт]. URL: <https://espresso.tv/ekonomika-yak-zminyatsya-tsini-na-palne-v-ukraini-u-2025-rotsi>.

190. Ціни на пальне в Україні. Підсумки 2024 року. ДП «ДЕРЖЗОВНІШНІНФОРМ» : [сайт]. URL: [https://dzi.gov.ua/press-centre/tsiny-na-palne-v-ukrayini-pidsumky-2024-roku/#:~:text=Загалом%20по%20Україні%20коливання%20цін,29%20грн%20л%20відповідно\).](https://dzi.gov.ua/press-centre/tsiny-na-palne-v-ukrayini-pidsumky-2024-roku/#:~:text=Загалом%20по%20Україні%20коливання%20цін,29%20грн%20л%20відповідно).)

191. Цоклан В. І. Класифікація сучасних джерел конституційного права України: проблеми теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 3. С. 73–80.

192. Чеховська І. В. Адміністративно-правовий режим детінізації відносин у сфері виробництва та реалізації житлово-комунальних послуг: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2006. 221 с.

193. Шестак Л. В. Ліцензування як адміністративно-правовий інститут : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 15 с.

194. Шило С. М. Дозвільна система як особливий вид діяльності органів публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 75, ч. 1. С. 305–310.

195. Шумейко Т. А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 169–176.

196. Щокіна О. О. Правовий звичай міжнародної торгівлі як джерело міжнародного приватного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2005. 198 с.

197. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. А–Г. 672 с.

198. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з державної політики у Центральній Східній Європі / [пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич]. Київ : К.І.С., 2003. 120 с.

199. Ярмак О. М. Адміністративно-правові засади взаємодії органів державної влади України у правоохоронній сфері : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 240 с.

200. Ярмак Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 40 с.

201. Ярова Н. Г. Організаційно-правове регулювання у галузі спорту України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2008. 183 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати:

1. Кривов'яз Е. С. Напрямки державного регулювання нафтогазової галузі в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 201–204.

2. Кривов'яз Е. С. Суб'єкти державного регулювання нафтогазової галузі України та їх адміністративно-правовий статус. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 287–292.

3. Кривов'яз Е. С. Нафтогазова галузь як об'єкт державного регулювання та предмет адміністративно-правового регулювання. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 421–424 (Республіка Польща).

4. Кривов'яз Е. С. Щодо визначення поняття адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 668–670.

5. Кривов'яз Е. С. До характеристики ліцензійно-дозвільної діяльності у нафтогазовій галузі України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 224–228.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кривов'яз Е. С. Міжнародно-правові джерела державного регулювання нафтогазової галузі України. *Взаємодія суспільства і науки: проблеми та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2017 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2017. С. 55–57.

7. Кривов'яз Е. С. До характеристики принципів державного регулювання нафтогазової галузі в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

8. Кривов'яз Е. С. Структура адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі України. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 берез. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 118–120.